๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

องฺคุตฺตรนิกาโย

ติกนิปาตปาฬิ

๑. ปฐมปณฺณาสกํ

๑. พาลวโคฺค

๑. ภยสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม๚ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติ๚ “ภทเนฺต [ภทฺทเนฺต (ก.)]”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํ๚ ภควา เอตทโวจ –

“ยานิ กานิจิ, ภิกฺขเว, ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ สพฺพานิ ตานิ พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚ เย เกจิ อุปทฺทวา อุปฺปชฺชนฺติ สเพฺพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚ เย เกจิ อุปสคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ สเพฺพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, นฬาคารา วา ติณาคารา วา [นฬาคารํ วา ติณาคารํ วา (สี.)] อคฺคิ มุโตฺต [อคฺคิมุโกฺก (สี.), อคฺคิ มุโกฺก (สฺยา. กํ. ปี.)] กูฏาคารานิปิ ฑหติ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานิ นิวาตานิ ผุสิตคฺคฬานิ ปิหิตวาตปานานิ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ สพฺพานิ ตานิ พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚ เย เกจิ อุปทฺทวา อุปฺปชฺชนฺติ สเพฺพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚ เย เกจิ อุปสคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ สเพฺพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต๚

“อิติ โข, ภิกฺขเว, สปฺปฏิภโย พาโล, อปฺปฏิภโย ปณฺฑิโต๚ สอุปทฺทโว พาโล, อนุปทฺทโว ปณฺฑิโต๚ สอุปสโคฺค พาโล, อนุปสโคฺค ปณฺฑิโต๚ นตฺถิ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิตโต ภยํ, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปทฺทโว, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปสโคฺค๚

“ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เยหิ ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพ เต ตโย ธเมฺม อภินิวเชฺชตฺวา, เยหิ ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพ เต ตโย ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสามา’ติ๚ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติ๚ ปฐมํ๚

๒. ลกฺขณสุตฺตํ

๒. “กมฺมลกฺขโณ , ภิกฺขเว, พาโล, กมฺมลกฺขโณ ปณฺฑิโต, อปทานโสภนี [อปทาเน โสภติ (สฺยา. กํ. ปี.)] ปญฺญาติ [ปญฺญตฺติ (?)]๚ ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพ๚ กตเมหิ ตีหิ? กายทุจฺจริเตน, วจีทุจฺจริเตน, มโนทุจฺจริเตน๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพ๚

“ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? กายสุจริเตน, วจีสุจริเตน, มโนสุจริเตนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ

“ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เยหิ ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพ เต ตโย ธมฺม อภินิวชฺชตฺวา, เยหิ ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพ เต ตโย ธมฺม สมาทาย วตฺติสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. จินฺตีสุตฺตํ

๓. “ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, พาลสฺส พาลลกฺขณานิ พาลนิมิตฺตานิ พาลาปทานานิ ฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ โหติ ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฎกมฺมการี จฯ โน เจทํ [โน เจตํ (สฺยา. กํ. ก.)], ภิกฺขเว, พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ อภวิสฺส ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฎกมฺมการี จ, เกน นํ ปณฺฑิตา ชาเนยฺยุํ [เตน นํ ปณฺฑิตา น ชาเนยฺยุํ (ก.), น นํ ปณฺฑิตา ชาเนยฺยุํ (?)] – ‘พาโล อยํ ภวํ อสปฺปุริโส’ติ? ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ โหติ ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฎกมฺมการี จ ตสฺมา นํ ปณฺฑิตา ชานนฺติ – ‘พาโล อยํ ภวํ อสปฺปุริโส’ติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ พาลสฺส พาลลกฺขณานิ พาลนิมิตฺตานิ พาลาปทานานิฯ

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิตสฺส ปณฺฑิตลกฺขณานิ ปณฺฑิตนิมิตฺตานิ ปณฺฑิตาปทานานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ อภวิสฺส สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ, เกน นํ ปณฺฑิตา ชาเนยฺยุํ – ‘ปณฺฑิโต อยํ ภวํ สปฺปุริโส’ติ? ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ ตสฺมา นํ ปณฺฑิตา ชานนฺติ – ‘ปณฺฑิโต อยํ ภวํ สปฺปุริโส’ติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ปณฺฑิตสฺส ปณฺฑิตลกฺขณานิ ปณฺฑิตนิมิตฺตานิ ปณฺฑิตาปทานานิฯ ตสฺมาติห…ฯ ตติยํฯ

๔. อจฺจยสุตฺตํ

๔. “ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? อจฺจยํ อจฺจยโต น ปสฺสติ, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ นปฺปฏิกโรติ, ปรสฺส โข ปน อจฺจยํ เทเสนฺตสฺส ยถาธมฺมํ นปฺปฏิคฺคณฺหาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ

“ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? อจฺจยํ อจฺจยโต ปสฺสติ, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ, ปรสฺส โข ปน อจฺจยํ เทเสนฺตสฺส ยถาธมฺมํ ปฏิคฺคณฺหาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ ตสฺมาติห…ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อโยนิโสสุตฺตํ

๕. “ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? อโยนิโส ปญฺหํ กตฺตา โหติ, อโยนิโส ปญฺหํ วิสฺสเชฺชตา โหติ, ปรสฺส โข ปน โยนิโส ปญฺหํ วิสฺสชฺชิตํ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ สิลิเฏฺฐหิ อุปคเตหิ นาพฺภนุโมทิตา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? โยนิโส ปญฺหํ กตฺตา โหติ, โยนิโส ปญฺหํ วิสฺสเชฺชตา โหติ, ปรสฺส โข ปน โยนิโส ปญฺหํ วิสฺสชฺชิตํ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ สิลิเฏฺฐหิ อุปคเตหิ อพฺภนุโมทิตา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ ตสฺมาติห…ฯ ปญฺจมํฯ

๖. อกุสลสุตฺตํ

๖. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? อกุสเลน กายกมฺมน, อกุสเลน วจีกมฺมน, อกุสเลน มโนกมฺมนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? กุสเลน กายกมฺมน , กุสเลน วจีกมฺมน, กุสเลน มโนกมฺมนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ ตสฺมาติห…ฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สาวชฺชสุตฺตํ

๗. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? สาวเชฺชน กายกมฺมน, สาวเชฺชน วจีกมฺมน, สาวเชฺชน มโนกมฺมน…เป.… อนวเชฺชน กายกมฺมน, อนวเชฺชน วจีกมฺมน, อนวเชฺชน มโนกมฺมน…เป.…ฯ สตฺตมํฯ

๘. สพฺยาพชฺฌสุตฺตํ

๘. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? สพฺยาพเชฺฌน กายกมฺมน, สพฺยาพเชฺฌน วจีกมฺมน, สพฺยาพเชฺฌน มโนกมฺมน…เป.… อพฺยาพเชฺฌน กายกมฺมน, อพฺยาพเชฺฌน วจีกมฺมน , อพฺยาพเชฺฌน มโนกมฺมนฯ อิเมหิ, โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘เยหิ ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล เวทิตโพฺพ เต ตโย ธมฺม อภินิวเชฺชตฺวา, เยหิ ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต เวทิตโพฺพ เต ตโย ธมฺม สมาทาย วตฺติสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ขตสุตฺตํ

๙. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล อพฺยโตฺต อสปฺปุริโส ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวโชฺช จ โหติ สานุวโชฺช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมหิ ตีหิ? กายทุจฺจริเตน, วจีทุจฺจริเตน, มโนทุจฺจริเตนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล อพฺยโตฺต อสปฺปุริโส ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวโชฺช จ โหติ สานุวโชฺช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต วิยโตฺต สปฺปุริโส อกฺขตํ อนุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, อนวโชฺช จ โหติ อนนุวโชฺช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ ปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมหิ ตีหิ? กายสุจริเตน, วจีสุจริเตน, มโนสุจริเตนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต วิย

โตฺต สปฺปุริโส อกฺขตํ อนุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, อนวชฺโช จ โหติ อนนุวชฺโช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ ปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. มลสุตฺตํ

๑๐. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ตโย มเล อปฺปหาย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ตีหิ? ทุสฺสีโล จ โหติ, ทุสฺสีลฺยมลญฺจสฺส อปฺปหีนํ โหติ; อิสฺสุกี จ โหติ, อิสฺสามลญฺจสฺส อปฺปหีนํ โหติ; มจฺฉรี จ โหติ, มเจฺฉรมลญฺจสฺส อปฺปหีนํ โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อิเม ตโย มเล อปฺปหาย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ตโย มเล ปหาย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ตีหิ? สีลวา จ โหติ, ทุสฺสีลฺยมลญฺจสฺส ปหีนํ โหติ; อนิสฺสุกี จ โหติ, อิสฺสามลญฺจสฺส ปหีนํ โหติ; อมจฺฉรี จ โหติ, มเจฺฉรมลญฺจสฺส ปหีนํ โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อิเม ตโย มเล ปหาย ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค’’ติฯ ทสมํฯ

พาลวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ภยํ ลกฺขณจินฺตี จ, อจฺจยญฺจ อโยนิโส;
อกุสลญฺจ สาวชฺชํ, สพฺยาพชฺฌขตํ มลนฺติฯ

๒. รถการวโคฺค

๑. ญาตสุตฺตํ

๑๑. “ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ญาโต ภิกฺขุ พหุชนอหิตาย ปฏิปนฺโน โหติ พหุชนทุกฺขาย, พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํฯ กตเมหิ ตีหิ? อนนุโลมิเก กายกมฺม สมาทเปติ, อนนุโลมิเก วจีกมฺม สมาทเปติ, อนนุโลมิเกสุ ธมฺมสุ สมาทเปติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ญาโต ภิกฺขุ พหุชนอหิตาย ปฏิปนฺโน โหติ พหุชนทุกฺขาย, พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ญาโต ภิกฺขุ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺโน โหติ พหุชนสุขาย, พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ กตเมหิ ตีหิ? อนุโลมิเก กายกมฺม สมาทเปติ, อนุโลมิเก วจีกมฺม สมาทเปติ, อนุโลมิเกสุ ธมฺมสุ สมาทเปติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ญาโต ภิกฺขุ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺโน โหติ พหุชนสุขาย, พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. สารณียสุตฺตํ

๑๒. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ยาวชีวํ สารณียานิ [สรณียานิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภวนฺติฯ กตมานิ ตีณิ? ยสฺมิํ, ภิกฺขเว, ปเทเส ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิโตฺต ชาโต โหติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ ปเทเส ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิโตฺต โหติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ ปเทเส ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิโตฺต สงฺคามํ อภิวิชินิตฺวา วิชิตสงฺคาโม ตเมว สงฺคามสีสํ อชฺฌาวสติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ยาวชีวํ สารณียานิ ภวนฺติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีณิมานิ ภิกฺขุสฺส ยาวชีวํ สารณียานิ ภวนฺติฯ กตมานิ ตีณิ? ยสฺมิํ, ภิกฺขเว, ปเทเส ภิกฺขุ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ ภิกฺขุสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ ปเทเส ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ ภิกฺขุสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยสฺมิํ ปเทเส ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ ภิกฺขุสฺส ยาวชีวํ สารณียํ โหติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ภิกฺขุสฺส ยาวชีวํ สารณียานิ ภวนฺตี”ติฯ ทุติยํฯ

๓. อาสํสสุตฺตํ

๑๓. ‘‘ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? นิราโส, อาสํโส, วิคตาโสฯ กตโม จ, ภิกฺขเว ปุคฺคโล นิราโส? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปุคฺคโล นีเจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ, จณฺฑาลกุเล วา เวนกุเล [เวณกุเล (สฺยา. กํ. ปี.)] วา เนสาทกุเล วา รถการกุเล วา ปุกฺกุสกุเล วา ทลิทฺเท อปฺปนฺนปานโภชเน กสิรวุตฺติเก, ยตฺถ กสิเรน ฆาสจฺฉาโท ลพฺภติฯ โส จ โหติ ทุพฺพณฺโณ ทุทฺทสิโก โอโกฏิมโก พวฺหาพาโธ [พหฺวาพาโธ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] กาโณ วา กุณี วา ขญฺโช วา ปกฺขหโต วา, น ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺสฯ โส สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม กิร ขตฺติโย ขตฺติเยหิ ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิตฺโต’ติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม มมฺปิ ขตฺติยา ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิญฺจิสฺสนฺตี’ติ! อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล นิราโสฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อาสํโส? อิธ , ภิกฺขเว, รโญฺญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส เชฏฺโฐ ปุตฺโต โหติ อาภิเสโก อนภิสิตฺโต อจลปฺปตฺโต [มจลปฺปตฺโต (สี. ปี.)]ฯ โส สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม กิร ขตฺติโย ขตฺติเยหิ ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิตฺโต’ติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม มมฺปิ ขตฺติยา ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิญฺจิสฺสนฺตี’ติ! อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อาสํโสฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วิคตาโส? อิธ, ภิกฺขเว, ราชา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโตฯ โส สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม กิร ขตฺติโย ขตฺติเยหิ ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิตฺโต’ติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม มมฺปิ ขตฺติยา ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิญฺจิสฺสนฺตี’ติ! ตํ กิสฺส เหตุ? ยา หิสฺส, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อนภิสิตฺตสฺส อภิเสกาสา สา [สาสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปฏิปฺปสฺสทฺธาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วิคตาโสฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา ภิกฺขูสุฯ กตเม ตโย? นิราโส, อาสํโส, วิคตาโสฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล นิราโส? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปุคฺคโล ทุสฺสีโล โหติ ปาปธมฺโม อสุจิ สงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมนฺโต อสฺสมโณ สมณปฏิญฺโญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิญฺโญ อนฺโตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโตฯ โส สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม กิร ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม อหมฺปิ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามี’ติ! อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล นิราโสฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อาสํโส? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ กลฺยาณธมฺโมฯ โส สุณาติ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม อหมฺปิ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามี’ติ! อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อาสํโสฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วิคตาโส? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโวฯ โส สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม กิร ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘กุทาสฺสุ นาม อหมฺปิ อาสวานํ ขยา...เป.... สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามี’ติ! ตํ กิสฺส เหตุ? ยา หิสฺส, ภิกฺขเว, ปุพฺเพ อวิมุตฺตสฺส วิมุตฺตาสา สา ปฏิปฺปสฺสทฺธาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วิคตาโสฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา ภิกฺขูสู’’ติฯ ตติยํฯ

๔. จกฺกวตฺติสุตฺตํ

๑๔. “โยปิ โส, ภิกฺขเว, ราชา จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา โสปิ น อราชกํ จกฺกํ วเตฺตตี”ติฯ เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “โก ปน, ภเนฺต, รโญฺญ จกฺกวตฺติสฺส ธมฺมิกสฺส ธมฺมรโญฺญ ราชา”ติ [จกฺกนฺติ (ก.)]? “ธโมฺม, ภิกฺขู”ติ ภควา อโวจ – “อิธ, ภิกฺขุ, ราชา จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย [ครุกโรเนฺต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหติ อเนฺตชนสฺมิํ”ฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ราชา จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหติ ขตฺติเยสุ, อนุยเนฺตสุ [อนุยุเตฺตสุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], พลกายสฺมิํ, พฺราหฺมณคหปติเกสุ , เนคมชานปเทสุ, สมณพฺราหฺมเณสุ, มิคปกฺขีสุฯ ส โข โส ภิกฺขุ ราชา จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหิตฺวา อเนฺตชนสฺมิํ, ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหิตฺวา ขตฺติเยสุ, อนุยเนฺตสุ, พลกายสฺมิํ, พฺราหฺมณคหปติเกสุ, เนคมชานปเทสุ, สมณพฺราหฺมเณสุ, มิคปกฺขีสุ, ธเมฺมเนว จกฺกํ วเตฺตติฯ ตํ โหติ จกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ เกนจิ มนุสฺสภูเตน ปจฺจตฺถิเกน ปาณินาฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขุ [ภิกฺขเว (ก.)], ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหติ กายกมฺมสฺมิํ – ‘เอวรูปํ กายกมฺมํ เสวิตพฺพํ, เอวรูปํ กายกมฺมํ น เสวิตพฺพ’’’นฺติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหติ วจีกมฺมสฺมิํ – ‘เอวรูปํ วจีกมฺมํ เสวิตพฺพํ, เอวรูปํ วจีกมฺมํ น เสวิตพฺพ’นฺติ…เป.… มโนกมฺมสฺมิํ – ‘เอวรูปํ มโนกมฺมํ เสวิตพฺพํ, เอวรูปํ มโนกมฺมํ น เสวิตพฺพ’’’นฺติฯ

“ส โข โส, ภิกฺขุ, ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมํเยว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรเนฺต ธมฺมํ ครุํ กโรเนฺต ธมฺมํ อปจายมาโน ธมฺมทฺธโช ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตโยฺย ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหิตฺวา กายกมฺมสฺมิํ, ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหิตฺวา วจีกมฺมสฺมิํ, ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทหิตฺวา มโนกมฺมสฺมิํ, ธเมฺมเนว อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ ตํ โหติ จกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมิ’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สเจตนสุตฺตํ

๑๕. เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทเนฺต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, ราชา อโหสิ สเจตโน [ปเจตโน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นามฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ราชา สเจตโน รถการํ อามนฺเตสิ – ‘อิโต เม, สมฺม รถการ, ฉนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน สงฺคาโม ภวิสฺสติฯ สกฺขิสฺสสิ [สกฺขสิ (สฺยา. กํ. ปี.)] เม, สมฺม รถการ, นวํ จกฺกยุคํ กาตุ’นฺติ? ‘สโกฺกมิ เทวา’ติ โข, ภิกฺขเว, รถกาโร รโญฺญ สเจตนสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, รถกาโร ฉหิ มาเสหิ ฉารตฺตูเนหิ เอกํ จกฺกํ นิฎฺฐาเปสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ราชา สเจตโน รถการํ อามนฺเตสิ – ‘อิโต เม, สมฺม รถการ, ฉนฺนํ ทิวสานํ อจฺจเยน สงฺคาโม ภวิสฺสติ, นิฎฺฐิตํ นวํ จกฺกยุค’นฺติ? ‘อิเมหิ โข, เทว, ฉหิ มาเสหิ ฉารตฺตูเนหิ เอกํ จกฺกํ นิฎฺฐิต’นฺติฯ ‘สกฺขิสฺสสิ ปน เม, สมฺม รถการ, อิเมหิ ฉหิ ทิวเสหิ ทุติยํ จกฺกํ นิฎฺฐาเปตุ’นฺติ? ‘สโกฺกมิ เทวา’ติ โข, ภิกฺขเว, รถกาโร ฉหิ ทิวเสหิ ทุติยํ จกฺกํ นิฎฺฐาเปตฺวา นวํ จกฺกยุคํ อาทาย เยน ราชา สเจตโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ สเจตนํ เอตทโวจ – ‘อิทํ เต, เทว, นวํ จกฺกยุคํ นิฎฺฐิต’นฺติฯ ‘ยญฺจ เต อิทํ, สมฺม รถการ, จกฺกํ ฉหิ มาเสหิ นิฎฺฐิตํ ฉารตฺตูเนหิ ยญฺจ เต อิทํ จกฺกํ ฉหิ ทิวเสหิ นิฎฺฐิตํ, อิเมสํ กึ นานากรณํ? เนสาหํ กิญฺจิ นานากรณํ ปสฺสามี’ติฯ ‘อเตฺถสํ, เทว, นานากรณํฯ ปสฺสตุ เทโว นานากรณ’’’นฺติฯ

“อถ โข, ภิกฺขเว, รถกาโร ยํ ตํ จกฺกํ ฉหิ ทิวเสหิ นิฎฺฐิตํ ตํ ปวเตฺตสิฯ ตํ ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา จิงฺคุลายิตฺวา ภูมิยํ ปปติฯ ยํ ปน ตํ จกฺกํ ฉหิ มาเสหิ นิฎฺฐิตํ ฉารตฺตูเนหิ ตํ ปวเตฺตสิฯ ตํ ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา อกฺขาหตํ มเญฺญ อฎฺฐาสิฯ

““โก นุ โข, สมฺม รถการ, เหตุ โก ปจฺจโย ยมิทํ [ยทิทํ (ก.)] จกฺกํ ฉหิ ทิวเสหิ นิฎฺฐิตํ ตํ ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา จิงฺคุลายิตฺวา ภูมิยํ ปปติ? โก ปน, สมฺม รถการ, เหตุ โก ปจฺจโย ยมิทํ จกฺกํ ฉหิ มาเสหิ นิฎฺฐิตํ ฉารตฺตูเนหิ ตํ ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา อกฺขาหตํ มเญฺญ อฎฺฐาสี’ติ? ‘ยมิทํ, เทว, จกฺกํ ฉหิ ทิวเสหิ นิฎฺฐิตํ ตสฺส เนมิปิ สวงฺกา สโทสา สกสาวา, อราปิ สวงฺกา สโทสา สกสาวา, นาภิปิ สวงฺกา สโทสา สกสาวาฯ ตํ เนมิยาปิ สวงฺกตฺตา สโทสตฺตา สกสาวตฺตา, อรานมฺปิ สวงฺกตฺตา สโทสตฺตา สกสาวตฺตา, นาภิยาปิ สวงฺกตฺตา สโทสตฺตา สกสาวตฺตา ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา จิงฺคุลายิตฺวา ภูมิยํ ปปติฯ ยํ ปน ตํ, เทว, จกฺกํ ฉหิ มาเสหิ นิฎฺฐิตํ ฉารตฺตูเนหิ ตสฺส เนมิปิ อวงฺกา อโทสา อกสาวา, อราปิ อวงฺกา อโทสา อกสาวา, นาภิปิ อวงฺกา อโทสา อกสาวาฯ ตํ เนมิยาปิ อวงฺกตฺตา อโทสตฺตา อกสาวตฺตา, อรานมฺปิ อวงฺกตฺตา อโทสตฺตา อกสาวตฺตา, นาภิยาปิ อวงฺกตฺตา อโทสตฺตา อกสาวตฺตา ปวตฺติตํ สมานํ ยาวติกา อภิสงฺขารสฺส คติ ตาวติกํ คนฺตฺวา อกฺขาหตํ มเญฺญ อฎฺฐาสี’’’ติฯ

“สิยา โข ปน, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘อโญฺญ นูน เตน สมเยน โส รถกาโร อโหสี’ติ! น โข ปเนตํ, ภิกฺขเว, เอวํ ทฎฺฐพฺพํฯ อหํ เตน สมเยน โส รถกาโร อโหสึฯ ตทาหํ, ภิกฺขเว, กุสโล ทารุวงฺกานํ ทารุโทสานํ ทารุกสาวานํฯ เอตรหิ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ กุสโล กายวงฺกานํ กายโทสานํ กายกสาวานํ, กุสโล วจีวงฺกานํ วจีโทสานํ วจีกสาวานํ, กุสโล มโนวงฺกานํ มโนโทสานํ มโนกสาวานํฯ ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา กายวโงฺก อปฺปหีโน กายโทโส กายกสาโว, วจีวโงฺก อปฺปหีโน วจีโทโส วจีกสาโว, มโนวโงฺก อปฺปหีโน มโนโทโส มโนกสาโว, เอวํ ปปติตา เต, ภิกฺขเว, อิมสฺมา ธมฺมวินยา, เสยฺยถาปิ ตํ จกฺกํ ฉหิ ทิวเสหิ นิฎฺฐิตํฯ

“ยสฺส กสฺสจิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา กายวโงฺก ปหีโน กายโทโส กายกสาโว, วจีวโงฺก ปหีโน วจีโทโส วจีกสาโว, มโนวโงฺก ปหีโน มโนโทโส มโนกสาโว , เอวํ ปติฏฺฐิตา เต, ภิกฺขเว, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย, เสยฺยถาปิ ตํ จกฺกํ ฉหิ มาเสหิ นิฏฺฐิตํ ฉารตฺตูเนหิฯ

“ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘กายวงฺกํ ปชหิสฺสาม กายโทสํ กายกสาวํ, วจีวงฺกํ ปชหิสฺสาม วจีโทสํ วจีกสาวํ, มโนวงฺกํ ปชหิสฺสาม มโนโทสํ มโนกสาว’นฺติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อปณฺณกสุตฺตํ

๑๖. “ตีหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อปณฺณกปฏิปทํ [อปณฺณกตํ ปฏิปทํ (สี. ปี.) ฏีกาย ปน สเมติ] ปฏิปนฺโน โหติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ [ยตฺวาธิกรณเมตํ (สี.)] จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา... ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา... มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติฯ

“กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’ติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โภชเน มตฺตญฺญู โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปติ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อปณฺณกปฏิปทํ ปฏิปนฺโน โหติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อตฺตพฺยาพาธสุตฺตํ

๑๗. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํฯ อิเม

โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมา อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติฯ

‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมา เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตนฺตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. เทวโลกสุตฺตํ

๑๘. ‘‘สเจ โว, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ – ‘เทวโลกูปปตฺติยา, อาวุโส, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสถา’ติ? นนุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ปุฏฺฐา อฏฺฏีเยยฺยาถ หราเยยฺยาถ ชิคุจฺเฉยฺยาถา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อิติ กิร ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ทิพฺเพน อายุนา อฏฺฏียถ หรายถ ชิคุจฺฉถ, ทิพฺเพน วณฺเณน ทิพฺเพน สุเขน ทิพฺเพน ยเสน ทิพฺเพนาธิปเตยฺเยน อฏฺฏียถ หรายถ ชิคุจฺฉถ; ปเคว โข ปน, ภิกฺขเว, ตุเมฺหหิ กายทุจฺจริเตน อฏฺฏียิตพฺพํ หรายิตพฺพํ ชิคุจฺฉิตพฺพํ, วจีทุจฺจริเตน… มโนทุจฺจริเตน อฏฺฏียิตพฺพํ หรายิตพฺพํ ชิคุจฺฉิตพฺพ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมปาปณิกสุตฺตํ

๑๙. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก อภพฺโพ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก ปุพฺพณฺหสมยํ [มชฺฌนฺติกสมยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] น สกฺกจฺจํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺฐาติ, มชฺฌนฺหิกสมยํ น สกฺกจฺจํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺฐาติ, สายนฺหสมยํ น สกฺกจฺจํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺฐาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก อภพฺโพ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํ [ผาติกตฺตุํ (สี.), ผาติกาตุํ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมยํ น สกฺกจฺจํ สมาธินิมิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, มชฺฌนฺหิกสมยํ น สกฺกจฺจํ สมาธินิมิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, สายนฺหสมยํ น สกฺกจฺจํ สมาธินิมิตฺตํ อธิฏฺฐาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก ภพฺโพ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ , ภิกฺขเว, ปาปณิโก ปุพฺพณฺหสมยํ สกฺกจฺจํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺฐาติ, มชฺฌนฺหิกสมยํ…เป.… สายนฺหสมยํ สกฺกจฺจํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺฐาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก ภพฺโพ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมยํ สกฺกจฺจํ สมาธินิมิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, มชฺฌนฺหิกสมยํ…เป.… สายนฺหสมยํ สกฺกจฺจํ สมาธินิมิตฺตํ

อธิฎฺฐาติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยปาปณิกสุตฺตํ

๒๐. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก นจิรเสฺสว มหตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ [มหนฺตตฺตํ วา เวปุลฺลตฺตํ วา (ปี. ก.)] ปาปุณาติ โภเคสุฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก จกฺขุมา จ โหติ วิธุโร จ นิสฺสยสมฺปนฺโน จฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก จกฺขุมา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก ปณิยํ ชานาติ – ‘อิทํ ปณิยํ เอวํ กีตํ, เอวํ วิกฺกยมานํ [วิกฺกียมานํ (?)], เอตฺตกํ มูลํ ภวิสฺสติ, เอตฺตโก อุทโย’ติ [อุทฺทโยติ (สี.)]ฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปณิโก จกฺขุมา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก วิธุโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก กุสโล โหติ ปณิยํ เกตุญฺจ วิเกฺกตุญฺจฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปณิโก วิธุโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปณิโก นิสฺสยสมฺปนฺโน โหติ? อิธ ภิกฺขเว , ปาปณิกํ เย เต คหปตี วา คหปติปุตฺตา วา อฑฺฒา มหทฺธนา มหาโภคา เต เอวํ ชานนฺติ – ‘อยํ โข ภวํ ปาปณิโก จกฺขุมา วิธุโร จ ปฏิพโล ปุตฺตทารญฺจ โปเสตุํ, อมฺหากญฺจ กาเลน กาลํ อนุปฺปทาตุ’นฺติฯ เต นํ โภเคหิ นิปตนฺติ – ‘อิโต, สมฺม ปาปณิก, โภเค กริตฺวา [หริตฺวา (สี. สฺยา. กํ.)] ปุตฺตทารญฺจ โปเสหิ, อมฺหากญฺจ กาเลน กาลํ อนุปฺปเทหี’ติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปณิโก นิสฺสยสมฺปนฺโน โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปาปณิโก นจิรเสฺสว มหตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ โภเคสุฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ นจิรเสฺสว มหตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุมา จ โหติ วิธุโร จ นิสฺสยสมฺปนฺโน จฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุมา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุมา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิธุโร โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิธุโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิสฺสยสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขู พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ – ‘อิทํ, ภเนฺต, กถํ, อิมสฺส โก อโตฺถ’ติ? ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวฏญฺเจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานีกโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานิเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิสฺสยสมฺปนฺโน โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ นจิรเสฺสว มหตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ กุสเลสุ ธเมฺมสู’’ติฯ ทสมํฯ

รถการวโคฺค ทุติโยฯ

ปฐมภาณวาโร นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ญาโต [ญาตโก (สฺยา. กํ.)] สารณีโย ภิกฺขุ, จกฺกวตฺตี สเจตโน;
อปณฺณกตฺตา เทโว จ, ทุเว ปาปณิเกน จาติฯ

๓. ปุคฺคลวโคฺค

๑. สมิทฺธสุตฺตํ

๒๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา จ สมิทฺโธ [สวิฏฺฐ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก [มหาโกฏฺฐิโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธิํ สโมฺมทิํสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สมิทฺธํ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

''ตโยเม, อาวุโส สมิทฺธ, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต [ทิฏฺฐปฺปโตฺต (ก.)], สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล ขมติ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา''ติ?

''ตโยเม, อาวุโส สาริปุตฺต, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ ยฺวายํ [โยยํ (ก.)] ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺต, อยํ เม ปุคฺคโล ขมติ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมสฺส, อาวุโส, ปุคฺคลสฺส สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺต''นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิกํ เอตทโวจ – ''ตโยเม, อาวุโส โกฏฺฐิก, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํ ฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ , อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล ขมติ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา''ติ?

''ตโยเม , อาวุโส สาริปุตฺต, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ ยฺวายํ ปุคฺคโล กายสกฺขี, อยํ เม ปุคฺคโล ขมติ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมสฺส, อาวุโส, ปุคฺคลสฺส สมาธินฺทฺริยํ อธิมตฺต''นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''ตโยเม, อาวุโส สาริปุตฺต, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี , ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล ขมติ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา''ติ?

''ตโยเม, อาวุโส โกฏฺฐิก, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิเม โข, อาวุโส, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ ยฺวายํ ปุคฺคโล ทิฏฺฐิปฺปโตฺต, อยํ เม ปุคฺคโล ขมติ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมสฺส, อาวุโส, ปุคฺคลสฺส ปญฺญินฺทฺริยํ อธิมตฺต''นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตญฺจ สมิทฺธํ อายสฺมนฺตญฺจ มหาโกฏฺฐิกํ เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส, อเมฺหหิ สเพฺพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํฯ อายามาวุโส, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสามฯ ยถา โน ภควา พฺยากริสฺสติ ตถา นํ ธาเรสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา จ สมิทฺโธ อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ สมิทฺโธ อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ยาวตโก อโหสิ อายสฺมตา จ สมิทฺเธน อายสฺมตา จ มหาโกฏฺฐิเกน สทฺธิํ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ

‘‘น เขฺวตฺถ, สาริปุตฺต, สุกรํ เอกํเสน พฺยากาตุํ – ‘อยํ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’ติฯ ฐานเญฺหตํ, สาริปุตฺต, วิชฺชติ ยฺวายํ ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺต สฺวาสฺส [สฺวายํ (สฺยา. กํ. ปี.), โสยํ (ก.)] อรหตฺตาย ปฏิปโนฺน, ยฺวายํ ปุคฺคโล กายสกฺขี สฺวาสฺส สกทาคามี วา อนาคามี วา, โย จายํ ปุคฺคโล ทิฎฺฐิปฺปโตฺต โสปสฺส [โสยํ (ก.)] สกทาคามี วา อนาคามี วาฯ

‘‘น เขฺวตฺถ, สาริปุตฺต, สุกรํ เอกํเสน พฺยากาตุํ – ‘อยํ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’ติฯ ฐานเญฺหตํ, สาริปุตฺต, วิชฺชติ ยฺวายํ ปุคฺคโล กายสกฺขี สฺวาสฺส อรหตฺตาย ปฏิปโนฺน, ยฺวายํ ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺต สฺวาสฺส สกทาคามี วา อนาคามี วา, โย จายํ ปุคฺคโล ทิฎฺฐิปฺปโตฺต โสปสฺส สกทาคามี วา อนาคามี วาฯ

‘‘น เขฺวตฺถ, สาริปุตฺต, สุกรํ เอกํเสน พฺยากาตุํ – ‘อยํ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’ติฯ ฐานเญฺหตํ, สาริปุตฺต, วิชฺชติ ยฺวายํ ปุคฺคโล ทิฎฺฐิปฺปโตฺต สฺวาสฺส อรหตฺตาย ปฏิปโนฺน, ยฺวายํ ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺต สฺวาสฺส สกทาคามี วา อนาคามี วา, โย จายํ ปุคฺคโล กายสกฺขี โสปสฺส สกทาคามี วา อนาคามี วาฯ

‘‘น เขฺวตฺถ, สาริปุตฺต, สุกรํ เอกํเสน พฺยากาตุํ – ‘อยํ อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. คิลานสุตฺตํ

๒๒. [ปุ. ป. ๙๔] ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, คิลานา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ คิลาโน ลภโนฺต วา สปฺปายานิ โภชนานิ อลภโนฺต วา สปฺปายานิ โภชนานิ, ลภโนฺต วา สปฺปายานิ เภสชฺชานิ อลภโนฺต วา สปฺปายานิ เภสชฺชานิ, ลภโนฺต วา ปติรูปํ อุปฎฺฐากํ อลภโนฺต วา ปติรูปํ อุปฎฺฐากํ เนว วุฎฺฐาติ ตมฺหา อาพาธาฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ คิลาโน ลภโนฺต วา สปฺปายานิ โภชนานิ อลภโนฺต วา สปฺปายานิ โภชนานิ, ลภโนฺต วา สปฺปายานิ เภสชฺชานิ อลภโนฺต วา สปฺปายานิ เภสชฺชานิ , ลภโนฺต วา ปติรูปํ อุปฎฺฐากํ อลภโนฺต วา ปติรูปํ อุปฎฺฐากํ วุฎฺฐาติ ตมฺหา อาพาธาฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ คิลาโน ลภโนฺตว สปฺปายานิ โภชนานิ โน อลภโนฺต, ลภโนฺตว สปฺปายานิ เภสชฺชานิ โน อลภโนฺต, ลภโนฺตว ปติรูปํ อุปฎฺฐากํ โน อลภโนฺต วุฎฺฐาติ ตมฺหา อาพาธาฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, ยฺวายํ คิลาโน ลภนฺโตว สปฺปายานิ โภชนานิ โน อลภนฺโต, ลภนฺโตว สปฺปายานิ เภสชฺชานิ โน อลภนฺโต, ลภนฺโตว ปติรูปํ อุปฏฺฐากํ โน อลภนฺโต วุฏฺฐาติ ตมฺหา อาพาธา, อิมํ โข, ภิกฺขเว, คิลานํ ปฏิจฺจ คิลานภตฺตํ อนุญฺญาตํ คิลานเภสชฺชํ อนุญฺญาตํ คิลานุปฏฺฐาโก อนุญฺญาโตฯ อิมญฺจ ปน, ภิกฺขเว, คิลานํ ปฏิจฺจ อเญฺญปิ คิลานา อุปฏฺฐาตพฺพาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย คิลานา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตโยเม คิลานูปมา ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ลภนฺโต วา ตถาคตํ ทสฺสนาย อลภนฺโต วา ตถาคตํ ทสฺสนาย, ลภนฺโต วา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย อลภนฺโต วา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย เนว โอกฺกมติ นิยามํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ

“อิธ, ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ลภนฺโต วา ตถาคตํ ทสฺสนาย อลภนฺโต วา ตถาคตํ ทสฺสนาย, ลภนฺโต วา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย อลภนฺโต วา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย โอกฺกมติ นิยามํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ลภนฺโตว ตถาคตํ ทสฺสนาย โน อลภนฺโต, ลภนฺโตว ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย โน อลภนฺโต โอกฺกมติ นิยามํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ

“ตตฺร , ภิกฺขเว, ยฺวายํ ปุคฺคโล ลภนฺโตว ตถาคตํ ทสฺสนาย โน อลภนฺโต, ลภนฺโตว ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ สวนาย โน อลภนฺโต โอกฺกมติ นิยามํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํ, อิมํ โข ภิกฺขเว, ปุคฺคลํ ปฏิจฺจ ธมฺมเทสนา อนุญฺญาตาฯ อิมญฺจ ปน, ภิกฺขเว, ปุคฺคลํ ปฏิจฺจ อเญฺญสมฺปิ ธโมฺม เทเสตโพฺพฯ “อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย คิลานูปมา ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ”นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. สงฺขารสุตฺตํ

๒๓. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺยาพชฺฌํ [สพฺยาปชฺฌํ (สพฺพตฺถ) เอวมุปริปิ] กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส สพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ สพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาพชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส สพฺยาพเชฺฌหิ ผเสฺสหิ ผุโฏฺฐ สมาโน สพฺยาพชฺฌํ เวทนํ เวทยติ เอกนฺตทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ สตฺตา เนรยิกาฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส อพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, อพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, อพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา อพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ อพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ อพฺยาพชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส อพฺยาพเชฺฌหิ ผเสฺสหิ ผุโฏฺฐ สมาโน อพฺยาพชฺฌํ เวทนํ เวทยติ เอกนฺตสุขํ, เสยฺยถาปิ เทวา สุภกิณฺหาฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ

มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาพชฺฌาปิ อพฺยาพชฺฌาปิ ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส สพฺยาพเชฺฌหิปิ อพฺยาพเชฺฌหิปิ ผเสฺสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ เวทนํ เวทยติ โวกิณฺณสุขทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ มนุสฺสา เอกเจฺจ จ เทวา เอกเจฺจ จ วินิปาติกาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ''นฺติฯ ตติยํฯ

๔. พหุการสุตฺตํ

๒๔. ''ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา ปุคฺคลสฺส พหุการาฯ กตเม ตโย? ยํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคลํ อาคมฺม ปุคฺคโล พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ; อยํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อิมสฺส ปุคฺคลสฺส พหุกาโรฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยํ ปุคฺคลํ อาคมฺม ปุคฺคโล 'อิทํ ทุกฺข'นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโย'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธ'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อิมสฺส ปุคฺคลสฺส พหุกาโรฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยํ ปุคฺคลํ อาคมฺม ปุคฺคโล อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อิมสฺส ปุคฺคลสฺส พหุกาโรฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา ปุคฺคลสฺส พหุการาฯ

''อิเมหิ จ ปน, ภิกฺขเว, ตีหิ ปุคฺคเลหิ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถโญฺญ ปุคฺคโล พหุกาโรติ วทามิฯ อิเมสํ ปน, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฺปติการํ วทามิ, ยทิทํ อภิวาทนปจฺจุฏฺฐานอญฺชลิกมฺมสามีจิกมฺมจีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนนา''ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. วชิรูปมสุตฺตํ

๒๕. ''ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํ ฯ กตเม ตโย? อรุกูปมจิโตฺต ปุคฺคโล, วิชฺชูปมจิโตฺต ปุคฺคโล, วชิรูปมจิโตฺต ปุคฺคโลฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อรุกูปมจิโตฺต ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล อปฺปมฺปิ วุโตฺต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทุฎฺฐารุโก [ทุฏฺฐารุกา (สี.)] กเฏฺฐน วา กฐลาย [กถลาย (สฺยา. กํ. ก.), กฐเลน-กถเลน (อฎฺฐกถา)] วา ฆฏฺฏิโต [ฆฏฺฏิตา (สี.)] ภิโยฺยโสมตฺตาย อาสวํ เทติ [อสฺสวนฺติ (สี.)]; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล อปฺปมฺปิ วุโตฺต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อรุกูปมจิโตฺต ปุคฺคโลฯ

''กตโม จ, ภิกฺขเว, วิชฺชูปมจิโตฺต ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล 'อิทํ ทุกฺข'นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโย'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธ'ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา'ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว, จกฺขุมา ปุริโส รตฺตนฺธการติมิสายํ วิชฺชนฺตริกาย รูปานิ ปเสฺสยฺย; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ

ปุคฺคโล ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป…. ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วิชฺชูปมจิโตฺต ปุคฺคโลฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, วชิรูปมจิโตฺต ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, วชิรสฺส นตฺถิ กิญฺจิ อเภชฺชํ มณิ วา ปาสาโณ วา; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อาสวานํ ขยา…เป…. อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วชิรูปมจิโตฺต ปุคฺคโลฯ ‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’”นฺติ [ปุ. ป. ๑๐๒]ฯ ปญฺจมํฯ

๖. เสวิตพฺพสุตฺตํ

๒๖. “ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล หีโน โหติ สีเลน สมาธินา ปญฺญายฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพ อญฺญตฺร อนุทฺทยา อญฺญตฺร อนุกมฺปาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สทิโส โหติ สีเลน สมาธินา ปญฺญายฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สีลสามญฺญคตานํ สตํ สีลกถา จ โน ภวิสฺสติ, สา จ โน ปวตฺตินี [ปวตฺตนี (สี. สฺยา. กํ. ปี.) ปุ. ป. ๑๒๒ ปสฺสิตพฺพํ] ภวิสฺสติ, สา จ โน ผาสุ ภวิสฺสติฯ สมาธิสามญฺญคตานํ สตํ สมาธิกถา จ โน ภวิสฺสติ, สา จ โน ปวตฺตินี ภวิสฺสติ, สา จ โน ผาสุ ภวิสฺสติฯ ปญฺญาสามญฺญคตานํ สตํ ปญฺญากถา จ โน ภวิสฺสติ, สา จ โน ปวตฺตินี ภวิสฺสติ, สา จ โน ผาสุ ภวิสฺสตีติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ, ภิกฺขเว , เอกโจฺจ ปุคฺคโล อธิโก โหติ สีเลน สมาธินา ปญฺญายฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิติ อปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ปริปูเรสฺสามิ, ปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเหสฺสามิ; อปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ ปริปูเรสฺสามิ, ปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเหสฺสามิ; อปริปูรํ วา ปญฺญากฺขนฺธํ ปริปูเรสฺสามิ, ปริปูรํ วา ปญฺญากฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเหสฺสามีติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ”นฺติฯ

“นิหียติ ปุริโส นิหีนเสวี,
น จ หาเยถ กทาจิ ตุลฺยเสวี;
เสฎฺฐมุปนมํ อุเทติ ขิปฺปํ,
ตสฺมา อตฺตโน อุตฺตริํ ภเชถา”ติฯ ฉฎฺฐํ;

๗. ชิคุจฺฉิตพฺพสุตฺตํ

๒๗. “ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ชิคุจฺฉิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อชฺฌุเปกฺขิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ อตฺถิ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ชิคุจฺฉิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ , ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ทุสฺสีโล โหติ ปาปธโมฺม อสุจิ สงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมโนฺต, อสฺสมโณ สมณปฏิโญฺญ, อพฺรหฺม จารี พฺรหฺมจาริปฏิโญฺญ, อโนฺตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโตฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ชิคุจฺฉิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กิญฺจาปิ, ภิกฺขเว, เอวรูปสฺส ปุคฺคลสฺส น ทิฎฺฐานุคติํ อาปชฺชติ, อถ โข นํ ปาปโก กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคจฺฉติ – ‘ปาปมิโตฺต ปุริสปุคฺคโล ปาปสหาโย ปาปสมฺปวโงฺก’ติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อหิ คูถคโต กิญฺจาปิ น ทํสติ [ฑํสติ (สี. สฺยา.), ฑสฺสติ (ปี.)], อถ โข นํ มเกฺขติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, กิญฺจาปิ เอวรูปสฺส ปุคฺคลสฺส น ทิฎฺฐานุคติํ อาปชฺชติ, อถ โข นํ ปาปโก กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคจฺฉติ – ‘ปาปมิโตฺต ปุริสปุคฺคโล ปาปสหาโย ปาปสมฺปวโงฺก’ติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล ชิคุจฺฉิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อชฺฌุเปกฺขิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล , อปฺปมฺปิ วุโตฺต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ทุฎฺฐารุโก กเฎฺฐน วา กฐลาย วา ฆฎฺฎิโต ภิโยฺยโสมตฺตาย อาสวํ เทติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว…เป…. เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ตินฺทุกาลาตํ กเฎฺฐน วา กฐลาย วา ฆฎฺฎิตํ ภิโยฺยโสมตฺตาย จิจฺจิฎายติ จิฎิจิฎายติ; เอวเมวํ โข ภิกฺขเว…เป…. เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คูถกูโป กเฎฺฐน วา กฐลาย วา ฆฎฺฎิโต ภิโยฺยโสมตฺตาย ทุคฺคโนฺธ โหติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล, อปฺปมฺปิ วุโตฺต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อชฺฌุเปกฺขิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อโกฺกเสยฺยปิ มํ ปริภาเสยฺยปิ มํ อนตฺถมฺปิ มํ กเรยฺยาติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล อชฺฌุเปกฺขิตโพฺพ น เสวิตโพฺพ น ภชิตโพฺพ น ปยิรุปาสิตโพฺพฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สีลวา โหติ กลฺยาณธโมฺมฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กิญฺจาปิ, ภิกฺขเว, เอวรูปสฺส ปุคฺคลสฺส น ทิฎฺฐานุคติํ อาปชฺชติ, อถ โข นํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคจฺฉติ – ‘กลฺยาณมิโตฺต ปุริสปุคฺคโล กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวโงฺก’ติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล เสวิตโพฺพ ภชิตโพฺพ ปยิรุปาสิตโพฺพฯ ‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’”นฺติฯ

“นิหียติ ปุริโส นิหีนเสวี,
น จ หาเยถ กทาจิ ตุลฺยเสวี;
เสฎฺฐมุปนมํ อุเทติ ขิปฺปํ,
ตสฺมา อตฺตโน อุตฺตริํ ภเชถา”ติฯ สตฺตมํ;

๘. คูถภาณีสุตฺตํ

๒๘. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ ฯ กตเม ตโย? คูถภาณี, ปุปฺผภาณี, มธุภาณีฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล คูถภาณี? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา [สภาคโต วา ปริสาคโต วา (สฺยา. กํ.)] ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา อภินีโต สกฺขิปุฏฺโฐ – ‘เอหโมฺภ ปุริส, ยํ ชานาสิ ตํ วเทหี’ติฯ โส อชานํ วา อาห ‘ชานามี’ติ, ชานํ วา อาห ‘น ชานามี’ติ, อปสฺสํ วา อาห ‘ปสฺสามี’ติ, ปสฺสํ วา อาห ‘น ปสฺสามี’ติ [ม. นิ. ๑.๔๔๐; ปุ. ป. ๙๑]; อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล คูถภาณีฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปุปฺผภาณี? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา อภินีโต สกฺขิปุฏฺโฐ – ‘เอหโมฺภ ปุริส, ยํ ปชานาสิ ตํ วเทหี’ติ, โส อชานํ วา อาห ‘น ชานามี’ติ, ชานํ วา อาห ‘ชานามี’ติ, อปสฺสํ วา อาห ‘น ปสฺสามี’ติ, ปสฺสํ วา อาห ‘ปสฺสามี’ติ; อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปุปฺผภาณีฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล มธุภาณี? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ; ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนิยา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล มธุภาณีฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ”นฺติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. อนฺธสุตฺตํ

๒๙. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? อนฺโธ, เอกจกฺขุ, ทฺวิจกฺขุฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อนฺโธ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตถารูปํ จกฺขุ น โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา อนธิคตํ วา โภคํ อธิคเจฺฉยฺย อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กเรยฺย [ผาติกเรยฺย (สี.)]; ตถารูปมฺปิสฺส จกฺขุ น โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา กุสลากุสเล ธมฺเม ชาเนยฺย, สาวชฺชานวชฺเช ธมฺเม ชาเนยฺย, หีนปฺปณีเต ธมฺเม ชาเนยฺย, กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาเค ธมฺเม ชาเนยฺยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อนฺโธฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เอกจกฺขุ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตถารูปํ จกฺขุ โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา อนธิคตํ วา โภคํ อธิคเจฺฉยฺย อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กเรยฺย; ตถารูปํ ปนสฺส [ตถารูปมฺปิสฺส (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] จกฺขุ น โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา กุสลากุสเล ธมฺเม ชาเนยฺย, สาวชฺชานวชฺเช ธมฺเม ชาเนยฺย, หีนปฺปณีเต ธมฺเม ชาเนยฺย, กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาเค ธมฺเม ชาเนยฺยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เอกจกฺขุฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทฺวิจกฺขุ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตถารูปํ จกฺขุ โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา อนธิคตํ วา โภคํ อธิคเจฺฉยฺย, อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กเรยฺย; ตถารูปมฺปิสฺส จกฺขุ โหติ ยถารูเปน จกฺขุนา กุสลากุสเล ธมฺเม ชาเนยฺย; สาวชฺชานวชฺเช ธมฺเม ชาเนยฺย, หีนปฺปณีเต ธมฺเม ชาเนยฺย, กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาเค ธมฺเม ชาเนยฺยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทฺวิจกฺขุฯ ‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’”นฺติฯ

“น เจว โภคา ตถารูปา, น จ ปุญฺญานิ กุพฺพติ;
อุภยตฺถ กลิคฺคาโห, อนฺธสฺส หตจกฺขุโนฯ

“อถาปรายํ อกฺขาโต, เอกจกฺขุ จ ปุคฺคโล;
ธมฺมาธเมฺมน สโฐโส [สํสโฏฐ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), สโฐติ (ก.)], โภคานิ ปริเยสติฯ

“เถเยฺยน กูฏกเมฺมน, มุสาวาเทน จูภยํ;
กุสโล โหติ สงฺฆาตุํ [สํหาตุํ (สฺยา.)], กามโภคี จ มานโว;
อิโต โส นิรยํ คนฺตฺวา, เอกจกฺขุ วิหญฺญติฯ

“ทฺวิจกฺขุ ปน อกฺขาโต, เสโฏฺฐ ปุริสปุคฺคโล;
ธมฺมลทฺเธหิ โภเคหิ, อุฎฺฐานาธิคตํ ธนํฯ

“ททาติ เสฏฺฐสงฺกโปฺป, อพฺยคฺคมานโส นโร;
อุเปติ ภทฺทกํ ฐานํ, ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจติฯ

“อนฺธญฺจ เอกจกฺขุญฺจ, อารกา ปริวชฺชเย;
ทฺวิจกฺขุํ ปน เสเวถ, เสฏฺฐํ ปุริสปุคฺคล”นฺติฯ นวมํ;

๑๐. อวกุชฺชสุตฺตํ

๓๐. “ตโยเม , ภิกฺขเว [ปุ. ป. ๑๐๗-๑๐๘], ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? อวกุชฺชปโญฺญ ปุคฺคโล, อุจฺฉงฺคปโญฺญ ปุคฺคโล, ปุถุปโญฺญ ปุคฺคโลฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, อวกุชฺชปโญฺญ ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมิํ อาสเน นิสิโนฺน ตสฺสา กถาย เนว อาทิํ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติ; วุฎฺฐิโตปิ ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย เนว อาทิํ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กุโมฺภ นิกุโชฺช [นิกฺกุโชฺช (สี. ปี.)] ตตฺร อุทกํ อาสิตฺตํ วิวฎฺฎติ, โน สณฺฐาติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมิํ อาสเน นิสิโนฺน ตสฺสา กถาย เนว อาทิํ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติ; วุฎฺฐิโตปิ ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย เนวาทิํ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อวกุชฺชปโญฺญ ปุคฺคโลฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, อุจฺฉงฺคปโญฺญ ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมิํ อาสเน นิสิโนฺน ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติ; วุฎฺฐิโต จ โข ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย เนวาทิํ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริสสฺส อุจฺฉเงฺค นานาขชฺชกานิ อากิณฺณานิ – ติลา ตณฺฑุลา โมทกา พทราฯ โส ตมฺหา อาสนา วุฎฺฐหโนฺต สติสโมฺมสา ปกิเรยฺย ฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมิํ อาสเน นิสิ

โนฺน ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติ; วุฏฺฐิโต จ โข ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย เนว อาทึ มนสิ กโรติ, น มชฺฌํ มนสิ กโรติ, น ปริโยสานํ มนสิ กโรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อุจฺฉงฺคปโญฺญ ปุคฺคโลฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุถุปโญฺญ ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมึ อาสเน นิสิโนฺน ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติ; วุฏฺฐิโตปิ ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กุโมฺภ อุกฺกุโชฺช ตตฺร อุทกํ อาสิตฺตํ สณฺฐาติ โน วิวฏฺฏติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อารามํ คนฺตา โหติ อภิกฺขณํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมสฺสวนายฯ ตสฺส ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสนฺติฯ โส ตสฺมึ อาสเน นิสิโนฺน ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติ; วุฏฺฐิโตปิ ตมฺหา อาสนา ตสฺสา กถาย อาทิมฺปิ มนสิ กโรติ, มชฺฌมฺปิ มนสิ กโรติ, ปริโยสานมฺปิ มนสิ กโรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุถุปโญฺญ ปุคฺคโลฯ ‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’’’นฺติฯ

“อวกุชฺชปโญฺญ ปุริโส, ทุเมฺมโธ อวิจกฺขโณ;
อภิกฺขณมฺปิ เจ โหติ, คนฺตา ภิกฺขูน สนฺติเกฯ

“อาทึ กถาย มชฺฌญฺจ, ปริโยสานญฺจ ตาทิโส;
อุคฺคเหตุํ น สโกฺกติ, ปญฺญา หิสฺส น วิชฺชติฯ

“อุจฺฉงฺคปโญฺญ ปุริโส, เสโยฺย เอเตน วุจฺจติ;
อภิกฺขณมฺปิ เจ โหติ, คนฺตา ภิกฺขูน สนฺติเกฯ

“อาทึ กถาย มชฺฌญฺจ, ปริโยสานญฺจ ตาทิโส;
นิสิโนฺน อาสเน ตสฺมึ, อุคฺคเหตฺวาน พฺยญฺชนํ;
วุฏฺฐิโต นปฺปชานาติ, คหิตํ หิสฺส [คหิตมฺปิสฺส (ก.)] มุสฺสติฯ

“ปุถุปโญฺญ จ ปุริโส, เสโยฺย เอเตหิ [เอเตน (ก.)] วุจฺจติ;
อภิกฺขณมฺปิ เจ โหติ, คนฺตา ภิกฺขูน สนฺติเกฯ

“อาทึ กถาย มชฺฌญฺจ, ปริโยสานญฺจ ตาทิโส;
นิสิโนฺน อาสเน ตสฺมึ, อุคฺคเหตฺวาน พฺยญฺชนํฯ

“ธาเรติ เสฏฺฐสงฺกโปฺป, อพฺยคฺคมานโส นโร;
ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปโนฺน, ทุกฺขสฺสนฺตกโร สิยา’’ติฯ ทสมํ;

ปุคฺคลวโคฺค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สมิทฺธ [กายสกฺขิ (สี.), สวิฏฺฐ (สฺยา. กํ.), เสฏฺฐ (ก.)] -คิลาน-สงฺขารา, พหุการา ว ชิเรน จ;
เสวิ-ชิคุจฺฉ-คูถภาณี, อโนฺธ จ อวกุชฺชตาติฯ

๔. เทวทูตวโคฺค

๑.สพฺรหฺมกสุตฺตํ

๓๑. ‘‘สพฺรหฺมกานิ , ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ สปุพฺพาจริยกานิ, ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ สาหุเนยฺยานิ , ภิกฺขเว, ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺฌาคาเร ปูชิตา โหนฺติฯ ‘พฺรหฺมา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ‘ปุพฺพาจริยา’ติ, ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ‘อาหุเนยฺยา’ติ , ภิกฺขเว, มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจนํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? พหุการา, ภิกฺขเว, มาตาปิตโร ปุตฺตานํ, อาปาทกา โปสกา, อิมสฺส โลกสฺส ทเสฺสตาโรติฯ

‘‘พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร, ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร;
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ, ปชาย อนุกมฺปกาฯ

‘‘ตสฺมา หิ เน นมเสฺสยฺย, สกฺกเรยฺย จ ปณฺฑิโต;
อเนฺนน อถ ปาเนน, วเตฺถน สยเนน จ;
อุจฺฉาทเนน นฺหาปเนน [นหาปเนน (สี.)], ปาทานํ โธวเนน จฯ

‘‘ตาย นํ ปาริจริยาย, มาตาปิตูสุ ปณฺฑิตา;
อิเธว [อิธ เจว (สี.)] นํ ปสํสนฺติ, เปจฺจ สเคฺค ปโมทตี’’ติ [สเคฺค จ โมทตีติ (สี.) อิติวุ. ๑๐๖ อิติวุตฺตเก]ฯ ปฐมํ;

๒. อานนฺทสุตฺตํ

๓๒. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘สิยา นุ โข, ภเนฺต, ภิกฺขุโน ตถารูโป สมาธิปฏิลาโภ ยถา อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิเตฺตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ; ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’’ติ? ‘‘สิยา, อานนฺท, ภิกฺขุโน ตถารูโป สมาธิปฏิลาโภ ยถา อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิเตฺตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ; ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’’ติฯ

‘‘ยถา กถํ ปน, ภเนฺต, สิยา ภิกฺขุโน ตถารูโป สมาธิปฏิลาโภ ยถา อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิเตฺตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ; ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’’ติ?

‘‘อิธานนฺท , ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหากฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพาน’นฺติฯ เอวํ โข, อานนฺท, สิยา ภิกฺขุโน

ตถารูโป สมาธิปฏิลาโภ ยถา อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา นาสฺสุ; ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา''ติฯ

''อิทญฺจ ปน เมตํ, อานนฺท, สนฺธาย ภาสิตํ ปารายเน ปุณฺณกปเญฺห –

''สงฺขาย โลกสฺมิํ ปโรปรานิ [ปโรวรานิ (สี. ปี.) สุ. นิ. ๑๐๕๔; จูฬนิ. ปุณฺณกมาณวปุจฺฉา ๗๓],
ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก;
สนฺโต วิธูโม อนีโฆ [อนิโฆ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), อนโฆ (?)] นิราโส,
อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมี''ติฯ ทุติยํ;

๓. สาริปุตฺตสุตฺตํ

๓๓. อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ – ''สํขิตฺเตนปิ โข อหํ, สาริปุตฺต, ธมฺมํ เทเสยฺยํ; วิตฺถาเรนปิ โข อหํ, สาริปุตฺต, ธมฺมํ เทเสยฺยํ; สํขิตฺตวิตฺถาเรนปิ โข อหํ, สาริปุตฺต, ธมฺมํ เทเสยฺยํ; อญฺญาตาโร จ ทุลฺลภา''ติฯ ''เอตสฺส, ภควา, กาโล, เอตสฺส, สุคต, กาโล ยํ ภควา สํขิตฺเตนปิ ธมฺมํ เทเสยฺย, วิตฺถาเรนปิ ธมฺมํ เทเสยฺย, สํขิตฺตวิตฺถาเรนปิ ธมฺมํ เทเสยฺยฯ ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร''ติฯ

''ตสฺมาติห, สาริปุตฺต, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – 'อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น ภวิสฺสนฺติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น ภวิสฺสนฺติ, ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามา'ติฯ เอวญฺหิ โข, สาริปุตฺต, สิกฺขิตพฺพํฯ

''ยโต จ โข, สาริปุตฺต, ภิกฺขุโน อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ, พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ, ยญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรโต อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺติ ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ วุจฺจติ, สาริปุตฺต – 'ภิกฺขุ อเจฺฉจฺฉิ [อเจฺฉชฺชิ (สฺยา. กํ. ก.)] ตณฺหํ, วิวตฺตยิ [วาวตฺตยิ (สี. ปี.)] สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺส'ฯ อิทญฺจ ปน เมตํ, สาริปุตฺต, สนฺธาย ภาสิตํ ปารายเน [ปารายเณ (สี.)] อุทยปเญฺห –

''ปหานํ กามสญฺญานํ, โทมนสฺสาน จูภยํ;
ถินสฺส จ ปนูทนํ, กุกฺกุจฺจานํ นิวารณํฯ

''อุเปกฺขาสติสํสุทฺธํ , ธมฺมตกฺกปุเรชวํ;
อญฺญาวิโมกฺขํ ปพฺรูมิ, อวิชฺชาย ปเภทน''นฺติ [สุ. นิ. ๑๑๑๒; จูฬนิ. อุทยมาณวปุจฺฉา ๑๓๑]ฯ ตติยํ;

๔. นิทานสุตฺตํ

๓๔. “ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? โลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ

“ยํ, ภิกฺขเว, โลภปกตํ กมฺมํ โลภชํ โลภนิทานํ โลภสมุทยํ, ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติฯ ยตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ ตตฺถ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, ทิฏฺเฐว วา ธมฺเม อุปปชฺช วา [อุปฺปเชฺช วา (สี. สฺยา. กํ.) อุปปชฺชิตฺวาติ ม. นิ. ๓.๓๐๓ ปาฬิยา สํวณฺณนา] อปเร วา [อปราปเร วา (ก.)] ปริยาเยฯ

“ยํ , ภิกฺขเว, โทสปกตํ กมฺมํ โทสชํ โทสนิทานํ โทสสมุทยํ, ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติฯ ยตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ ตตฺถ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, ทิฏฺเฐว วา ธมฺเม อุปปชฺช วา อปเร วา ปริยาเยฯ

“ยํ, ภิกฺขเว, โมหปกตํ กมฺมํ โมหชํ โมหนิทานํ โมหสมุทยํ, ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติฯ ยตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ ตตฺถ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, ทิฏฺเฐว วา ธมฺเม อุปปชฺช วา อปเร วา ปริยาเยฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, พีชานิ อขณฺฑานิ อปูตีนิ อวาตาตปหตานิ สาราทานิ สุขสยิตานิ สุเขตฺเต สุปริกมฺมกตาย ภูมิยา นิกฺขิตฺตานิฯ เทโว จ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺยฯ เอวสฺสุ ตานิ, ภิกฺขเว, พีชานิ วุทฺธึ วิรุฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยุํฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยํ โลภปกตํ กมฺมํ โลภชํ โลภนิทานํ โลภสมุทยํ, ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติฯ ยตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ ตตฺถ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, ทิฏฺเฐว วา ธมฺเม อุปปชฺช วา อปเร วา ปริยาเยฯ

“ยํ โทสปกตํ กมฺมํ…เป.… ยํ โมหปกตํ กมฺมํ โมหชํ โมหนิทานํ โมหสมุทยํ, ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติฯ ยตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ ตตฺถ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, ทิฏฺเฐว วา ธมฺเม อุปปชฺช วา อปเร วา ปริยาเยฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? อโลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ

“ยํ, ภิกฺขเว, อโลภปกตํ กมฺมํ อโลภชํ อโลภนิทานํ อโลภสมุทยํ, โลเภ วิคเต เอวํ ตํ กมฺมํ ปหีนํ โหติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ

“ยํ, ภิกฺขเว, อโทสปกตํ กมฺมํ อโทสชํ อโทสนิทานํ อโทสสมุทยํ, โทเส วิคเต เอวํ ตํ กมฺมํ ปหีนํ โหติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ

“ยํ , ภิกฺขเว, อโมหปกตํ กมฺมํ อโมหชํ อโมหนิทานํ อโมหสมุทยํ, โมเห วิคเต เอวํ ตํ กมฺมํ ปหีนํ โหติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, พีชานิ อขณฺฑานิ อปูตีนิ อวาตาตปหตานิ สาราทานิ สุขสยิตานิฯ ตานิ ปุริโส อคฺคินา ฑเหยฺยฯ อคฺคินา ฑหิตฺวา มสึ กเรยฺยฯ มสึ กริตฺวา มหาวาเต วา โอผุเณยฺย [โอปุเนยฺย (สี. ปี.)] นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวสฺสุ ตานิ, ภิกฺขเว, พีชานิ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺกตานิ [อนภาวกตานิ (สี. ปี.)] อายตึ อนุปฺปาทธมฺ

มานิฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยํ อโลภปกตํ กมฺมํ อโลภชํ อโลภนิทานํ อโลภสมุทยํ, โลเภ วิคเต เอวํ ตํ กมฺมํ ปหีนํ โหติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ

“ยํ อโทสปกตํ กมฺมํ…เป…. ยํ อโมหปกตํ กมฺมํ อโมหชํ อโมหนิทานํ อโมหสมุทยํ, โมเห วิคเต เอวํ ตํ กมฺมํ ปหีนํ โหติ…เป…. อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายา”ติฯ

> “โลภชํ โทสชญฺจว [โทสชํ กมฺมํ (ก.)], โมหชญฺจาปวิทฺทสุ;
> ยํ เตน ปกตํ กมฺมํ, อปฺปํ วา ยทิ วา พหุํ;
> อิเธว ตํ เวทนิยํ, วตฺถุ อญฺญํ น วิชฺชติฯ
>
> “ตสฺมา โลภญฺจ โทสญฺจ, โมหชญฺจาปิ วิทฺทสุ;
> วิชฺชํ อุปฺปาทยํ ภิกฺขุ, สพฺพา ทุคฺคติโย ชเห”ติฯ จตุตฺถํ;

๕. หตฺถกสุตฺตํ

๓๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อาฬวิยํ วิหรติ โคมเคฺค สึสปาวเน ปณฺณสนฺถเรฯ อถ โข หตฺถโก อาฬวโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน อทฺทส ภควนฺตํ โคมเคฺค สึสปาวเน ปณฺณสนฺถเร นิสินฺนํฯ ทิสฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข หตฺถโก อาฬวโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กจฺจิ, ภเนฺต, ภควา สุขมสยิตฺถา”ติ? “เอวํ , กุมาร, สุขมสยิตฺถํฯ เย จ ปน โลเก สุขํ เสนฺติ, อหํ เตสํ อญฺญตโร”ติฯ

“สีตา, ภเนฺต, เหมนฺติกา รตฺติ, อนฺตรฏฺฐโก หิมปาตสมโย, ขรา โคกณฺฏกหตา ภูมิ, ตนุโก ปณฺณสนฺถโร, วิรฬานิ รุกฺขสฺส ปตฺตานิ, สีตานิ กาสายานิ วตฺถานิ, สีโต จ เวรโมฺภ วาโต วายติฯ อถ จ ปน ภควา เอวมาห – ‘เอวํ, กุมาร, สุขมสยิตฺถํฯ เย จ ปน โลเก สุขํ เสนฺติ, อหํ เตสํ อญฺญตโร’”ติฯ

“เตน หิ, กุมาร, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, กุมาร, อิธสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา กูฏาคารํ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ นิวาตํ ผุสิตคฺคฬํ ปิหิตวาตปานํฯ ตตฺรสฺส ปลฺลโงฺก โคนกตฺถโต ปฏิกตฺถโต ปฏลิกตฺถโต กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรโณ [กาทลิมิคปวรปจฺจตฺถรโณ (สี.)] สอุตฺตรจฺฉโท อุภโต โลหิตกูปธาโน; เตลปฺปทีโป เจตฺถ ฌาเยยฺย [ชาเลยฺย (ก.)]; จตโสฺส จ [ตเสฺสว (ก.)] ปชาปติโย มนาปามนาเปน ปจฺจุปฏฺฐิตา อสฺสุฯ ตํ กึ มญฺญสิ, กุมาร, สุขํ วา โส สเยยฺย โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “สุขํ โส, ภเนฺต, สเยยฺยฯ เย จ ปน โลเก สุขํ เสนฺติ, โส เตสํ อญฺญตโร”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, กุมาร, อปิ นุ ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา อุปฺปเชฺชยฺยุํ ราคชา ปริฬาหา กายิกา วา เจตสิกา วา เยหิ โส ราคเชหิ ปริฬาเหหิ ปริฑยฺหมาโน ทุกฺขํ สเยยฺยา”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ติฯ

“เยหิ โข โส, กุมาร, คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ราคเชหิ ปริฬาเหหิ ปริฑยฺหมาโน ทุกฺขํ สเยยฺย, โส ราโค ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺมฯ ตสฺมาหํ สุขมสยิตฺถํฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, กุมาร, อปิ นุ ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โทสชา ปริฬาหา…เป.… โมหชา ปริฬาหา กายิกา วา เจตสิกา วา เยหิ โส โมหเชหิ ปริฬาเหหิ ปริฑยฺหมาโน ทุกฺขํ สเยยฺยา”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ติฯ

“เย หิ โข โส, กุมาร, คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา โมหเชหิ ปริฬาเหหิ ปริฑยฺหมาโน ทุกฺขํ สเยยฺย, โส โมโห ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ ตสฺมาหํ สุขมสยิตฺถ”นฺติฯ

[จูฬว. ๓๐๕; สํ. นิ. ๑.๒๔๒] “สพฺพทา เว สุขํ เสติ, พฺราหฺมโณ ปรินิพฺพุโต;
โย น ลิมฺปติ [ลิปฺปติ (สี. สฺยา. กํ. ก.)] กาเมสุ, สีติภูโต นิรูปธิฯ

“สพฺพา อาสตฺติโย เฉตฺวา, วิเนยฺย หทเย ทรํ;
อุปสนฺโต สุขํ เสติ, สนฺตึ ปปฺปุยฺย เจตโส”ติฯ ปญฺจมํ;

๖. เทวทูตสุตฺตํ

๓๖. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, เทวทูตานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา นานาพาหาสุ คเหตฺวา ยมสฺส รโญฺญ ทเสฺสนฺติ – ‘อยํ, เทว, ปุริโส อมเตฺตโยฺย อเปเตฺตโยฺย อสามโญฺญ อพฺรหฺมโญฺญ, น กุเล เชฏฺฐาปจายีฯ อิมสฺส เทโว ทณฺฑํ ปเณตู’”ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา ปฐมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคาหติ สมนุภาสติ – ‘อโมฺภ, ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ ปฐมํ เทวทูตํ ปาตุภูต’นฺติ? โส เอวมาห – ‘นาทฺทสํ, ภนฺเต’”ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา อาสีติกํ วา นาวุติกํ วา วสฺสสติกํ วา [ปสฺส ม. นิ. ๓.๒๖๓] ชาติยา ชิณฺณํ โคปานสิวงฺกํ โภคฺคํ ทณฺฑปรายณํ [ทณฺฑปรายนํ (สฺยา. กํ. ปี.)] ปเวธมานํ คจฺฉนฺตํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ขณฺฑทนฺตํ ปลิตเกสํ วิลูนํ ขลฺลิตสิรํ [ขลิตํ สิโร (สี. ปี.), ขลิตสิรํ (สฺยา. กํ.) ม. นิ. ๓.๒๖๓] วลิตํ ติลกาหตคตฺต’นฺติ? โส เอวมาห – ‘อทฺทสํ, ภนฺเต’”ติฯ

“ตเมนํ , ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ, ปุริส, ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ – อหมฺปิ โขมฺหิ ชราธโมฺม ชรํ อนตีโต, หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ, กาเยน วาจาย มนสา’ติ? โส เอวมาห – ‘นาสกฺขิสฺสํ, ภนฺเตฯ ปมาทสฺสํ, ภนฺเต’”ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ, ปุริส, ปมาทตาย [ปมาทวตาย (สี. สฺยา. กํ. ปี.) ม. นิ. ๓.๒๖๒] น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสาฯ ตคฺฆ ตฺวํ [ตํ (ก.)], อโมฺภ ปุริส, ตถา กริสฺสนฺติ ยถา ตํ [เต (ก.)] ปมตฺตํฯ ตํ โข ปน เต เอตํ [ตํ โข ปเนตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปาปกมฺมํ [ปาปํ กมฺมํ (สี.)] เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ , น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ; อถ โข ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวเญฺญเวตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสี’”ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา ปฐมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา, ทุติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคาหติ สมนุภาสติ – ‘อโมฺภ ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ ทุติยํ เทวทูตํ ปาตุภูต’นฺติ? โส เอวมาห – ‘นาทฺทสํ, ภเนฺต’ติฯ “ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา อาพาธิกํ ทุกฺขิตํ พาฬฺหคิลานํ, สเก มุตฺตกรีเส ปลิปนฺนํ เสมานํ, อเญฺญหิ วุฎฺฐาปิยมานํ, อเญฺญหิ สํเวสิยมาน’นฺติ? โส เอวมาห – ‘อทฺทสํ, ภเนฺต’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ – อหมฺปิ โขมฺหิ พฺยาธิธโมฺม พฺยาธึ อนตีโต, หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสา’ติ? โส เอวมาห – ‘นาสกฺขิสฺสํ, ภเนฺตฯ ปมาทสฺสํ, ภเนฺต’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส , ปมาทตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสาฯ ตคฺฆ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, ตถา กริสฺสนฺติ ยถา ตํ ปมตฺตํฯ ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ; อถ โข ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํฯ ตฺวเญฺญเวตสฺส วิปากํ ปฎิสํเวทิสฺสสี’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา ทุติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา, ตติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคาหติ สมนุภาสติ – ‘อโมฺภ ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ ตติยํ เทวทูตํ ปาตุภูต’นฺติ? โส เอวมาห – ‘นาทฺทสํ, ภเนฺต’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, น ตฺวํ อทฺทส มนุเสฺสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาต’นฺติ? โส เอวมาห – ‘อทฺทสํ, ภเนฺต’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ – อหมฺปิ โขมฺหิ มรณธโมฺม มรณํ อนตีโต, หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสา’ติ? โส เอวมาห – ‘นาสกฺขิสฺสํ, ภเนฺตฯ ปมาทสฺสํ, ภเนฺต’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา เอวมาห – ‘อโมฺภ ปุริส, ปมาทตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสาฯ ตคฺฆ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, ตถา กริสฺสนฺติ ยถา ตํ ปมตฺตํฯ ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ; อถ โข ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํฯ ตฺวเญฺญเวตสฺส วิปากํ ปฎิสํเวทิสฺสสี’’’ติฯ

“ตเมนํ, ภิกฺขเว, ยโม ราชา ตติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา ตุณฺหี โหติฯ ตเมนํ , ภิกฺขเว, นิรยปาลา ปญฺจวิธพนฺธนํ นาม การณํ กโรนฺติฯ ตตฺตํ อโยขิลํ หเตฺถ คเมนฺติฯ ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติยสฺมิํ หเตฺถ คเมนฺติฯ ตตฺตํ อโยขิลํ ปาเท คเมนฺติฯ ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติยสฺมิํ ปาเท คเมนฺติฯ ตตฺตํ อโยขิลํ มเชฺฌ อุรสฺมิํ คเมนฺติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา [ติปฺปา (สี.)] ขรา กฎุกา เวทนา เวทิยติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ

‘‘ตเมนํ , ภิกฺขเว, นิรยปาลา สํเวเสตฺวา [สํกฑฺฒิตฺวา (ก.)] กุธารีหิ ตจฺฉนฺติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทิยติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ

‘‘ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา วาสีหิ ตจฺฉนฺติ…เป.… ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา อาทิตฺตาย ภูมิยา สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย [สโญฺชติภูตาย (สฺยา. กํ.)] สาเรนฺติปิ ปจฺจาสาเรนฺติปิ…เป.… ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ…เป.… ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ, อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตายฯ โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธํ คจฺฉติ, สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ, สกิมฺปิ ติริยํ คจฺฉติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทิยติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, นิรยปาลา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติฯ โส โข ปน, ภิกฺขเว, มหานิรโย –

‘‘จตุกฺกโณฺณ จตุทฺวาโร, วิภตฺโต ภาคโส มิโต;
อโยปาการปริยนฺโต, อยสา ปฏิกุชฺชิโตฯ

‘‘ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุตา;
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทา’’ติ [เป. ว. ๗๐-๗๑, ๒๔๐-๒๔๑]ฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, ยมสฺส รโญฺญ เอตทโหสิ – ‘เย กิร, โภ, โลเก ปาปกานิ กมฺมานิ กโรนฺติ เต เอวรูปา วิวิธา กมฺมการณา กรียนฺติฯ อโห วตาหํ มนุสฺสตฺตํ ลเภยฺยํ, ตถาคโต จ โลเก อุปฺปชฺเชยฺย อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ตญฺจาหํ ภควนฺตํ ปยิรุปาเสยฺยํฯ โส จ เม ภควา ธมฺมํ เทเสยฺย, ตสฺส จาหํ ภควโต ธมฺมํ อาชาเนยฺย’นฺติฯ ตํ โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, น อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา เอวํ วทามิ, อปิ จ โข, ภิกฺขเว, ยเทว เม สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทวาหํ วทามี’’ติฯ

‘‘โจทิตา เทวทูเตหิ, เย ปมชฺชนฺติ มาณวา;
เต ทีฆรตฺตํ โสจนฺติ, หีนกายูปคา นราฯ

‘‘เย จ โข เทวทูเตหิ, สนฺโต สปฺปุริสา อิธ;
โจทิตา นปฺปมชฺชนฺติ, อริยธมฺเม กุทาจนํฯ

‘‘อุปาทาเน ภยํ ทิสฺวา, ชาติมรณสมฺภเว;
อนุปาทา วิมุจฺจนฺติ, ชาติมรณสงฺขเยฯ

‘‘เต อปฺปมตฺตา [เต โขปฺปมตฺตา (สี.), เต เขมปฺปตฺตา (สฺยา. กํ. ปี.) ม. นิ. ๓.๒๗๑] สุขิโน [สุขิตา (สี. สฺยา.)], ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา;
สพฺพเวรภยาตีตา, สพฺพทุกฺขํ อุปจฺจคุ’’นฺติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. จตุมหาราชสุตฺตํ

๓๗. ‘‘อฏฺฐมิยํ, ภิกฺขเว, ปกฺขสฺส จตุนฺนํ มหาราชานํ อมจฺจา ปาริสชฺชา อิมํ โลกํ อนุวิจรนฺติ – ‘กจฺจิ พหู มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล

เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺตี’ติฯ จาตุทฺทสึ, ภิกฺขเว, ปกฺขสฺส จตุนฺนํ มหาราชานํ ปุตฺตา อิมํ โลกํ อนุวิจรนฺติ – ‘กจฺจิ พหู มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺตี’ติฯ ตทหุ, ภิกฺขเว, อุโปสเถ ปนฺนรเส จตฺตาโร มหาราชาโน สามญฺเญว อิมํ โลกํ อนุวิจรนฺติ – ‘กจฺจิ พหู มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺตี’’’ติฯ

“สเจ, ภิกฺขเว, อปฺปกา โหนฺติ มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร มหาราชาโน เทวานํ ตาวตึสานํ สุธมฺมาย สภาย สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อาโรเจนฺติ – ‘อปฺปกา โข, มาริสา, มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺตี’ติฯ เตน โข, ภิกฺขเว , เทวา ตาวตึสา อนตฺตมนา โหนฺติ – ‘ทิพฺพา วต, โภ, กายา ปริหายิสฺสนฺติ, ปริปูริสฺสนฺติ อสุรกายา’’’ติฯ

“สเจ ปน, ภิกฺขเว, พหู โหนฺติ มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺติฯ ตเมนํ, ภิกฺขเว , จตฺตาโร มหาราชาโน เทวานํ ตาวตึสานํ สุธมฺมาย สภาย สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อาโรเจนฺติ – ‘พหู โข , มาริสา, มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามญฺญา พฺรหฺมญฺญา กุเล เชฏฺฐาปจายิโน อุโปสถํ อุปวสนฺติ ปฏิชาครนฺติ ปุญฺญานิ กโรนฺตี’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, เทวา ตาวตึสา อตฺตมนา โหนฺติ – ‘ทิพฺพา วต, โภ, กายา ปริปูริสฺสนฺติ, ปริหายิสฺสนฺติ อสุรกายา’’’ติฯ

“ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, สกฺโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตึเส อนุนยมาโน ตายํ เวลายํ อิมํ คาถํ อภาสิ –

“จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ, อฏฺฐงฺคสุสมาคตํ;
อุโปสถํ อุปวเสยฺย, โยปิสฺส [โยปสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มาทิโส นโร’’ติฯ

“สา โข ปเนสา, ภิกฺขเว, สกฺเกน เทวานมินฺเทน คาถา ทุคฺคีตา น สุคีตา ทุพฺภาสิตา น สุภาสิตาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สกฺโก หิ, ภิกฺขเว, เทวานมินฺโท อวีตราโค อวีตโทโส อวีตโมโหฯ

“โย จ โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา พฺรหฺมจริโย กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, ตสฺส โข เอตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน [ตสฺส โข เอตํ ภิกฺขุโน (สี. สฺยา.), ตสฺส โข เอวํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน (ก.)] กลฺลํ วจนาย –

“จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ, อฏฺฐงฺคสุสมาคตํ;
อุโปสถํ อุปวเสยฺย, โยปิสฺส มาทิโส นโร’’ติฯ

“ตํ กิสฺส เหตุ? โส หิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยจตุมหาราชสุตฺตํ

๓๘. “ภูตปุพฺพํ , ภิกฺขเว, สโกฺก เทวานมิโนฺท เทเว ตาวตึเส อนุนยมาโน ตายํ เวลายํ อิมํ คาถํ อภาสิ –

“จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ, อฏฺฐงฺคสุสมาคตํ;
อุโปสถํ อุปวเสยฺย, โยปิสฺส มาทิโส นโร”ติฯ

“สา โข ปเนสา, ภิกฺขเว, สเกฺกน เทวานมิเนฺทน คาถา ทุคฺคีตา น สุคีตา ทุพฺภาสิตา น สุภาสิตาฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สโกฺก หิ, ภิกฺขเว, เทวานมิโนฺท อปริมุโตฺต ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, อปริมุโตฺต ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

“โย จ โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต, ตสฺส โข เอตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน กลฺลํ วจนาย –

“จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ, อฏฺฐงฺคสุสมาคตํ;
อุโปสถํ อุปวเสยฺย, โยปิสฺส มาทิโส นโร”ติฯ

“ตํ กิสฺส เหตุ? โส หิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปริมุโตฺต ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุโตฺต ทุกฺขสฺมาติ วทามี”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. สุขุมาลสุตฺตํ

๓๙. “สุขุมาโล อหํ, ภิกฺขเว, ปรมสุขุมาโล อจฺจนฺตสุขุมาโลฯ มม สุทํ, ภิกฺขเว, ปิตุ นิเวสเน โปกฺขรณิโย การิตา โหนฺติฯ เอกตฺถ สุทํ, ภิกฺขเว, อุปฺปลํ วปฺปติ [ปุปฺผติ (สี. ปี.)], เอกตฺถ ปทุมํ, เอกตฺถ ปุณฺฑรีกํ, ยาวเทว มมตฺถาย ฯ น โข ปนสฺสาหํ, ภิกฺขเว, อกาสิกํ จนฺทนํ ธาเรมิ [กาสิกํ จนฺทนํ ธาเรมิ (สฺยา. กํ. ก.), อกาสิกํ ธาเรมิ (?)]ฯ กาสิกํ , ภิกฺขเว, สุ เม ตํ เวฐนํ โหติ, กาสิกา กญฺจุกา, กาสิกํ นิวาสนํ, กาสิโก อุตฺตราสโงฺคฯ รตฺตินฺทิวํ [รตฺติทิวํ (ก.)] โข ปน เม สุ ตํ, ภิกฺขเว, เสตจฺฉตฺตํ ธารียติ – ‘มา นํ ผุสิ สีตํ วา อุณฺหํ วา ติณํ วา รโช วา อุสฺสาโว วา’”ติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, ตโย ปาสาทา อเหสุํ – เอโก เหมนฺติโก, เอโก คิมฺหิโก, เอโก วสฺสิโกฯ โส โข อหํ, ภิกฺขเว, วสฺสิเก ปาสาเท วสฺสิเก จตฺตาโร มาเส นิปฺปุริเสหิ ตูริเยหิ ปริจารยมาโน [ปริจาริยมาโน (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] น เหฏฺฐาปาสาทํ โอโรหามิฯ ยถา โข ปน, ภิกฺขเว, อเญฺญสํ นิเวสเน ทาสกมฺมกรโปริสสฺส กณาชกํ โภชนํ ทียติ พิลงฺคทุติยํ, เอวเมวสฺสุ เม, ภิกฺขเว, ปิตุ นิเวสเน ทาสกมฺมกรโปริสสฺส สาลิมํโสทโน ทียติฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอวรูปาย อิทฺธิยา สมนฺนาคตสฺส เอวรูเปน จ สุขุมาเลน เอตทโหสิ – ‘อสฺสุตวา โข ปุถุชฺชโน อตฺตนา ชราธโมฺม สมาโน ชรํ อนตีโต ปรํ ชิณฺณํ ทิสฺวา อฏฺฏียติ หรายติ ชิคุจฺฉติ อตฺตานํเยว อติสิตฺวา, อหมฺปิ โขมฺหิ ชราธโมฺม ชรํ อนตีโตฯ อหเญฺจว [อหเญฺจ (?)] โข ปน ชราธโมฺม สมาโน ชรํ อนตีโต ปรํ ชิณฺณํ ทิสฺวา อฏฺฏีเยยฺยํ หราเยยฺยํ ชิคุเจฺฉยฺยํ น เมตํ อสฺส ปติรูป’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, อิติ ปฏิสญฺจิกฺขโต โย โยพฺพเน โยพฺพนมโท โส สพฺพโส ปหียิฯ

“อสฺสุตวา โข ปุถุชฺชโน อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธึ อนตีโต ปรํ พฺยาธิตํ ทิสฺวา อฏฺฏียติ หรายติ ชิคุจฺฉติ อตฺตานํเยว อติสิตฺวา – ‘อหมฺปิ โขมฺหิ พฺยาธิธมฺโม พฺยาธึ อนตีโต, อหเญฺจว โข ปน พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธึ อนตีโต ปรํ พฺยาธิกํ ทิสฺวา อฏฺฏีเยยฺยํ หราเยยฺยํ ชิคุเจฺฉยฺยํ, น เมตํ อสฺส ปติรูป’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, อิติ ปฏิสญฺจิกฺขโต โย อาโรเคฺย อาโรคฺยมโท โส สพฺพโส ปหียิฯ

“อสฺสุตวา โข ปุถุชฺชโน อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณํ อนตีโต ปรํ มตํ ทิสฺวา อฏฺฏียติ หรายติ ชิคุจฺฉติ อตฺตานํเยว อติสิตฺวา – ‘อหมฺปิ โขมฺหิ มรณธมฺโม, มรณํ อนตีโต, อหํ เจว โข ปน มรณธมฺโม สมาโน มรณํ อนตีโต ปรํ มตํ ทิสฺวา อฏฺฏีเยยฺยํ หราเยยฺยํ ชิคุเจฺฉยฺยํ, น เมตํ อสฺส ปติรูป’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, อิติ ปฏิสญฺจิกฺขโต โย ชีวิเต ชีวิตมโท โส สพฺพโส ปหียี”ติฯ

“ตโยเม, ภิกฺขเว, มทาฯ กตเม ตโย? โยพฺพนมโท, อาโรคฺยมโท, ชีวิตมโทฯ โยพฺพนมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อาโรคฺยมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน…เป.… ชีวิตมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา , วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ

“โยพฺพนมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ อาโรคฺยมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ…เป.… ชีวิตมทมโตฺต วา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตตี”ติฯ

“พฺยาธิธมฺมา ชราธมฺมา, อโถ มรณธมฺมิโน;
ยถาธมฺมา [พฺยาธิธโมฺม ชราธโมฺม, อโถ มรณธมฺมิโก; ยถา ธโมฺม (ก.)] ตถาสนฺตา, ชิคุจฺฉนฺติ ปุถุชฺชนาฯ

“อหเญฺจ ตํ ชิคุเจฺฉยฺยํ, เอวํธเมฺมสุ ปาณิสุ;
น เมตํ ปติรูปสฺส, มม เอวํ วิหาริโนฯ

“โสหํ เอวํ วิหรนฺโต, ญตฺวา ธมฺมํ นิรูปธึ;
อาโรเคฺย โยพฺพนสฺมิญฺจ, ชีวิตสฺมิญฺจ เย มทาฯ

“สเพฺพ มเท อภิโภสฺมิ [อตีโตสฺมิ (ก.)], เนกฺขเมฺม ทฏฺฐุ เขมตํ;
ตสฺส เม อหุ อุสฺสาโห, นิพฺพานํ อภิปสฺสโตฯ

“นาหํ ภโพฺพ เอตรหิ, กามานิ ปฏิเสวิตุํ;
อนิวตฺติ ภวิสฺสามิ, พฺรหฺมจริยปรายโณ”ติฯ นวมํ;

๑๐. อาธิปเตยฺยสุตฺตํ

๔๐. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, อาธิปเตยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? อตฺตาธิปเตยฺยํ, โลกาธิปเตยฺยํ, ธมฺมาธิปเตยฺยํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อตฺตาธิปเตยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ น ปิณฺฑปาตเหตุ, น เสนาสนเหตุ, น อิติภวาภวเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อปิ จ โขมฺหิ โอติโณฺณ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโตฯ อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติฯ อหเญฺจว โข ปน ยาทิสเก [ยาทิสเก วา (สี. ปี. ก.)] กาเม โอหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต ตาทิสเก วา [จ (ก.)] กาเม ปริเยเสยฺยํ ตโต วา [จ (ก.)] ปาปิฏฺฐตเร, น เมตํ ปติรูป’นฺติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺค’นฺติฯ โส อตฺตานํเยว อธิปตึ กริตฺวา อกุสลํ ปชหติ, กุสลํ ภาเวติ, สาวชฺชํ ปชหติ, อนวชฺชํ ภาเวติ, สุทฺธํ อตฺตานํ ปริหรติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อตฺตาธิปเตยฺยํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, โลกาธิปเตยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ น ปิณฺฑปาตเหตุ, น เสนาสนเหตุ, น อิติภวาภวเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อปิ จ โขมฺหิ โอติโณฺณ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโตฯ อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ อหเญฺจว โข ปน เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กามวิตกฺกํ วา วิตเกฺกยฺยํ, พฺยาปาทวิตกฺกํ วา วิตเกฺกยฺยํ, วิหึสาวิตกฺกํ วา วิตเกฺกยฺยํ, มหา โข ปนายํ โลกสนฺนิวาโสฯ มหนฺตสฺมิํ โข ปน โลกสนฺนิวาเส สนฺติ สมณพฺราหฺมณา อิทฺธิมโนฺต ทิพฺพจกฺขุกา ปรจิตฺตวิทุโนฯ เต ทูรโตปิ ปสฺสนฺติ, อาสนฺนาปิ น ทิสฺสนฺติ, เจตสาปิ จิตฺตํ ปชานนฺติ [ชานนฺติ (ก.)]ฯ เตปิ มํ เอวํ ชาเนยฺยุํ – ‘ปสฺสถ, โภ, อิมํ กุลปุตฺตํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต สมาโน โวกิโณฺณ วิหรติ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติฯ เทวตาปิ โข สนฺติ อิทฺธิมนฺตินิโย ทิพฺพจกฺขุกา ปรจิตฺตวิทุนิโยฯ ตา ทูรโตปิ ปสฺสนฺติ, อาสนฺนาปิ น ทิสฺสนฺติ, เจตสาปิ จิตฺตํ ชานนฺติฯ ตาปิ มํ เอวํ ชาเนยฺยุํ – ‘ปสฺสถ, โภ, อิมํ กุลปุตฺตํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต สมาโน โวกิโณฺณ วิหรติ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺค’นฺติฯ โส โลกํเยว อธิปตึ กริตฺวา อกุสลํ ปชหติ, กุสลํ ภาเวติ, สาวชฺชํ ปชหติ, อนวชฺชํ ภาเวติ, สุทฺธํ อตฺตานํ ปริหรติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, โลกาธิปเตยฺยํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ธมฺมาธิปเตยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ น ปิณฺฑปาตเหตุ, น เสนาสนเหตุ, น อิติภวาภวเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อปิ จ โขมฺหิ โอติโณฺณ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโตฯ อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติฯ สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหีติฯ สนฺติ โข ปน เม สพฺรหฺมจารี ชานํ ปสฺสํ วิหรนฺติฯ อหเญฺจว โข ปน เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิโต สมาโน กุสีโต วิหเรยฺยํ ปมโตฺต, น เมตํ อสฺส ปติรูป’นฺติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺค’นฺติฯ โส ธมฺมํเยว อธิปตึ กริตฺ

วา อกุสลํ ปชหติ, กุสลํ ภาเวติ, สาวชฺชํ ปชหติ, อนวชฺชํ ภาเวติ, สุทฺธํ อตฺตานํ ปริหรติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ธมฺมาธิปเตยฺยํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อาธิปเตยฺยานี’’ติฯ

‘‘นตฺถิ โลเก รโห นาม, ปาปกมฺมํ ปกุพฺพโต;
อตฺตา เต ปุริส ชานาติ, สจฺจํ วา ยทิ วา มุสาฯ

‘‘กลฺยาณํ วต โภ สกฺขิ, อตฺตานํ อติมญฺญสิ;
โย สนฺตํ อตฺตนิ ปาปํ, อตฺตานํ ปริคูหสิฯ

‘‘ปสฺสนฺติ เทวา จ ตถาคตา จ,
โลกสฺมิํ พาลํ วิสมํ จรนฺตํ;
ตสฺมา หิ อตฺตาธิปเตยฺยโก จ [อตฺตาธิปโก สโก จเร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)],
โลกาธิโป จ นิปโก จ ฌายีฯ

‘‘ธมฺมาธิโป จ อนุธมฺมจารี,
น หียติ สจฺจปรกฺกโม มุนิ;
ปสยฺห มารํ อภิภุยฺย อนฺตกํ,
โย จ ผุสี ชาติกฺขยํ ปธานวา;
โส ตาทิโส โลกวิทู สุเมโธ,
สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อตมฺมโย มุนี’’ติฯ ทสมํ;

เทวทูตวโคฺค จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

พฺรหฺม อานนฺท สาริปุโตฺต, นิทานํ หตฺถเกน จ;
ทูตา ทุเว จ ราชาโน, สุขุมาลาธิปเตเยฺยน จาติฯ

๕. จูฬวโคฺค

๑. สมฺมุขีภาวสุตฺตํ

๔๑. ‘‘ติณฺณํ , ภิกฺขเว, สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมสํ ติณฺณํ? สทฺธาย, ภิกฺขเว, สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ เทยฺยธมฺมสฺส, ภิกฺขเว, สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ ทกฺขิเณยฺยานํ, ภิกฺขเว, สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ติฐานสุตฺตํ

๔๒. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ฐาเนหิ สโทฺธ ปสโนฺน เวทิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? สีลวนฺตานํ ทสฺสนกาโม โหติ, สทฺธมฺมํ โสตุกาโม โหติ , วิคตมลมเจฺฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโตฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ฐาเนหิ สโทฺธ ปสโนฺน เวทิตโพฺพ’’ฯ

> ‘‘ทสฺสนกาโม สีลวตํ, สทฺธมฺมํ โสตุมิจฺฉติ;
> วินเย มเจฺฉรมลํ, ส เว สโทฺธติ วุจฺจตี’’ติฯ ทุติยํ;

๓. อตฺถวสสุตฺตํ

๔๓. ‘‘ตโย , ภิกฺขเว, อตฺถวเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ปเรสํ ธมฺมํ เทเสตุํฯ กตเม ตโย? โย ธมฺมํ เทเสติ โส อตฺถปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมปฺปฏิสํเวที จฯ โย ธมฺมํ สุณาติ โส อตฺถปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมปฺปฏิสํเวที จฯ โย เจว ธมฺมํ เทเสติ โย จ ธมฺมํ สุณาติ อุโภ อตฺถปฺปฏิสํเวทิโน จ โหนฺติ ธมฺมปฺปฏิสํเวทิโน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อตฺถวเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ปเรสํ ธมฺมํ เทเสตุ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. กถาปวตฺติสุตฺตํ

๔๔. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ฐาเนหิ กถา ปวตฺตินี โหติฯ กตเมหิ ตีหิ? โย ธมฺมํ เทเสติ โส อตฺถปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมปฺปฏิสํเวที จฯ โย ธมฺมํ สุณาติ โส อตฺถปฺปฏิสํเวที จ โหติ ธมฺมปฺปฏิสํเวที จฯ โย เจว ธมฺมํ เทเสติ โย จ ธมฺมํ สุณาติ อุโภ อตฺถปฺปฏิสํเวทิโน จ โหนฺติ ธมฺมปฺปฏิสํเวทิโน จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ฐาเนหิ กถา ปวตฺตินี โหตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปณฺฑิตสุตฺตํ

๔๕. ‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิตปญฺญตฺตานิ สปฺปุริสปญฺญตฺตานิฯ กตมานิ ตีณิ? ทานํ, ภิกฺขเว, ปณฺฑิตปญฺญตฺตํ สปฺปุริสปญฺญตฺตํ ฯ ปพฺพชฺชา, ภิกฺขเว , ปณฺฑิตปญฺญตฺตา สปฺปุริสปญฺญตฺตาฯ มาตาปิตูนํ, ภิกฺขเว, อุปฏฺฐานํ ปณฺฑิตปญฺญตฺตํ สปฺปุริสปญฺญตฺตํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ปณฺฑิตปญฺญตฺตานิ สปฺปุริสปญฺญตฺตานี’’ติฯ

> ‘‘สพฺภิ ทานํ อุปญฺญตฺตํ, อหิํสา สํยโม ทโม;
> มาตาปิตุ อุปฏฺฐานํ, สนฺตานํ พฺรหฺมจารินํฯ

“สตํ เอตานิ ฐานานิ, ยานิ เสเวถ ปณฺฑิโต;
อริโย ทสฺสนสมฺปนฺโน, ส โลกํ ภชเต สิว”นฺติฯ ปญฺจมํ;

๖. สีลวนฺตสุตฺตํ

๔๖. “ยํ, ภิกฺขเว, สีลวนฺโต ปพฺพชิตา คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ ตตฺถ มนุสฺสา ตีหิ ฐาเนหิ พหุํ ปุญฺญํ ปสวนฺติฯ กตเมหิ ตีหิ? กาเยน , วาจาย , มนสาฯ ยํ, ภิกฺขเว, สีลวนฺโต ปพฺพชิตา คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ ตตฺถ มนุสฺสา อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ พหุํ ปุญฺญํ ปสวนฺตี”ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สงฺขตลกฺขณสุตฺตํ

๔๗. “ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานิฯ กตมานิ ตีณิ? อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานี”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อสงฺขตลกฺขณสุตฺตํ

๔๘. “ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานิฯ กตมานิ ตีณิ? น อุปฺปาโท ปญฺญายติ, น วโย ปญฺญายติ, น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานี”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปพฺพตราชสุตฺตํ

๔๙. “หิมวนฺตํ, ภิกฺขเว, ปพฺพตราชํ นิสฺสาย มหาสาลา ตีหิ วฑฺฒีหิ วฑฺฒนฺติฯ กตมาหิ ตีหิ? สาขาปตฺตปลาเสน วฑฺฒนฺติ, ตจปปฏิกาย วฑฺฒนฺติ , เผคฺคุสาเรน วฑฺฒนฺติฯ หิมวนฺตํ, ภิกฺขเว, ปพฺพตราชํ นิสฺสาย มหาสาลา อิมาหิ ตีหิ วฑฺฒีหิ วฑฺฒนฺติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, สทฺธํ กุลปตึ นิสฺสาย อโนฺต ชโน ตีหิ วฑฺฒีหิ วฑฺฒติฯ กตมาหิ ตีหิ? สทฺธาย วฑฺฒติ, สีเลน วฑฺฒติ, ปญฺญาย วฑฺฒติฯ สทฺธํ, ภิกฺขเว, กุลปตึ นิสฺสาย อโนฺต ชโน อิมาหิ ตีหิ วฑฺฒีหิ วฑฺฒตี”ติฯ

“ยถาปิ ปพฺพโต เสโล, อรญฺญสฺมึ พฺรหาวเน;
ตํ รุกฺขา อุปนิสฺสาย, วฑฺฒเนฺต เต วนปฺปตีฯ

“ตเถว สีลสมฺปนฺนํ, สทฺธํ กุลปตึ อิธ;
อุปนิสฺสาย วฑฺฒนฺติ, ปุตฺตทารา จ พนฺธวา;
อมจฺจา ญาติสงฺฆา จ, เย จสฺส อนุชีวิโนฯ

“ตฺยาสฺส สีลวโต สีลํ, จาคํ สุจริตานิ จ;
ปสฺสมานานุกุพฺพนฺติ, อตฺตมตฺถํ [เย ภวนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วิจกฺขณาฯ

“อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน, มคฺคํ สุคติคามินํ;
นนฺทิโน เทวโลกสฺมึ, โมทนฺติ กามกามิโน”ติฯ นวมํ;

๑๐. อาตปฺปกรณียสุตฺตํ

๕๐. “ตีหิ, ภิกฺขเว, ฐาเนหิ อาตปฺปํ กรณียํฯ กตเมหิ ตีหิ? อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย อาตปฺปํ กรณียํ , อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย อาตปฺปํ กรณียํ, อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสนาย อาตปฺปํ กรณียํฯ อิเมหิ ตีหิ, ภิกฺขเว, ฐาเนหิ อาตปฺปํ กรณียํฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย อาตปฺปํ กโรติ, อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย อาตปฺปํ กโรติ, อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสนาย อาตปฺปํ กโรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาตาปี นิปโก สโต สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. มหาโจรสุตฺตํ

๕๑. “ตีหิ, ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคโต มหาโจโร สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปนฺถปิ ติฏฺฐติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, มหาโจโร วิสมนิสฺสิโต จ โหติ, คหนนิสฺสิโต จ โหติ, พลวนิสฺสิโต จ โหติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, มหาโจโร วิสมนิสฺสิโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, มหาโจโร นทีวิทุคฺคํ วา นิสฺสิโต โหติ ปพฺพตวิสมํ วาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, มหาโจโร วิสมนิสฺสิโต โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, มหาโจโร คหนนิสฺสิโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, มหาโจโร ติณคหนํ วา นิสฺสิโต โหติ, รุกฺขคหนํ วา โรธํ [เคธํ (สี. ปี.)] วา มหาวนสณฺฑํ วาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, มหาโจโร คหนนิสฺสิโต โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, มหาโจโร พลวนิสฺสิโต โหติ? อิธ , ภิกฺขเว, มหาโจโร ราชานํ วา ราชมหามตฺตานํ วา นิสฺสิโต โหติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘สเจ มํ โกจิ กิญฺจิ วกฺขติ, อิเม เม ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา ปริโยธาย อตฺถํ ภณิสฺสนฺตี’ติฯ สเจ นํ โกจิ กิญฺจิ อาห, ตฺยาสฺส ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา ปริโยธาย อตฺถํ ภณนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, มหาโจโร พลวนิสฺสิโต โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตีหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต มหาโจโร สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปนฺถปิ ติฏฺฐติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปาปภิกฺขุ ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวโชฺช จ โหติ สานุวโชฺช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ วิสมนิสฺสิโต จ โหติ คหนนิสฺสิโต จ พลวนิสฺสิโต จฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ วิสมนิสฺสิโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ วิสเมน กายกมฺมน สมนฺนาคโต โหติ, วิสเมน วจีกมฺมน สมนฺนาคโต โหติ, วิสเมน มโนกมฺมน สมนฺนาคโต โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ วิสมนิสฺสิโต โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ คหนนิสฺสิโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ คหนนิสฺสิโต โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ พลวนิสฺสิโต โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ ราชานํ วา ราชมหามตฺตานํ วา นิสฺสิโต โหติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘สเจ มํ โกจิ กิญฺจิ วกฺขติ, อิเม เม ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา ปริโยธาย อตฺถํ ภณิสฺสนฺตี’ติฯ สเจ นํ โกจิ กิญฺจิ อาห, ตฺยาสฺส ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา ปริโยธาย อตฺถํ ภณนฺติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปาปภิกฺขุ พลวนิสฺสิโต โหติฯ อิเมหิ โข , ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ปาปภิกฺขุ ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวชฺโช จ โหติ สานุวชฺโช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

จูฬวโคฺค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สมฺมุขี ฐานตฺถวสํ, ปวตฺติ ปณฺฑิต สีลวํ;
สงฺขตํ ปพฺพตาตปฺปํ, มหาโจเรนกาทสาติ [มหาโจเรน เต ทสาติ (ก.)]ฯ

ปฐโม ปณฺณาสโก สมตฺโตฯ

๒. ทุติยปณฺณาสกํ

(๖) ๑. พฺราหฺมณวโคฺค

๑. ปฐมเทฺวพฺราหฺมณสุตฺตํ

๕๒. อถ โข เทฺว พฺราหฺมณา ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต พฺราหฺมณา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘มยมสฺสุ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา; เต จมฺหา อกตกลฺยาณา อกตกุสลา อกตภีรุตฺตาณาฯ โอวทตุ โน ภวํ โคตโม, อนุสาสตุ โน ภวํ โคตโม ยํ อมฺหากํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตุเมฺห, พฺราหฺมณา, ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา; เต จตฺถ อกตกลฺยาณา อกตกุสลา อกตภีรุตฺตาณาฯ อุปนียติ โข อยํ, พฺราหฺมณา, โลโก ชราย พฺยาธินา มรเณนฯ เอวํ อุปนียมาเน โข, พฺราหฺมณา, โลเก ชราย พฺยาธินา มรเณน, โย อิธ กาเยน สํยโม วาจาย สํยโม มนสา สํยโม, ตํ ตสฺส เปตสฺส ตาณญฺจ เลณญฺจ ทีปญฺจ สรณญฺจ ปรายณญฺจา’’ติฯ

‘‘อุปนียติ ชีวิตมปฺปมายุ,
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา;
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน,
ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิฯ

‘‘โยธ กาเยน สํยโม, วาจาย อุท เจตสา;
ตํ ตสฺส เปตสฺส สุขาย โหติ,
ยํ ชีวมาโน ปกโรติ ปุญฺญ’’นฺติฯ [สํ. นิ. ๑.๑๐๐] ปฐมํ;

๒. ทุติยเทฺวพฺราหฺมณสุตฺตํ

๕๓. อถ โข เทฺว พฺราหฺมณา ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต พฺราหฺมณา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘มยมสฺสุ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา; เต จมฺหา อกตกลฺยาณา อกตกุสลา อกตภีรุตฺตาณาฯ โอวทตุ โน ภวํ โคตโม, อนุสาสตุ โน ภวํ โคตโม ยํ อมฺหากํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตุเมฺห, พฺราหฺมณา, ชิณฺณา วุทฺธา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา วีสวสฺสสติกา ชาติยา; เต จตฺถ อกตกลฺยาณา อกตกุสลา อกตภีรุตฺตาณาฯ อาทิตฺโต โข อยํ, พฺราหฺมณา, โลโก ชราย พฺยาธินา มรเณนฯ เอวํ อาทิเตฺต โข, พฺราหฺมณา, โลเก ชราย พฺยาธินา มรเณน, โย อิธ กาเยน สํยโม วาจาย สํยโม มนสา สํยโม, ตํ ตสฺส เปตสฺส ตาณญฺจ เลณญฺจ ทีปญฺจ สรณญฺจ ปรายณญฺจา’’ติฯ

‘‘อาทิตฺตสฺมึ อคารสฺมึ, ยํ นีหรติ ภาชนํ;
ตํ ตสฺส โหติ อตฺถาย, โน จ ยํ ตตฺถ ฑยฺหติฯ

“เอวํ อาทิโตฺต โข [เอวํ อาทีวิโต (สี. ปี.), เอวํ อาทิตฺตโก (สฺยา. กํ.) สํ. นิ. ๑.๔๑] โลโก, ชราย มรเณน จ;
นีหรเถว ทาเนน, ทินฺนํ โหติ สุนีหตํ [สุนิพฺภตํ (ก.)]ฯ

“โยธ กาเยน สํยโม, วาจาย อุท เจตสา;
ตํ ตสฺส เปตสฺส สุขาย โหติ,
ยํ ชีวมาโน ปกโรติ ปุญฺญ”นฺติฯ ทุติยํ;

๓. อญฺญตรพฺราหฺมณสุตฺตํ

๕๔. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ““สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม’ติ, โภ โคตม, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ โคตม, สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก [โอปนยิโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.) ปญฺจมสุตฺตสฺส ฎีกา โอโลเกตพฺพา] ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี”ติ?

“รโตฺต โข, พฺราหฺมณ, ราเคน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ ราเค ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ (รโตฺต โข…เป.… กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ ราเค ปหีนา เนว กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, น วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, น มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ รโตฺต โข…เป.… อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ราเค ปหีเน อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาโฐ สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสติ, อิธปิ ทุฎฺฐมูฬฺหวาเรสุ] เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม โหติ…เป.…ฯ

“ทุโฎฺฐ โข, พฺราหฺมณ, โทเสน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ โทเส ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกมฺปิ [น เจตสิกํ (สี. สฺยา. ก.)] ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม โหติ…เป.…ฯ

“มูโฬฺห โข, พฺราหฺมณ, โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ โมเห ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติ ฯ เอวํ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฎฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฎิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกา

สิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. ปริพฺพาชกสุตฺตํ

๕๕. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมณปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมณปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘‘สนฺทิฏฺฐิโก ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก ธมฺโม’ติ, โภ โคตม, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ โคตม, สนฺทิฏฺฐิโก ธมฺโม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’’ติ?

‘‘รโตฺต โข, พฺราหฺมณ, ราเคน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ ราเค ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ

‘‘รโตฺต โข, พฺราหฺมณ, ราเคน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ ราเค ปหีเน เนว กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, น วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, น มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ

‘‘รโตฺต โข, พฺราหฺมณ, ราเคน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ราเค ปหีเน อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ , ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ…เป.…ฯ

‘‘ทุโฎฺฐ โข, พฺราหฺมณ, โทเสน…เป.… มูโฬฺห โข, พฺราหฺมณ, โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โมเห ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ

‘‘มูโฬฺห โข, พฺราหฺมณ, โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต, กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โมเห ปหีเน เนว กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, น วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, น มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ

‘‘มูโฬฺห โข, พฺราหฺมณ, โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ , อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ โมเห ปหีเน อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’’ติฯ

‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. นิพฺพุตสุตฺตํ

๕๖. อถ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – '''สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพานํ สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพาน'นฺติ, โภ โคตม, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ โคตม, สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพานํ โหติ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปเนยฺยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหี''ติ?

''รตฺโต โข, พฺราหฺมณ, ราเคน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิตฺโต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ ราเค ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพานํ โหติฯ

''ทุฏฺโฐ โข, พฺราหฺมณ…เป.… มูโฬฺห โข, พฺราหฺมณ, โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิตฺโต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ โมเห ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพานํ โหติฯ

''ยโต โข อยํ, พฺราหฺมณ [ยโต จ โข อยํ พฺราหฺมณ (สี.), ยโต โข พฺราหฺมณ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปเนยฺยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ (ก.)], อนวเสสํ ราคกฺขยํ ปฏิสํเวเทติ, อนวเสสํ โทสกฺขยํ ปฏิสํเวเทติ, อนวเสสํ โมหกฺขยํ ปฏิสํเวเทติ; เอวํ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิกํ นิพฺพานํ โหติ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปเนยฺยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหี''ติฯ ''อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปโลกสุตฺตํ

๕๗. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมณมหาสาโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมณมหาสาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, โภ โคตม, ปุพฺพกานํ พฺราหฺมณานํ วุทฺธานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ – 'ปุเพฺพ สุทํ [ปุพฺพสฺสุทํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อยํ โลโก อวีจิ มเญฺญ ผุโฏ อโหสิ มนุเสฺสหิ, กุกฺกุฏสํปาติกา คามนิคมราชธานิโย'ติฯ โก นุ โข, โภ โคตม, เหตุ โก ปจฺจโย เยเนตรหิ มนุสฺสานํ ขโย โหติ, ตนุตฺตํ ปญฺญายติ, คามาปิ อคามา โหนฺติ , นิคมาปิ อนิคมา โหนฺติ, นคราปิ อนครา โหนฺติ, ชนปทาปิ อชนปทา โหนฺตี''ติ?

''เอตรหิ, พฺราหฺมณ, มนุสฺสา อธมฺมราครตฺตา วิสมโลภาภิภูตา มิจฺฉาธมฺมปเรตาฯ เต อธมฺมราครตฺตา วิสมโลภาภิภูตา มิจฺฉาธมฺมปเรตา ติณฺหานิ สตฺถานิ คเหตฺวา อญฺญมญฺญํ [อญฺญมญฺญสฺส (สพฺพตฺถ)] ชีวิตา โวโรเปนฺติ, เตน พหู มนุสฺสา กาลํ กโรนฺติฯ อยมฺปิ โข , พฺราหฺมณ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยเนตรหิ มนุสฺสานํ ขโย โหติ, ตนุตฺตํ ปญฺญายติ, คามาปิ อคามา โหนฺติ, นิคมาปิ อนิคมา โหนฺติ, นคราปิ อนครา โหนฺติ, ชนปทาปิ อชนปทา โหนฺติฯ

''ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, เอตรหิ มนุสฺสา อธมฺมราครตฺตา วิสมโลภาภิภูตา มิจฺฉาธมฺมปเรตาฯ เตสํ อธมฺมราครตฺตานํ วิสมโลภาภิภูตานํ มิจฺฉาธมฺมปเรตานํ เทโว น สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺฉติฯ เตน ทุพฺภิกฺขํ โหติ ทุสฺสสฺสํ เสตฏฺฐิกํ สลากาวุตฺตํฯ เตน พหู มนุสฺสา กาลํ กโรนฺติฯ

อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยเนตรหิ มนุสฺสานํ ขโย โหติ, ตนุตฺตํ ปญฺญายติ, คามาปิ อคามา โหนฺติ, นิคมาปิ อนิคมา โหนฺติ, นคราปิ อนครา โหนฺติ, ชนปทาปิ อชนปทา โหนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, พฺราหฺมณ, เอตรหิ มนุสฺสา อธมฺมราครตฺตา วิสมโลภาภิภูตา มิจฺฉาธมฺมปเรตาฯ เตสํ อธมฺมราครตฺตานํ วิสมโลภาภิภูตานํ มิจฺฉาธมฺมปเรตานํ ยกฺขา วาเฬ อมนุสฺเส โอสฺสชฺชนฺติ [โอสฺสชนฺติ (สี.)], เตน พหู มนุสฺสา กาลํ กโรนฺติฯ อยมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยเนตรหิ มนุสฺสานํ ขโย โหติ, ตนุตฺตํ ปญฺญายติ, คามาปิ อคามา โหนฺติ, นิคมาปิ อนิคมา โหนฺติ, นคราปิ อนครา โหนฺติ, ชนปทาปิ อชนปทา โหนฺตี’’ติฯ

‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. วจฺฉโคตฺตสุตฺตํ

๕๘. อถ โข วจฺฉโคโตฺต [วจฺฉปุโตฺต (ก.)] ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคโตฺต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, โภ โคตม, สมโณ โคตโม เอวมาห – ‘มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ , นาเญฺญสํ ทานํ ทาตพฺพํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ; มยฺหเมว ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ ทินฺนํ มหปฺผลํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผล’นฺติฯ เย เต, โภ โคตม, เอวมาหํสุ ‘สมโณ โคตโม เอวมาห มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ, นาเญฺญสํ ทานํ ทาตพฺพํฯ มยฺหเมว สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํฯ มยฺหเมว ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ ทินฺนํ มหปฺผลํฯ มยฺหเมว สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผล’นฺติฯ กจฺจิ เต โภโต โคตมสฺส วุตฺตวาทิโน จ ภวนฺตํ โคตมํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต [วาทานุวาโท (ก.)] คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติ? อนพฺภกฺขาตุกามา หิ มยํ ภวนฺตํ โคตม’’นฺติฯ

‘‘เย เต, วจฺฉ, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม เอวมาห – มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ…เป.… นาเญฺญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผล’นฺติ น เม เต วุตฺตวาทิโนฯ อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มํ [จ ปน มํ เต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อสตา อภูเตนฯ โย โข, วจฺฉ, ปรํ ทานํ ททนฺตํ วาเรติ โส ติณฺณํ อนฺตรายกโร โหติ, ติณฺณํ ปาริปนฺถิโกฯ กตเมสํ ติณฺณํ? ทายกสฺส ปุญฺญนฺตรายกโร โหติ, ปฏิคฺคาหกานํ ลาภนฺตรายกโร โหติ, ปุเพฺพว โข ปนสฺส อตฺตา ขโต จ โหติ อุปหโต จฯ โย โข, วจฺฉ, ปรํ ทานํ ททนฺตํ วาเรติ โส อิเมสํ ติณฺณํ อนฺตรายกโร โหติ, ติณฺณํ ปาริปนฺถิโกฯ

‘‘อหํ โข ปน, วจฺฉ, เอวํ วทามิ – เย หิ เต จนฺทนิกาย วา โอลิคเลฺล วา ปาณา, ตตฺรปิ โย ถาลิโธวนํ [ถาลกโธวนํ (ก.)] วา สราวโธวนํ วา ฉเฑฺฑติ – เย ตตฺถ ปาณา เต เตน ยาเปนฺตูติ, ตโต นิทานมฺปาหํ, วจฺฉ, ปุญฺญสฺส อาคมํ วทามิฯ โก ปน วาโท มนุสฺสภูเต! อปิ จาหํ, วจฺฉ, สีลวโต ทินฺนํ มหปฺผลํ วทามิ, โน ตถา ทุสฺสีลสฺส, โส จ โหติ ปญฺจงฺควิปฺปหีโน ปญฺจงฺคสมนฺนาคโตฯ

‘‘กตมานิ ปญฺจงฺคานิ ปหีนานิ โหนฺติ? กามจฺฉโนฺท ปหีโน โหติ, พฺยาปาโท ปหีโน โหติ , ถินมิทฺธํ ปหีนํ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหีนํ โหติ, วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติฯ อิมานิ ปญฺจงฺ

คานิ วิปฺปหีนานิ โหนฺติฯ

“กตเมหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ? อเสเกฺขน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเกฺขน สมาธิกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเกฺขน ปญฺญากฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเกฺขน วิมุตฺติกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเกฺขน วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต โหติ; อิเมหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติฯ อิติ ปญฺจงฺควิปฺปหีเน ปญฺจงฺคสมนฺนาคเต ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ วทามี”ติฯ

“อิติ กณฺหาสุ เสตาสุ, โรหิณีสุ หรีสุ วา;
กมฺมาสาสุ สรูปาสุ, โคสุ ปาเรวตาสุ วาฯ

“ยาสุ กาสุจิ เอตาสุ, ทนฺโต ชายติ ปุงฺคโว;
โธรยฺโห พลสมฺปนฺโน, กลฺยาณชวนิกฺกโม;
ตเมว ภาเร ยุญฺชนฺติ, นาสฺส วณฺณํ ปริกฺขเรฯ

“เอวเมวํ มนุสฺเสสุ, ยสฺมิํ กสฺมิญฺจิ ชาติเย;
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวเสฺส, สุเทฺท จณฺฑาลปุกฺกุเสฯ

“ยาสุ กาสุจิ เอตาสุ, ทนฺโต ชายติ สุพฺพโต;
ธมฺมฏฺโฐ สีลสมฺปนฺโน, สจฺจวาที หิรีมโนฯ

“ปหีนชาติมรโณ, พฺรหฺมจริยสฺส เกวลี;
ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต, กตกิจฺโจ อนาสโวฯ

“ปารคู สพฺพธมฺมานํ, อนุปาทาย นิพฺพุโต;
ตสฺมิํเยว [ตสฺมิํ เว (สฺยา. กํ.)] วิรเช เขตฺเต, วิปุลา โหติ ทกฺขิณาฯ

“พาลา จ อวิชานนฺตา, ทุเมฺมธา อสฺสุตาวิโน;
พหิทฺธา เทนฺติ ทานานิ, น หิ สนฺเต อุปาสเรฯ

“เย จ สนฺเต อุปาสนฺติ, สปฺปเญฺญ ธีรสมฺมเต;
สทฺธา จ เนสํ สุคเต, มูลชาตา ปติฏฺฐิตาฯ

“เทวโลกญฺจ เต ยนฺติ, กุเล วา อิธ ชายเร;
อนุปุเพฺพน นิพฺพานํ, อธิคจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา”ติฯ สตฺตมํ;

๘. ติกณฺณสุตฺตํ

๕๙. อถ โข ติกโณฺณ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ติกโณฺณ พฺราหฺมโณ ภควโต สมฺมุขา เตวิชฺชานํ สุทํ พฺราหฺมณานํ วณฺณํ ภาสติ – “เอวมฺปิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, อิติปิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา”ติฯ

“ยถา กถํ ปน, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ เตวิชฺชํ ปญฺญาเปนฺตี”ติ? “อิธ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ, สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา, อกฺขิโตฺต อนุปกฺกุโฏฺฐ ชาติวาเทน, อชฺฌายโก, มนฺตธโร, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู

สนิฆณฺฑุเกฏภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยติฯ เอวํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เตวิชฺชํ ปญฺญาเปนฺตี’’ติฯ

‘‘อญฺญถา โข, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ เตวิชฺชํ ปญฺญเปนฺติ, อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหตี’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน, โภ โคตม, อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหติ? สาธุ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, พฺราหฺมณ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ติกณฺโณ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิธ , พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตารีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, อเนเกปิ สํวฎฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฎฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฎฺฏวิวฎฺฏกเปฺป – ‘อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํฯ ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อยมสฺส ปฐมา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฎฺฐิกา สมฺมาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อยมสฺส ทุติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยมสฺส ตติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต’’ติฯ

‘‘อนุจฺจาวจสีลสฺส, นิปกสฺส จ ฌายิโน;
จิตฺตํ ยสฺส วสีภูตํ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

‘‘ตํ เว ตโมนุทํ ธีรํ, เตวิชฺชํ มจฺจุหายินํ;
หิตํ เทวมนุสฺสานํ, อาหุ สพฺพปฺปหายินํฯ

‘‘ตีหิ วิชฺชาหิ สมฺปนฺนํ, อสมฺมูฬฺหวิหารินํ;
พุทฺธํ อนฺติมเทหินํ [อนฺติมสารีรํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], ตํ นมสฺสนฺติ โคตมํฯ

[ธ. ป. ๔๒๓; อิติวุ. ๙๙] ‘‘ปุพฺเพนิวาสํ โย เวที, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต, อภิญฺญาโวสิโต มุนิฯ

‘‘เอตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ, เตวิชฺโช โหติ พฺราหฺมโณ;
ตมหํ วทามิ เตวิชฺชํ, นาญฺญํ ลปิตลาปน’’นฺติฯ

‘‘เอวํ โข, พฺราหฺมณ, อริยสฺส วินเย เตวิชฺโช โหตี’’ติฯ ‘‘อญฺญถา, โภ โคตม, พฺราหฺมณานํ เตวิชฺโช, อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย เตวิชฺโช โหติฯ อิมสฺส จ ปน, โภ โคตม, อริยสฺส วินเย เตวิชฺชสฺส พฺราหฺมณานํ เตวิชฺโช กลํ นาคฺฆติ โสฬสิํ’’ฯ

‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ชาณุโสฺสณิสุตฺตํ

๖๐. อถ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ…เป.… เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยสฺสสฺสุ, โภ โคตม, ยโญฺญ วา สทฺธํ วา ถาลิปาโก วา เทยฺยธมฺมํ วา, เตวิเชฺชสุ พฺราหฺมเณสุ ทานํ ทเทยฺยา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา เตวิชฺชํ ปญฺญเปนฺตี’’ติ? ‘‘อิธ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิโตฺต อนุปกฺกุโฏฺฐ ชาติวาเทน, อชฺฌายโก มนฺตธโร, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยติฯ เอวํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เตวิชฺชํ ปญฺญเปนฺตี’’ติฯ

‘‘อญฺญถา โข, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ เตวิชฺชํ ปญฺญเปนฺติ, อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหตี’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน, โภ โคตม, อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหติ? สาธุ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหตี’’ติ ฯ ‘‘เตน หิ, พฺราหฺมณ, สุณาหิ , สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติ ฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อยมสฺส ปฐมา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อยมสฺส ทุติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยมสฺส ตติยา วิชฺชา อธิคตา โหติ; อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต , อาโลโก อุปฺปโนฺน ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต’’ติฯ

‘‘โย สีลพฺพตสมฺปโนฺน, ปหิตโตฺต สมาหิโต;
จิตฺตํ ยสฺส วสีภูตํ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

[ธ. ป. ๔๒๓; อิติวุ. ๙๙] ‘‘ปุเพฺพนิวาสํ โย เวที, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺต, อภิญฺญาโวสิโต มุนิฯ

‘‘เอตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ, เตวิโชฺช โหติ พฺราหฺมโณ;
ตมหํ วทามิ เตวิชฺชํ, นาญฺญํ ลปิตลาปน’’นฺติฯ

‘‘เอวํ โข, พฺราหฺมณ, อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหตี’’ติฯ ‘‘อญฺญถา, โภ โคตม, พฺราหฺมณานํ เตวิโชฺช, อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย เตวิโชฺช โหติฯ อิมสฺส จ, โภ โคตม, อริยสฺส วินเย เตวิชฺชสฺส พฺราหฺมณานํ เตวิโชฺช กลํ นาคฺฆติ โสฬสิ’’ฯ

“อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. สงฺคารวสุตฺตํ

๖๑. อถ โข สงฺคารโว พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สงฺคารโว พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “มยมสฺสุ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา นามฯ ยญฺญํ ยชามปิ ยชาเปมปิฯ ตตฺร, โภ โคตม, โย เจว ยชติ [โย เจว ยญฺญํ ยชติ (สฺยา. กํ.)] โย จ ยชาเปติ สเพฺพ เต อเนกสารีริกํ ปุญฺญปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺนา โหนฺติ, ยทิทํ ยญฺญาธิกรณํฯ โย ปนายํ, โภ โคตม, ยสฺส วา ตสฺส วา กุลา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต เอกมตฺตานํ ทเมติ, เอกมตฺตานํ สเมติ, เอกมตฺตานํ ปรินิพฺพาเปติ, เอวมสฺสายํ เอกสารีริกํ ปุญฺญปฺปฏิปทํ ปฏิปโนฺน โหติ, ยทิทํ ปพฺพชฺชาธิกรณ”นฺติฯ

“เตน หิ, พฺราหฺมณ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควาฯ โส เอวมาห – ‘เอถายํ มโคฺค อยํ ปฏิปทา ยถาปฏิปโนฺน อหํ อนุตฺตรํ พฺรหฺมจริโยคธํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทมิ; เอถ [เอตํ (ก.)], ตุเมฺหปิ ตถา ปฏิปชฺชถ, ยถาปฏิปนฺนา ตุเมฺหปิ อนุตฺตรํ พฺรหฺมจริโยคธํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ อิติ อยเญฺจว [สยํ เจว (ก.)] สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ, ปเร จ ตถตฺถาย ปฏิปชฺชนฺติ, ตานิ โข ปน โหนฺติ อเนกานิปิ สตานิ อเนกานิปิ สหสฺสานิ อเนกานิปิ สตสหสฺสานิฯ

“ตํ กิํ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, อิจฺจายํ เอวํ สเนฺต เอกสารีริกา วา ปุญฺญปฺปฏิปทา โหติ อเนกสารีริกา วา, ยทิทํ ปพฺพชฺชาธิกรณ”นฺติ? “อิจฺจายมฺปิ [อิจฺจายเนฺต (ก.)], โภ โคตม, เอวํ สเนฺต อเนกสารีริกา ปุญฺญปฺปฏิปทา โหติ, ยทิทํ ปพฺพชฺชาธิกรณ”นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต อายสฺมา อานโนฺท สงฺคารวํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – “อิมาสํ เต, พฺราหฺมณ, ทฺวินฺนํ ปฏิปทานํ กตมา ปฏิปทา ขมติ อปฺปตฺถตรา จ อปฺปสมารมฺภตรา จ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จา”ติ? เอวํ วุเตฺต สงฺคารโว พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “เสยฺยถาปิ ภวํ โคตโม ภวํ จานโนฺทฯ เอเต เม ปุชฺชา, เอเต เม ปาสํสา”ติฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท สงฺคารวํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – “น โข ตฺยาหํ, พฺราหฺมณ, เอวํ ปุจฺฉามิ – ‘เก วา เต ปุชฺชา เก วา เต ปาสํสา’ติ? เอวํ โข ตฺยาหํ, พฺราหฺมณ, ปุจฺฉามิ – ‘อิมาสํ เต, พฺราหฺมณ, ทฺวินฺนํ ปฏิปทานํ กตมา ปฏิปทา ขมติ อปฺปตฺถตรา จ อปฺปสมารมฺภตรา จ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จา’”ติ? ทุติยมฺปิ โข สงฺคารโว พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “เสยฺยถาปิ ภวํ โคตโม ภวํ จานโนฺทฯ เอเต เม ปุชฺชา, เอเต เม ปาสํสา”ติฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท สงฺคารวํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – “น โข ตฺยาหํ, พฺราหฺมณ, เอวํ ปุจฺฉามิ – ‘เก วา เต ปุชฺชา เก วา เต ปาสํสา’ติ? เอวํ โข ตฺยาหํ, พฺราหฺมณ, ปุจฺฉามิ – ‘อิมาสํ เต, พฺราหฺมณ, ทฺวินฺนํ ปฏิปทานํ กตมา ปฏิปทา ขมติ อปฺปตฺถตรา จ อปฺปสมารมฺภตรา จ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จา’”ติ? ตติยมฺปิ โข สงฺคารโว พฺราหฺมโณ อาย

สฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ ภวํ โคตโม ภวํ จานโนฺทฯ เอเต เม ปุชฺชา, เอเต เม ปาสํสา’’ติฯ

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘ยาว ตติยมฺปิ โข สงฺคารโว พฺราหฺมโณ อานเนฺทน สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สํสาเทติ [ม. นิ. ๑.๓๓๗] โน วิสฺสเชฺชติฯ ยํนูนาหํ ปริโมเจยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภควา สงฺคารวํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘กา นฺวชฺช, พฺราหฺมณ, ราชเนฺตปุเร ราชปุริสานํ [ราชปริสายํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อนฺตรากถา อุทปาที’’ติ? ‘‘อยํ ขฺวชฺช, โภ โคตม, ราชเนฺตปุเร ราชปุริสานํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘ปุเพฺพ สุทํ อปฺปตรา เจว ภิกฺขู อเหสุํ พหุตรา จ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อิทฺธิปาฏิหาริยํ ทเสฺสสุํ; เอตรหิ ปน พหุตรา เจว ภิกฺขู อปฺปตรา จ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อิทฺธิปาฏิหาริยํ ทเสฺสนฺตี’ติฯ อยํ ขฺวชฺช, โภ โคตม, ราชเนฺตปุเร ราชปุริสานํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อนฺตรากถา อุทปาที’’ติฯ

[ปฏิ. ม. ๓.๓๐; ที. นิ. ๑.๔๘๓] ‘‘ตีณิ โข อิมานิ, พฺราหฺมณ, ปาฏิหาริยานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิทฺธิปาฏิหาริยํ, อาเทสนาปาฏิหาริยํ , อนุสาสนีปาฏิหาริยํฯ กตมญฺจ, พฺราหฺมณ, อิทฺธิปาฏิหาริยํ? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ – ‘เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฎฺฎํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลเงฺกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสติ [ปรามสติ (ที. นิ. ๑.๔๘๔; ปฏิ. ม. ๑.๑๐๒] ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตติ’ฯ อิทํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, อิทฺธิปาฏิหาริยํ ฯ

‘‘กตมญฺจ, พฺราหฺมณ, อาเทสนาปาฏิหาริยํ? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ นิมิเตฺตน อาทิสติ – ‘เอวมฺปิ เต มโน, อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺต’นฺติฯ โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ น เหว โข นิมิเตฺตน อาทิสติ , อปิ จ โข มนุสฺสานํ วา อมนุสฺสานํ วา เทวตานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ – ‘เอวมฺปิ เต มโน, อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺต’นฺติฯ โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ น เหว โข นิมิเตฺตน อาทิสติ นปิ มนุสฺสานํ วา อมนุสฺสานํ วา เทวตานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ, อปิ จ โข วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ – ‘เอวมฺปิ เต มโน, อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺต’นฺติฯ โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ น เหว โข นิมิเตฺตน อาทิสติ, นปิ มนุสฺสานํ วา อมนุสฺสานํ วา เทวตานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ, นปิ วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ, อปิ จ โข อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธึ สมาปนฺนสฺส เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ – ‘ยถา อิมสฺส โภโต มโนสงฺขารา ปณิหิตา อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อมุํ นาม วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสตี’ติฯ โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ อิทํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, อาเทสนาปาฏิหาริยํฯ

“กตมญฺจ, พฺราหฺมณ, อนุสาสนีปาฏิหาริยํ? อิธ, พฺราหฺมณ , เอกโจฺจ เอวมนุสาสติ – ‘เอวํ วิตเกฺกถ, มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ; เอวํ มนสิ กโรถ, มา เอวํ มนสากตฺถ; อิทํ ปชหถ, อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’ติฯ อิทํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, อนุสาสนีปาฏิหาริยํฯ อิมานิ โข, พฺราหฺมณ, ตีณิ ปาฏิหาริยานิฯ อิเมสํ เต, พฺราหฺมณ, ติณฺณํ ปาฏิหาริยานํ กตมํ ปาฏิหาริยํ ขมติ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจา’’ติ?

“ตตฺร, โภ โคตม, ยทิทํ [ยมิทํ (สฺยา. กํ. ปี.)] ปาฏิหาริยํ อิเธกโจฺจ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ…เป.… ยาว พฺราหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตติ, อิทํ, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ โยว [โย จ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] นํ กโรติ โสว [โสจ จ (สฺยา. กํ ปี. ก.)] นํ ปฏิสํเวเทติ, โยว [โย จ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] นํ กโรติ ตเสฺสว [ตสฺสเมว (สี. ก.), ตสฺส เจว (สฺยา. กํ. ปี.)] ตํ โหติฯ อิทํ เม, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ มายาสหธมฺมรูปํ วิย ขายติฯ

“ยมฺปิทํ , โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ อิเธกโจฺจ นิมิเตฺตน อาทิสติ – ‘เอวมฺปิ เต มโน, อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺต’นฺติ, โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ อิธ ปน, โภ โคตม, เอกโจฺจ น เหว โข นิมิเตฺตน อาทิสติ, อปิ จ โข มนุสฺสานํ วา อมนุสฺสานํ วา เทวตานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ…เป.… นปิ มนุสฺสานํ วา อมนุสฺสานํ วา เทวตานํ วา สทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ, อปิ จ โข วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ…เป.… นปิ วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสติ, อปิ จ โข อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิํ สมาปนฺนสฺส เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ – ‘ยถา อิมสฺส โภโต มโนสงฺขารา ปณิหิตา อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อมุหํ นาม วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสตี’ติ, โส พหุํ เจปิ อาทิสติ ตเถว ตํ โหติ, โน อญฺญถาฯ อิทมฺปิ, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ โยว นํ กโรติ โสว นํ ปฏิสํเวเทติ, โยว นํ กโรติ ตเสฺสว ตํ โหติฯ อิทมฺปิ เม, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ มายาสหธมฺมรูปํ วิย ขายติฯ

“ยญฺจ โข อิทํ, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ อิเธกโจฺจ เอวํ อนุสาสติ – ‘เอวํ วิตเกฺกถ , มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ; เอวํ มนสิ กโรถ, มา เอวํ มนสากตฺถ; อิทํ ปชหถ, อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’ติฯ อิทเมว, โภ โคตม, ปาฏิหาริยํ ขมติ อิเมสํ ติณฺณํ ปาฏิหาริยานํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยาวสุภาสิตมิทํ โภตา โคตเมน อิเมหิ จ มยํ ตีหิ ปาฏิหาริเยหิ สมนฺนาคตํ ภวนฺตํ โคตมํ ธาเรมฯ ภวญฺหิ โคตโม อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ…เป.… ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตติ, ภวญฺหิ โคตโม อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิํ สมาปนฺนสฺส เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ – ‘ยถา อิมสฺส โภโต มโนสงฺขารา ปณิหิตา อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อมุํ นาม วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสตี’ติฯ ภวญฺหิ โคตโม เอวมนุสาสติ – ‘เอวํ วิตเกฺกถ, มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ; เอวํ มนสิ กโรถ, มา เอวํ มนสากตฺถ; อิทํ ปชหถ, อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’’’ติฯ

“อทฺธา โข ตฺยาหํ, พฺราหฺมณ, อาสชฺช อุปนีย วาจา ภาสิตา; อปิ จ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ อหญฺหิ, พฺราหฺมณ, อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภมิ…เป.… ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตมิฯ อหญฺหิ , พฺราหฺมณ, อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิํ สมาปนฺนสฺส เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘ยถา อิมสฺส โภโต มโนสงฺขารา ปณิหิตา, อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อมุํ นาม วิตกฺกํ วิตเกฺกสฺสตี’ติฯ อหญฺหิ, พฺราหฺมณ, เอวมนุสาสามิ – ‘เอวํ วิตเกฺกถ, มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ; เอวํ มนสิ กโรถ, มา เอวํ มนสากตฺถ; อิทํ ปชหถ, อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’’’ติฯ

“อตฺถิ ปน, โภ โคตม, อโญฺญ เอกภิกฺขุปิ โย อิเมหิ ตีหิ ปาฏิหาริเยหิ สมนฺนาคโต, อญฺญตฺร โภตา โคตเมนา”ติ? “น โข, พฺราหฺมณ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว, เย [เต (ก.) ปสฺส ม. นิ. ๒.๑๙๕] ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ปาฏิหาริเยหิ สมนฺนาคตา”ติฯ “กหํ ปน, โภ โคตม, เอตรหิ เต ภิกฺขู วิหรนฺตี”ติ? “อิมสฺมิํเยว โข, พฺราหฺมณ, ภิกฺขุสเงฺฆ”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ, เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ ทสมํฯ

พฺราหฺมณวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว พฺราหฺมณา จญฺญตโร, ปริพฺพาชเกน นิพฺพุตํ;
ปโลกวโจฺฉ ติกโณฺณ, โสณิ สงฺคารเวน จาติฯ

(๗) ๒. มหาวโคฺค

๑. ติตฺถายตนาทิสุตฺตํ

๖๒. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, ติตฺถายตนานิ ยานิ ปณฺฑิเตหิ สมนุยุญฺชิยมานานิ [สมนุคฺคาหิยมานานิ (สฺยา. กํ. ก.)] สมนุคาหิยมานานิ สมนุภาสิยมานานิ ปรมฺปิ คนฺตฺวา อกิริยาย สณฺฐหนฺติฯ กตมานิ ตีณิ? สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุพฺเพกตเหตู’ติฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อิสฺสรนิมฺมานเหตู’ติฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อเหตุอปฺปจฺจยา’”ติฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุพฺเพกตเหตู’ติ, ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ – ‘สจฺจํ กิร ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ ปุพฺเพกตเหตู’ติ ? เต จ เม [เต เจ เม (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เอวํ ปุฏฺฐา ‘อามา’ติ [อาโมติ (สี.)] ปฏิชานนฺติฯ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ – ‘เตนหายสฺมนฺโต ปาณาติปาติโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, อทินฺนาทายิโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, อพฺรหฺมจาริโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, มุสาวาทิโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, ปิสุณวาจา ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, ผรุสวาจา ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, สมฺผปฺปลาปิโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, อภิชฺฌาลุโน ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, พฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกา ภวิสฺสนฺติ ปุพฺเพกตเหตุ’”ฯ

“ปุพฺเพกตํ โข ปน, ภิกฺขเว, สารโต ปจฺจาคจฺฉตํ น โหติ ฉนฺโท วา วายาโม วา อิทํ วา กรณียํ อิทํ วา อกรณียนฺติฯ อิติ กรณียากรณีเย โข ปน สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน มุฏฺฐสฺสตีนํ อนารกฺขานํ วิหรตํ น โหติ ปจฺจตฺตํ สหธมฺมิโก สมณวาโท ฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, เตสุ สมณพฺราหฺมเณสุ เอวํวาทีสุ เอวํทิฏฺฐีสุ ปฐโม สหธมฺมิโก นิคฺคโห โหติฯ

“ตตฺร, ภิกฺขเว, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อิสฺสรนิมฺมานเหตู’ติ, ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ – ‘สจฺจํ กิร ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวํวาทิโน เอวทิฏฺฐิโน – ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อิสฺสรนิมฺมานเหตู’ติ? เต จ เม เอวํ ปุฏฺฐา ‘อามา’ติ ปฏิชานนฺติฯ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ – ‘เตนหายสฺมนฺโต ปาณาติปาติโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, อทินฺนาทายิโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, อพฺรหฺมจาริโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, มุสาวาทิโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, ปิสุณวาจา ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, ผรุสวาจา ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, สมฺผปฺปลาปิโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, อภิชฺฌาลุโน ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, พฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ, มิจฺฉาทิฏฺฐิกา ภวิสฺสนฺติ อิสฺสรนิมฺมานเหตุ’”ฯ

“อิสฺสรนิมฺมานํ โข ปน, ภิกฺขเว, สารโต ปจฺจาคจฺฉตํ น โหติ ฉนฺโท วา วายาโม วา อิทํ วา กรณียํ อิทํ วา อกรณียนฺติฯ อิติ กรณียากรณีเย โข ปน สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน

มฺฏฺฐสฺสตีนํ อนารกฺขานํ วิหรตํ น โหติ ปจฺจตฺตํ สหธมฺมิโก สมณวาโทฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, เตสุ สมณพฺราหฺมเณสุ เอวํวาทีสุ เอวํทิฏฺฐีสุ ทุติโย สหธมฺมิโก นิคฺคโห โหติฯ

“ตตฺร , ภิกฺขเว, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘ยํ กิํ จายํ ปุริส ปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อเหตุอปฺปจฺจยา’ติ, ตฺยาหํ อุป สงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ – ‘สจฺจํ กิร ตุเมฺห อายสฺมนฺโต เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ยํ กิํ จายํ ปุริส ปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา สพฺพํ ตํ อเหตุอปฺปจฺจยา’ติ? เต จ เม เอวํ ปุฏฺฐา ‘อามา’ติ ปฏิชานนฺติ ฯ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ – ‘เตนหายสฺมนฺโต ปาณาติปาติโน ภ วิสฺสนฺติ อเหตุอปฺปจฺจยา…เป.… มิจฺฉาทิฏฺฐิกา ภวิสฺสนฺติ อเหตุอปฺปจฺจยา’’’ฯ

“อเหตุอปฺปจฺจยํ [อเหตุํ (สี.), อเหตุ (สฺยา. กํ.), อเหตุอปฺปจฺจยา (ปี.), อเหตุํ อปฺปจฺจยํ (ก.)] โข ปน, ภิกฺขเว, สารโต ปจฺจาคจฺฉตํ น โหติ ฉนฺโท วา วายาโม วา อิทํ วา กรณียํ อิทํ วา อกรณียนฺติฯ อิติ กรณียากรณีเย โข ปน สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน มุฏฺฐสฺสตีนํ อ นารกฺขานํ วิหรตํ น โหติ ปจฺจตฺตํ สหธมฺมิโก สมณวาโทฯ อยํ โข เม, ภิกฺขเว, เตสุ สมณพฺ ราหฺมเณสุ เอวํวาทีสุ เอวํทิฏฺฐีสุ ตติโย สหธมฺมิโก นิคฺคโห โหติฯ

“อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ติตฺถายตนานิ ยานิ ปณฺฑิเตหิ สมนุยุญฺชิยมานานิ สมนุคาหิ ยมานานิ สมนุภาสิยมานานิ ปรมฺปิ คนฺตฺวา อกิริยาย สณฺฐหนฺติฯ

“อยํ โข ปน, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิ กุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิ ลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ? อิมา ฉ ธาตุโยติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิฯ อิมานิ ฉ ผสฺสายตนานีติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุ ปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิฯ อิเม อฏฺฐารส มโนปวิจาราติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิฯ อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานีติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิฯ

“อิมา ฉ ธาตุโยติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ฉ ยิมา, ภิกฺขเว , ธาตุโย – ปถวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ, อากาสธาตุ, วิญฺญาณ ธาตุฯ อิมา ฉ ธาตุโยติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“อิมานิ ฉ ผสฺสายตนานีติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุ ปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, ผสฺสายตนานิ – จกฺขุ ผสฺสายตนํ, โสตํ ผสฺสายตนํ, ฆานํ ผสฺสายตนํ, ชิวฺหา ผสฺสายตนํ, กาโย ผสฺสายตนํ, มโน ผสฺสายตนํฯ อิมานิ ฉ ผสฺสายตนานีติ, ภิกฺขเว, มยา ธโมฺม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิโฏฺฐ อนุปวโชฺช อปฺปฏิกุโฏฺฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“อิเม อฏฺฐารส มโนปวิจาราติ, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิฏฺโฐ อนุปวชฺโช อปฺปฏิกุฏฺโฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา โสมนสฺสฏฺฐานิยํ รูปํ อุปวิจรติ โทมนสฺสฏฺฐานิยํ รูปํ อุปวิจรติ อุเปกฺขาฏฺฐานิยํ รูปํ อุปวิจรติ, โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย โสมนสฺสฏฺฐานิยํ ธมฺมํ อุปวิจรติ โทมนสฺสฏฺฐานิยํ ธมฺมํ อุปวิจรติ อุเปกฺขาฏฺฐานิยํ ธมฺมํ อุปวิจรติฯ อิเม อฏฺฐารส มโนปวิจาราติ, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิฏฺโฐ อนุปวชฺโช อปฺปฏิกุฏฺโฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานีติ, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิฏฺโฐ อนุปวชฺโช อปฺปฏิกุฏฺโฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ฉนฺนํ, ภิกฺขเว, ธาตูนํ อุปาทาย คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ; โอกฺกนฺติยา สติ นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนาฯ เวทิยมานสฺส โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, อิทํ ทุกฺขนฺติ ปญฺญเปมิ, อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ปญฺญเปมิ, อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ปญฺญเปมิ, อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ปญฺญเปมิฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อริยสจฺจํ? ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา , ( ) [(พฺยาธิปิ ทุกฺโข) (สี. ปี. ก.) อฏฺฐกถาย สํสเนฺทตพฺพํ วิสุทฺธิ. ๒.๕๓๗] มรณมฺปิ ทุกฺขํ , โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, (อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข, ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข,) [(นตฺถิ กตฺถจิ)] ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํฯ สํขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขาฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อริยสจฺจํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสมุทยํ [ทุกฺขสมุทโย (สฺยา. กํ.)] อริยสจฺจํ? อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสมุทยํ อริยสจฺจํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธํ [ทุกฺขนิโรโธ (สฺยา. กํ.)] อริยสจฺจํ? อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํฯ

“กตมญฺจ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมาสงฺกปฺโป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมนฺโต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํฯ ‘อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานี’ติ, ภิกฺขเว, มยา ธมฺโม เทสิโต อนิคฺคหิโต อสํกิลิฏฺโฐ อนุปวชฺโช อปฺปฏิกุฏฺโฐ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺต”นฺติฯ ปฐมํฯ

๖๓. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, อมาตาปุตฺติกานิ ภยานีติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ กตมานิ ตีณิ? โหติ โส, ภิกฺขเว, สมโย ยํ มหาอคฺคิฑาโห วุฏฺฐาติฯ มหาอคฺคิฑาเห โข ปน, ภิกฺขเว, วุฏฺฐิเต เตน คามาปิ ฑยฺหนฺติ นิคมาปิ ฑยฺหนฺติ นคราปิ ฑยฺหนฺติฯ คาเมสุปิ ฑยฺหมาเนสุ นิคเมสุปิ ฑยฺหมาเนสุ นคเรสุปิ ฑยฺหมาเนสุ ตตฺถ มาตาปิ ปุตฺตํ นปฺปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ นปฺปฏิลภติ ฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ มหาเมโฆ วุฏฺฐาติฯ มหาเมเฆ โข ปน, ภิกฺขเว, วุฏฺฐิเต มหาอุทกวาหโก สญฺชายติฯ มหาอุทกวาหเก โข ปน, ภิกฺขเว, สญฺชายเนฺต เตน คามาปิ วุยฺหนฺติ นิคมาปิ วุยฺหนฺติ นคราปิ วุยฺหนฺติฯ คาเมสุปิ วุยฺหมาเนสุ นิคเมสุปิ วุยฺหมาเนสุ นคเรสุปิ วุยฺหมาเนสุ ตตฺถ มาตาปิ ปุตฺตํ นปฺปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ นปฺปฏิลภติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ ภยํ โหติ อฏวิสโงฺกโป, จกฺกสมารุฬฺหา ชานปทา ปริยายนฺติฯ ภเย โข ปน, ภิกฺขเว, สติ อฏวิสโงฺกเป จกฺกสมารุเฬฺหสุ ชานปเทสุ ปริยายเนฺตสุ ตตฺถ มาตาปิ ปุตฺตํ นปฺปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ นปฺปฏิลภติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อมาตาปุตฺติกานิ ภยานีติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ

“ตานิ โข ปนิมานิ [อิมานิ โข (สี.), อิมานิ โข ปน (ก.)], ภิกฺขเว, ตีณิ สมาตาปุตฺติกานิ เยว ภยานิ อมาตาปุตฺติกานิ ภยานีติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ กตมานิ ตีณิ? โหติ โส, ภิกฺขเว, สมโย ยํ มหาอคฺคิฑาโห วุฏฺฐาติฯ มหาอคฺคิฑาเห โข ปน, ภิกฺขเว, วุฏฺฐิเต เตน คามาปิ ฑยฺหนฺติ นิคมาปิ ฑยฺหนฺติ นคราปิ ฑยฺหนฺติฯ คาเมสุปิ ฑยฺหมาเนสุ นิคเมสุปิ ฑยฺหมาเนสุ นคเรสุปิ ฑยฺหมาเนสุ โหติ โส สมโย ยํ กทาจิ กรหจิ มาตาปิ ปุตฺตํ ปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ ปฏิลภติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ปฐมํ สมาตาปุตฺติกํเยว ภยํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ มหาเมโฆ วุฏฺฐาติฯ มหาเมเฆ โข ปน, ภิกฺขเว, วุฏฺฐิเต มหาอุทกวาหโก สญฺชายติฯ มหาอุทกวาหเก โข ปน, ภิกฺขเว, สญฺชาเต เตน คามาปิ วุยฺหนฺติ นิคมาปิ วุยฺหนฺติ นคราปิ วุยฺหนฺติฯ คาเมสุปิ วุยฺหมาเนสุ นิคเมสุปิ วุยฺหมาเนสุ นคเรสุปิ วุยฺหมาเนสุ โหติ โส สมโย ยํ กทาจิ กรหจิ มาตาปิ ปุตฺตํ ปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ ปฏิลภติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ทุติยํ สมาตาปุตฺติกํเยว ภยํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ ภยํ โหติ อฏวิสโงฺกโป, จกฺกสมารุฬฺหา ชานปทา ปริยายนฺติฯ ภเย โข ปน, ภิกฺขเว, สติ อฏวิสโงฺกเป จกฺกสมารุเฬฺหสุ ชานปเทสุ ปริยายเนฺตสุ โหติ โส สมโย ยํ กทาจิ กรหจิ มาตาปิ ปุตฺตํ ปฏิลภติ, ปุโตฺตปิ มาตรํ ปฏิลภติฯ อิทํ, ภิกฺขเว, ตติยํ สมาตาปุตฺติกํเยว ภยํ อมาตาปุตฺติกํ ภยนฺติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติฯ “อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ สมาตาปุตฺติกานิเยว ภยานิ อมาตาปุตฺติกานิ ภยานีติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ภาสติ”ฯ

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, อมาตาปุตฺติกานิ ภยานิฯ กตมานิ ตีณิ? ชราภยํ, พฺยาธิภยํ, มรณภยนฺติฯ น, ภิกฺขเว, มาตา ปุตฺตํ ชีรมานํ เอวํ ลภติ – ‘อหํ ชีรามิ, มา เม ปุโตฺต ชีรี’ติ; ปุโตฺต วา ปน มาตรํ ชีรมานํ น เอวํ ลภติ – ‘อหํ ชีรามิ, มา เม มาตา ชีรี’”ติฯ

“น, ภิกฺขเว, มาตา ปุตฺตํ พฺยาธิยมานํ เอวํ ลภติ – ‘อหํ พฺยาธิยามิ, มา เม ปุโตฺต พฺยาธิยี’ติ; ปุโตฺต วา ปน มาตรํ พฺยาธิยมานํ น เอวํ ลภติ – ‘อหํ พฺยาธิยามิ, มา เม มาตา พฺยาธิยี’’’ติฯ

“น, ภิกฺขเว, มาตา ปุตฺตํ มียมานํ เอวํ ลภติ – ‘อหํ มียามิ, มา เม ปุโตฺต มียี’ติ; ปุโตฺต วา ปน มาตรํ มียมานํ น เอวํ ลภติ – ‘อหํ มียามิ, มา เม มาตา มียี’ติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อมาตาปุตฺติกานิ ภยานี’’ติฯ

“อตฺถิ , ภิกฺขเว, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา อิเมสญฺจ ติณฺณํ สมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ อิเมสญฺจ ติณฺณํ อมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ ปหานาย สมติกฺกมาย สํวตฺตติฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, มโคฺค กตมา จ ปฏิปทา อิเมสญฺจ ติณฺณํ สมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ อิเมสญฺจ ติณฺณํ อมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ ปหานาย สมติกฺกมาย สํวตฺตติ? อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ, สมฺมาสงฺกโป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมโนฺต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, มโคฺค อยํ ปฏิปทา อิเมสญฺจ ติณฺณํ สมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ อิเมสญฺจ ติณฺณํ อมาตาปุตฺติกานํ ภยานํ ปหานาย สมติกฺกมาย สํวตฺตตี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. เวนาคปุรสุตฺตํ

๖๔. เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ เยน เวนาคปุรํ นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข เวนาคปุริกา พฺราหฺมณคหปติกา – “สมโณ ขลุ , โภ, โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต เวนาคปุรํ อนุปฺปโตฺตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติ [ภควา (สี. สฺยา กํ. ปี.) อิทํ สุตฺตวณฺณนาย อฎฺฐกถาย สํสเนฺทตพฺพํ ปารา. ๑; ที. นิ. ๑.๒๕๕ ปสฺสิตพฺพํ]ฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณิํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ

อถ โข เวนาคปุริกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, อเปฺปกเจฺจ นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เวนาคปุริโก วจฺฉโคโตฺต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“อจฺฉริยํ , โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยาวญฺจิทํ โภโต โคตมสฺส วิปฺปสนฺนานิ อินฺทฺริยานิ, ปริสุโทฺธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโตฯ เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, สารทํ พทรปณฺฑุํ [มณฺฑํ (ก.)] ปริสุทฺธํ โหติ ปริโยทาตํ; เอวเมวํ โภโต โคตมสฺส วิปฺปสนฺนานิ อินฺทฺริยานิ ปริสุโทฺธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโตฯ เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, ตาลปกฺกํ สมฺปติ พนฺธนา ปมุตฺตํ [มุตฺตํ (สี. ปี. ก.)] ปริสุทฺธํ โหติ ปริโยทาตํ; เอวเมวํ โภโต โคตมสฺส วิปฺปสนฺนานิ อินฺทฺริยานิ ปริสุโทฺธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโตฯ เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, เนกฺขํ [นิกฺขํ-อิติปิ (ม. นิ. ๓.๑๖๘)] ชโมฺพนทํ ทกฺขกมฺมารปุตฺตสุปริกมฺมกตํ อุกฺกามุเข สุกุสลสมฺปหฎฺฐํ ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺตํ ภาสเต จ

ตปเต จ วิโรจติ จ; เอวเมวํ โภโต โคตมสฺส วิปฺปสนฺนานิ อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโตฯ ยานิ ตานิ, โภ โคตม, อุจฺจาสยนมหาสยนานิ, เสยฺยถิทํ – อาสนฺทิ ปลฺลโงฺก โคนโก จิตฺตโก ปฏิกา ปฎลิกา ตูลิกา วิกติกา อุทฺทโลมี เอกนฺตโลมี กฏฺฐิสฺสํ โกเสยฺยํ กุตฺตกํ หตฺถตฺถรํ อสฺสตฺถรํ รถตฺถรํ อชินปฺปเวณี กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณํ [กาทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณํ (สี.)] สอุตฺตรจฺฉทํ อุภโตโลหิตกูปธานํ, เอวรูปานํ นูน ภวํ โคตโม อุจฺจาสยนมหาสยนานํ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติฯ

‘‘ยานิ โข ปน ตานิ, พฺราหฺมณ, อุจฺจาสยนมหาสยนานิ, เสยฺยถิทํ – อาสนฺทิ ปลฺลโงฺก โคนโก จิตฺตโก ปฏิกา ปฎลิกา ตูลิกา วิกติกา อุทฺทโลมี เอกนฺตโลมี กฏฺฐิสฺสํ โกเสยฺยํ กุตฺตกํ หตฺถตฺถรํ อสฺสตฺถรํ รถตฺถรํ อชินปฺปเวณี กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณํ สอุตฺตรจฺฉทํ อุภโตโลหิตกูปธานํฯ ทุลฺลภานิ ตานิ ปพฺพชิตานํ ลทฺธา จ ปน [ลทฺธานิ จ (สี. สฺยา. กํ.), ลทฺธา จ (ปี.)] น กปฺปนฺติฯ

‘‘ตีณิ โข, อิมานิ, พฺราหฺมณ, อุจฺจาสยนมหาสยนานิ, เยสาหํ เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ กตมานิ ตีณิ? ทิพฺพํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, พฺรหฺมํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, อริยํ อุจฺจาสยนมหาสยนํฯ อิมานิ โข, พฺราหฺมณ, ตีณิ อุจฺจาสยนมหาสยนานิ, เยสาหํ เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติฯ

‘‘กตมํ ปน ตํ, โภ โคตม, ทิพฺพํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺส ภวํ โคตโม เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติ? ‘‘อิธาหํ, พฺราหฺมณ, ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรามิ, โส ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ตเมว คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสามิฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต วนนฺตเญฺญว ปวิสามิ [ปจารยามิ (สี. สฺยา. กํ.)]ฯ โส ยเทว ตตฺถ โหนฺติ ติณานิ วา ปณฺณานิ วา ตานิ เอกชฺฌํ สงฺฆริตฺวา นิสีทามิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรามิ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทมิ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต จงฺกมามิ, ทิโพฺพ เม เอโส ตสฺมิํ สมเย จงฺกโม โหติฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต ติฏฺฐามิ, ทิพฺพํ เม เอตํ ตสฺมิํ สมเย ฐานํ โหติฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต นิสีทามิ, ทิพฺพํ เม เอตํ ตสฺมิํ สมเย อาสนํ โหติฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต เสยฺยํ กเปฺปมิ, ทิพฺพํ เม เอตํ ตสฺมิํ สมเย อุจฺจาสยนมหาสยนํ โหติฯ อิทํ โข, พฺราหฺมณ, ทิพฺพํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺสาหํ เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! โก จโญฺญ เอวรูปสฺส ทิพฺพสฺส อุจฺจาสยนมหาสยนสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อญฺญตฺร โภตา โคตเมน!

‘‘กตมํ ปน ตํ, โภ โคตม, พฺรหฺมํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺส ภวํ โคตโม เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติ? ‘‘อิธาหํ, พฺราหฺมณ, ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรามิ, โส ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ตเมว คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสามิฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต วนนฺตเญฺญว ปวิสามิฯ โส ยเทว ตตฺถ โหนฺติ ติณานิ วา

ปณฺณานิ วา ตานิ เอกชฺฌํ สงฺฆริตฺวา นิสีทามิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรามิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน [อพฺยาปชฺฌน (สพฺพตฺถ)] ผริตฺวา วิหรามิฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรามิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ , ตถา จตุตฺถํ [จตุตฺถึ (สี.)], อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรามิฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต จงฺกมามิ, พฺรหฺมา เม เอโส ตสฺมึ สมเย จงฺกโม โหติฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต ติฏฺฐามิ…เป.… นิสีทามิ…เป.… เสยฺยํ กปฺเปมิ, พฺรหฺมํ เม เอตํ ตสฺมึ สมเย อุจฺจาสยนมหาสยนํ โหติฯ อิทํ โข, พฺราหฺมณ, พฺรหฺมํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺสาหํ เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ , โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! โก จโญฺญ เอวรูปสฺส พฺรหฺมสฺส อุจฺจาสยนมหาสยนสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อญฺญตฺร โภตา โคตเมน!

‘‘กตมํ ปน ตํ, โภ โคตม, อริยํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺส ภวํ โคตโม เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติ? ‘‘อิธาหํ, พฺราหฺมณ, ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรามิ, โส ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ตเมว คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสามิฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต วนนฺตเญฺญว ปวิสามิฯ โส ยเทว ตตฺถ โหนฺติ ติณานิ วา ปณฺณานิ วา ตานิ เอกชฺฌํ สงฺฆริตฺวา นิสีทามิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส เอวํ ชานามิ – ‘ราโค เม ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม; โทโส เม ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม; โมโห เม ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม’ฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต จงฺกมามิ, อริโย เม เอโส ตสฺมึ สมเย จงฺกโม โหติฯ โส เจ อหํ, พฺราหฺมณ, เอวํภูโต ติฏฺฐามิ…เป.… นิสีทามิ…เป.… เสยฺยํ กปฺเปมิ, อริยํ เม เอตํ ตสฺมึ สมเย อุจฺจาสยนมหาสยนํ โหติฯ อิทํ โข, พฺราหฺมณ, อริยํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ, ยสฺสาหํ เอตรหิ นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! โก จโญฺญ เอวรูปสฺส อริยสฺส อุจฺจาสยนมหาสยนสฺส นิกามลามี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อญฺญตฺร โภตา โคตเมน!

‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ โข โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต สรณํ คเต’’ติฯ ตติยํฯ

๔. สรภสุตฺตํ

๖๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน สรโภ นาม ปริพฺพาชโก อจิรปกฺกนฺโต โหติ อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ โส ราชคเห ปริสติ [ปริสตึ (สี. ปี.)] เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘‘อญฺญาโต มยา สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธมฺโมฯ อญฺญาย จ

ปนาหํ สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธมฺมํ เอวาหํ ตสฺมา ธมฺมวินยา อปกฺกโนฺต’’ติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิสึสุฯ อโสฺสสุํ โข เต ภิกฺขู สรภสฺส ปริพฺพาชกสฺส ราชคเห ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสมานสฺส – ‘‘อญฺญาโต มยา สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺมฯ อญฺญาย จ ปนาหํ สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธมฺมํ เอวาหํ ตสฺมา ธมฺมวินยา อปกฺกโนฺต’’ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิน្នา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘สรโภ นาม, ภเนฺต, ปริพฺพาชโก อจิรปกฺกโนฺต อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ โส ราชคเห ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสติ – ‘อญฺญาโต มยา สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺมฯ อญฺญาย จ ปนาหํ สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธมฺมํ เอวาหํ ตสฺมา ธมฺมวินยา อปกฺกโนฺต’ติฯ สาธุ ภเนฺต, ภควา เยน สิปฺปินิกาตีรํ [สปฺปินิกาตีรํ (สี. ปี.), สปฺปินิยา ตีรํ (สฺยา. กํ.)] ปริพฺพาชการาโม เยน สรโภ ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน สิปฺปินิกาตีรํ ปริพฺพาชการาโม เยน สรโภ ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข ภควา สรภํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํ กิร ตฺวํ, สรภ, เอวํ วเทสิ – ‘อญฺญาโต มยา สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺมฯ อญฺญาย จ ปนาหํ สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธมฺมํ เอวาหํ ตสฺมา ธมฺมวินยา อปกฺกโนฺต’’’ติ? เอวํ วุเตฺต สรโภ ปริพฺพาชโก ตุณฺหี อโหสิฯ

ทุติยมฺปิ โข, ภควา สรภํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – ‘‘วเทหิ, สรภ, กินฺติ เต อญฺญาโต สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺม? สเจ เต อปริปูรํ ภวิสฺสติ, อหํ ปริปูเรสฺสามิฯ สเจ ปน เต ปริปูรํ ภวิสฺสติ, อหํ อนุโมทิสฺสามี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข สรโภ ปริพฺพาชโก ตุณฺหี อโหสิฯ

ตติยมฺปิ โข ภควา สรภํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – (‘‘โย [มยา (สฺยา. กํ. ปี.)] โข สรภ ปญฺญายติ สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺม) [( ) สี. โปตฺถเก นตฺถิ] ‘‘วเทหิ, สรภ, กินฺติ เต อญฺญาโต สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺม? สเจ เต อปริปูรํ ภวิสฺสติ, อหํ ปริปูเรสฺสามิฯ สเจ ปน เต ปริปูรํ ภวิสฺสติ, อหํ อนุโมทิสฺสามี’’ติฯ ตติยมฺปิ โข สรโภ ปริพฺพาชโก ตุณฺหี อโหสิฯ

อถ โข เต ปริพฺพาชกา สรภํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจุํ – ‘‘ยเทว โข ตฺวํ, อาวุโส สรภ, สมณํ โคตมํ ยาเจยฺยาสิ ตเทว เต สมโณ โคตโม ปวาเรติฯ วเทหาวุโส สรภ, กินฺติ เต อญฺญาโต สมณานํ สกฺยปุตฺติกานํ ธโมฺม? สเจ เต อปริปูรํ ภวิสฺสติ, สมโณ โคตโม ปริปูเรสฺสติฯ สเจ ปน เต ปริปูรํ ภวิสฺสติ, สมโณ โคตโม อนุโมทิสฺสตี’’ติฯ เอวํ วุเตฺต สรโภ ปริพฺพาชโก ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขโนฺธ อโธมุโข ปชฺฌายโนฺต อปฺปฏิภาโน นิสีทิฯ

อถ โข ภควา สรภํ ปริพฺพาชกํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภานํ วิทิตฺวา เต ปริพฺพาชเก เอตทโวจ –

‘‘โย โข มํ, ปริพฺพาชกา [ปริพฺพาชโก (ปี. ก.)], เอวํ วเทยฺย – ‘สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เต ปฏิชานโต อิเม ธมฺมา อนภิสมฺพุทฺธา’ติ, ตมหํ ตตฺถ สาธุกํ สมนุยุเญฺชยฺยํ สมนุคาเหยฺยํ สมนุภาเสยฺยํฯ โส วต มยา สาธุกํ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ โส ติณฺณํ ฐานานํ นาญฺญตรํ [อญฺญตรํ (ก.)] ฐานํ นิคเจฺฉยฺย, อเญฺญน วา

อญฺญํ ปฏิจริสฺสติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสฺสติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกริสฺสติ, ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต [ตุณฺหีภูโต วา มงฺกุภูโต (สี. สฺยา. กํ.), ตุณฺหีภูโต วา มงฺกุภูโต วา (ปี.)] ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิสฺสติ, เสยฺยถาปิ สรโภ ปริพฺพาชโกฯ

“โย โข มํ, ปริพฺพาชกา, เอวํ วเทยฺย – ‘ขีณาสวสฺส เต ปฏิชานโต อิเม อาสวา อปริกฺขีณา’ติ, ตมหํ ตตฺถ สาธุกํ สมนุยุญฺเชยฺยํ สมนุคาเหยฺยํ สมนุภาเสยฺยํฯ โส วต มยา สาธุกํ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ โส ติณฺณํ ฐานานํ นาญฺญตรํ ฐานํ นิคจฺเฉยฺย, อเญฺญน วา อญฺญํ ปฏิจริสฺสติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสฺสติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกริสฺสติ, ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิสฺสติ, เสยฺยถาปิ สรโภ ปริพฺพาชโกฯ

“โย โข มํ, ปริพฺพาชกา, เอวํ วเทยฺย – ‘ยสฺส โข ปน เต อตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส น นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายา’ติ, ตมหํ ตตฺถ สาธุกํ สมนุยุญฺเชยฺยํ สมนุคาเหยฺยํ สมนุภาเสยฺยํฯ โส วต มยา สาธุกํ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ โส ติณฺณํ ฐานานํ นาญฺญตรํ ฐานํ นิคจฺเฉยฺย, อเญฺญน วา อญฺญํ ปฏิจริสฺสติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสฺสติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกริสฺสติ, ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโน นิสีทิสฺสติ, เสยฺยถาปิ สรโภ ปริพฺพาชโก’’ติฯ อถ โข ภควา สิปฺปินิกาตีเร ปริพฺพาชการาเม ติกฺขตฺตุํ สีหนาทํ นทิตฺวา เวหาสํ ปกฺกามิฯ

อถ โข เต ปริพฺพาชกา อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต สรภํ ปริพฺพาชกํ สมนฺตโต วาจายสนฺนิโตทเกน [วาจาสตฺติโตทเกน (สี.)] สญฺชมฺภริมกํสุ [สญฺจุมฺภริมกํสุ (ปี., ที. นิ. ๑.๔๒๑) สํ. นิ. ๒.๒๔๓ อุปริปาโฐ วิย] – “เสยฺยถาปิ, อาวุโส สรภ, พฺรหารเญฺญ ชรสิงฺคาโล ‘สีหนาทํ นทิสฺสามี’ติ สิงฺคาลกํเยว [เสคาลกํเยว (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นทติ, เภรณฺฑกํเยว นทติ [เภทณฺฑกํ (ก.)]; เอวเมวํ โข ตฺวํ, อาวุโส สรภ, อญฺญเตฺรว สมเณน โคตเมน ‘สีหนาทํ นทิสฺสามี’ติ สิงฺคาลกํเยว นทสิ เภรณฺฑกํเยว นทสิฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส สรภ, อมฺพุกสญฺจรี [อมฺพกมทฺทรี (สี.)] ‘ปุริสกรวิตํ [ผุสฺสกรวิตํ (สี.), ปุสฺสกรวิตํ (สฺยา. กํ. ปี.)] รวิสฺสามี’ติ อมฺพุกสญฺจริรวิตํเยว รวติ; เอวเมวํ โข ตฺวํ, อาวุโส สรภ, อญฺญเตฺรว สมเณน โคตเมน ‘ปุริสกรวิตํ รวิสฺสามี’ติ, อมฺพุกสญฺจริรวิตํเยว รวสิฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส สรภ, อุสโภ สุญฺญาย โคสาลาย คมฺภีรํ นทิตพฺพํ มญฺญติ; เอวเมวํ โข ตฺวํ, อาวุโส สรภ, อญฺญเตฺรว สมเณน โคตเมน คมฺภีรํ นทิตพฺพํ มญฺญสี’’ติฯ อถ โข เต ปริพฺพาชกา สรภํ ปริพฺพาชกํ สมนฺตโต วาจายสนฺนิโตทเกน สญฺชมฺภริมกํสูติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เกสมุตฺติสุตฺตํ

๖๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ เยน เกสมุตฺตํ [เกสปุตฺตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นาม กาลามานํ นิคโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข เกสมุตฺติยา กาลามา – “สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต เกสมุตฺตํ อนุปฺปโตฺตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา… เป.… สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’’ติฯ

อถ โข เกสมุตฺติยา กาลามา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ, อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สา

รณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต เกสมุตฺติยา กาลามา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

“สนฺติ, ภเนฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เกสมุตฺตํ อาคจฺฉนฺติฯ เต สกํเยว วาทํ ทีเปนฺติ โชเตนฺติ, ปรปฺปวาทํ ปน ขุํเสนฺติ วมฺเภนฺติ ปริภวนฺติ โอมกฺขึ [โอปปกฺขึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), โอมกฺขิกํ (ก.)] กโรนฺติฯ อปเรปิ, ภเนฺต, เอเก สมณพฺราหฺมณา เกสมุตฺตํ อาคจฺฉนฺติ ฯ เตปิ สกํเยว วาทํ ทีเปนฺติ โชเตนฺติ, ปรปฺปวาทํ ปน ขุํเสนฺติ วมฺเภนฺติ ปริภวนฺติ โอมกฺขึ กโรนฺติฯ เตสํ โน, ภเนฺต , อมฺหากํ โหเตว กงฺขา โหติ วิจิกิจฺฉา – ‘โก สุ นาม อิเมสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ อาห, โก มุสา’”ติ? “อลญฺหิ โว, กาลามา, กงฺขิตุํ อลํ วิจิกิจฺฉิตุํฯ กงฺขนีเยว ปน [กงฺขนีเยว จ ปน (สํยุตฺตนิกาเย)] โว ฐาเน วิจิกิจฺฉา อุปฺปนฺนา”ฯ

“เอถ ตุมฺเห, กาลามา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน , มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุมฺเห, กาลามา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – ‘อิเม ธมฺมา อกุสลา, อิเม ธมฺมา สาวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุครหิตา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา [สมาทิณฺณา (ก.)] อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตี’”ติ, อถ ตุมฺเห, กาลามา, ปชเหยฺยาถฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, โลโภ ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ หิตาย วา อหิตาย วา”ติ?

“อหิตาย, ภเนฺต”ฯ

“ลุโทฺธ ปนายํ, กาลามา, ปุริสปุคฺคโล โลเภน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย [ตทตฺถาย (ก.)] สมาทเปติ, ยํ ส [ยํ ตสฺส (ก.) อนนฺตรสุเตฺต ปน “ยํ’ ส” อิเตฺวว สพฺพตฺถปิ ทิสฺสติ] โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา”ติฯ

“เอวํ, ภเนฺต”ฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, โทโส ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ หิตาย วา อหิตาย วา”ติ?

“อหิตาย, ภเนฺต”ฯ

“ทุโฏฺฐ ปนายํ, กาลามา, ปุริสปุคฺคโล โทเสน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ปาณมฺปิ หนติ [หนฺติ (สี. ปี.)], อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา”ติฯ

“เอวํ, ภเนฺต”ฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, โมโห ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ หิตาย วา อหิตาย วา”ติ?

“อหิตาย, ภนฺเต”ฯ

“มูโฬฺห ปนายํ, กาลามา, ปุริสปุคฺคโล โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา”ติฯ

“เอวํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, อิเม ธมฺมา กุสลา วา อกุสลา วา”ติ?

“อกุสลา, ภนฺเต”ฯ

“สาวชฺชา วา อนวชฺชา วา”ติ?

“สาวชฺชา, ภนฺเต”ฯ

“วิญฺญุครหิตา วา วิญฺญุปฺปสตฺถา วา”ติ?

“วิญฺญุครหิตา, ภนฺเต”ฯ

“สมตฺตา สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติ, โน วา? กถํ วา [กถํ วา โว (?)] เอตฺถ โหตี”ติ ?

“สมตฺตา, ภนฺเต, สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตีติฯ เอวํ โน เอตฺถ โหตี”ติฯ

“อิติ โข, กาลามา, ยํ ตํ อโวจุมฺหา [อโวจุมฺห (สี. สฺยา. กํ. ปี.) อ. นิ. ๔.๑๙๓] – ‘เอถ ตุเมฺห, กาลามา! มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห กาลามา อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – ‘อิเม ธมฺมา อกุสลา, อิเม ธมฺมา สาวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุครหิตา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตีติ, อถ ตุเมฺห, กาลามา, ปชเหยฺยาถา’ติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“เอถ ตุเมฺห, กาลามา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห, กาลามา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – ‘อิเม ธมฺมา กุสลา, อิเม ธมฺมา อนวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุปฺปสตฺถา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตี’ติ, อถ ตุเมฺห, กาลามา, อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาถฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, อโลโภ ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ หิตาย วา อหิตาย วา”ติ?

“หิตาย, ภนฺเต”ฯ

“อลุโทฺธ ปนายํ, กาลามา, ปุริสปุคฺคโล โลเภน อนภิภูโต อปริยาทินฺนจิโตฺต เนว ปาณํ หนติ, น อทินฺนํ อาทิยติ, น ปรทารํ คจฺฉติ, น มุสา ภณติ, น ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ , ยํ ส

โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, อโทโส ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ…เป…. อโมโห ปุริสสฺส อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ…เป…. หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ ภนฺเต’’ ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญถ, กาลามา, อิเม ธมฺมา กุสลา วา อกุสลา วา’’ติ?

‘‘กุสลา , ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาวชฺชา วา อนวชฺชา วา’’ติ?

‘‘อนวชฺชา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘วิญฺญุครหิตา วา วิญฺญุปฺปสตฺถา วา’’ติ?

‘‘วิญฺญุปฺปสตฺถา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติ โน วา? กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ?

‘‘สมตฺตา, ภนฺเต, สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติฯ เอวํ โน เอตฺถ โหตี’’ติฯ

‘‘อิติ โข, กาลามา, ยํ ตํ อโวจุมฺหา – ‘เอถ ตุมฺเห, กาลามา! มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุมฺเห, กาลามา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – อิเม ธมฺมา กุสลา, อิเม ธมฺมา อนวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุปฺปสตฺถา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตีติ, อถ ตุมฺเห, กาลามา, อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาถา’ติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

‘‘ส โข โส [โย โข (ก.)], กาลามา, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺฌา วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโน ปติสฺสโต [สโต (ก.)] เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป…. มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป…. อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ , ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ

‘‘ส [สเจ (ก.)] โข โส, กาลามา, อริยสาวโก เอวํ อเวรจิตฺโต เอวํ อพฺยาปชฺฌจิตฺโต เอวํ อสํกิลิฏฺฐจิตฺโต เอวํ วิสุทฺธจิตฺโตฯ ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม จตฺตาโร อสฺสาสา อธิคตา โหนฺติฯ ‘สเจ โข ปน อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ [สุกฏทุกฺกฏานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] กมฺมานํ

ผลํ วิปาโก, อถาหํ [ฐานมหํ (สี. ปี.), ฐานเมตํ เยนาหํ (สฺยา. กํ.)] กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติ, อยมสฺส ปฐโม อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“‘สเจ โข ปน นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อถาหํ [อิธาหํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ทิฏฺเฐว ธมฺเม อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ อนีฆํ สุขึ [สุขํ (สี.), สุขี (สฺยา. กํ.)] อตฺตานํ ปริหรามี’ติ, อยมสฺส ทุติโย อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“‘สเจ โข ปน กโรโต กรียติ ปาปํ, น โข ปนาหํ กสฺสจิ ปาปํ เจเตมิฯ อกโรนฺตํ โข ปน มํ ปาปกมฺมํ กุโต ทุกฺขํ ผุสิสฺสตี’ติ, อยมสฺส ตติโย อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“‘สเจ โข ปน กโรโต น กรียติ ปาปํ, อถาหํ อุภเยเนว วิสุทฺธํ อตฺตานํ สมนุปสฺสามี’ติ, อยมสฺส จตุโตฺถ อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“ส โข โส, กาลามา, อริยสาวโก เอวํ อเวรจิโตฺต เอวํ อพฺยาปชฺฌจิโตฺต เอวํ อสํกิลิฏฺฐจิโตฺต เอวํ วิสุทฺธจิโตฺตฯ ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม อิเม จตฺตาโร อสฺสาสา อธิคตา โหนฺตี”ติฯ

“เอวเมตํ, ภควา, เอวเมตํ, สุคต! ส โข โส, ภเนฺต, อริยสาวโก เอวํ อเวรจิโตฺต เอวํ อพฺยาปชฺฌจิโตฺต เอวํ อสํกิลิฏฺฐจิโตฺต เอวํ วิสุทฺธจิโตฺตฯ ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม จตฺตาโร อสฺสาสา อธิคตา โหนฺติฯ ‘สเจ โข ปน อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อถาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสามี’ติ, อยมสฺส ปฐโม อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“‘สเจ โข ปน นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อถาหํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ อนีฆํ สุขึ อตฺตานํ ปริหรามี’ติ, อยมสฺส ทุติโย อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“สเจ โข ปน กโรโต กรียติ ปาปํ, น โข ปนาหํ – กสฺสจิ ปาปํ เจเตมิ, อกโรนฺตํ โข ปน มํ ปาปกมฺมํ กุโต ทุกฺขํ ผุสิสฺสตี’ติ, อยมสฺส ตติโย อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“‘สเจ โข ปน กโรโต น กรียติ ปาปํ, อถาหํ อุภเยเนว วิสุทฺธํ อตฺตานํ สมนุปสฺสามี’ติ, อยมสฺส จตุโตฺถ อสฺสาโส อธิคโต โหติฯ

“ส โข โส, ภเนฺต, อริยสาวโก เอวํ อเวรจิโตฺต เอวํ อพฺยาปชฺฌจิโตฺต เอวํ อสํกิลิฏฺฐจิโตฺต เอวํ วิสุทฺธจิโตฺตฯ ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม อิเม จตฺตาโร อสฺสาสา อธิคตา โหนฺติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป.… เอเต มยํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน, ภเนฺต, ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต สรณํ คเต”ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สาฬฺหสุตฺตํ

๖๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา นนฺทโก สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ อถ โข สาโฬฺห จ มิคารนตฺตา สาโณ จ เสขุนิยนตฺตา [โรหโณ จ เปขุณิยนตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เยนายสฺมา นนฺทโก เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ อภิวา

เทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สาฬฺหํ มิคารนตฺตารํ อายสฺมา นนฺทโก เอตทโวจ –

‘‘เอถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห, สาฬฺหา , อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ ‘อิเม ธมฺมา อกุสลา, อิเม ธมฺมา สาวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุครหิตา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตี’ติ, อถ ตุเมฺห สาฬฺหา ปชหยฺยาถฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ โลโภ’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อภิชฺฌาติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ ลุทฺโธ โข อยํ, สาฬฺหา, อภิชฺฌาลุ ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ โทโส’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘พฺยาปาโทติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ ทุฏฺโฐ โข อยํ, สาฬฺหา, พฺยาปนฺนจิตฺโต ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ โมโห’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อวิชฺชาติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ มูโฬฺห โข อยํ, สาฬฺหา , อวิชฺชาคโต ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ, ปรมฺปิ ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อิเม ธมฺมา กุสลา วา อกุสลา วา’’ติ?

‘‘อกุสลา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สาวชฺชา วา อนวชฺชา วา’’ติ?

‘‘สาวชฺชา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘วิญฺญุครหิตา วา วิญฺญุปฺปสตฺถา วา’’ติ?

‘‘วิญฺญุครหิตา, ภนฺเต’’ฯ

‘‘สมตฺตา สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติ, โน วา? กถํ วา เอตฺถ โหตี’’ติ?

‘‘สมตฺตา , ภนฺเต, สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตีติฯ เอวํ โน เอตฺถ โหตี’’ติฯ

‘‘อิติ โข, สาฬฺหา, ยํ ตํ อโวจุมฺหา – ‘เอถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห, สาฬฺหา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – อิเม ธมฺมา อกุสลา, อิเม ธมฺมา สาวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุครหิตา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺตีติ, อถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, ปชเหยฺยาถา’ติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

‘‘เอถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห, สาฬฺหา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – ‘อิเม ธมฺมา กุสลา, อิเม ธมฺมา อนวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุปฺปสตฺถา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตี’ติ, อถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาถฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ อโลโภ’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อนภิชฺฌาติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ อลุทฺโธ โข อยํ, สาฬฺหา, อนภิชฺฌาลุ เนว ปาณํ หนติ, น อทินฺนํ อาทิยติ, น ปรทารํ คจฺฉติ, น มุสา ภณติ, ปรมฺปิ น ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ อโทโส’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อพฺยาปาโทติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ อทุฏฺโฐ โข อยํ, สาฬฺหา, อพฺยาปนฺนจิตฺโต เนว ปาณํ หนติ, น อทินฺนํ อาทิยติ, น ปรทารํ คจฺฉติ, น มุสา ภณติ, ปรมฺปิ น ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, สาฬฺหา, อตฺถิ อโมโห’’ติ?

“เอวํ, ภนฺเต”ฯ

“วิชฺชาติ โข อหํ, สาฬฺหา, เอตมตฺถํ วทามิฯ อมูโฬฺห โข อยํ, สาฬฺหา, วิชฺชาคโต เนว ปาณํ หนติ, น อทินฺนํ อาทิยติ, น ปรทารํ คจฺฉติ, น มุสา ภณติ, ปรมฺปิ น ตถตฺตาย สมาทเปติ, ยํ ส โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา”ติฯ

“เอวํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, สาฬฺหา, อิเม ธมฺมา กุสลา วา อกุสลา วา”ติ?

“กุสลา, ภนฺเต”ฯ

“สาวชฺชา วา อนวชฺชา วา”ติ?

“อนวชฺชา, ภนฺเต”ฯ

“วิญฺญุครหิตา วา วิญฺญุปฺปสตฺถา วา”ติ?

“วิญฺญุปฺปสตฺถา , ภนฺเต”ฯ

“สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติ, โน วา? กถํ วา เอตฺถ โหตี”ติ?

“สมตฺตา, ภนฺเต, สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตีติฯ เอวํ โน เอตฺถ โหตี”ติฯ

“อิติ โข, สาฬฺหา, ยํ ตํ อโวจุมฺหา – ‘เอถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครูติฯ ยทา ตุเมฺห, สาฬฺหา, อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ – อิเม ธมฺมา กุสลา, อิเม ธมฺมา อนวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุปฺปสตฺถา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตีติ, อถ ตุเมฺห, สาฬฺหา, อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาถา’ติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“ส โข โส, สาฬฺหา, อริยสาวโก เอวํ วิคตาภิชฺโฌ วิคตพฺยาปาโท อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปติสฺสโต เมตฺตาสหคเตน เจตสา…เป.… กรุณา…เป.… มุทิตา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ, อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ โส เอวํ ปชานาติ – ‘อตฺถิ อิทํ, อตฺถิ หีนํ, อตฺถิ ปณีตํ, อตฺถิ อิมสฺส สญฺญาคตสฺส อุตฺตริ [อุตฺตรึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นิสฺสรณ’นฺติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

“โส เอวํ ปชานาติ – ‘อหุ ปุเพฺพ โลโภ, ตทหุ อกุสลํ, โส เอตรหิ นตฺถิ, อิจฺเจตํ กุสลํ; อหุ ปุเพฺพ โทโส…เป.… อหุ ปุเพฺพ โมโห, ตทหุ อกุสลํ, โส เอตรหิ นตฺถิ, อิจฺเจตํ กุสล’นฺติฯ โส ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตี”ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. กถาวตฺถุสุตฺตํ

๖๘. “ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, กถาวตฺถูนิฯ กตมานิ ตีณิ? อตีตํ วา, ภิกฺขเว, อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย – ‘เอวํ อโหสิ อตีตมทฺธาน’นฺติฯ อนาคตํ วา, ภิกฺขเว, อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย – ‘เอวํ ภวิสฺสติ อนาคตมทฺธาน’นฺติฯ เอตรหิ วา, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย – ‘เอวํ โหติ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนมทฺธาน’’’นฺติ [เอวํ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ (สี. ปี. ก.), เอวํ โหติ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ (สฺยา. กํ.)]ฯ

“กถาสมฺปโยเคน, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เวทิตโพฺพ ยทิ วา กโจฺฉ ยทิ วา อกโจฺฉติฯ สจายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน เอกํสพฺยากรณียํ ปญฺหํ น เอกํเสน พฺยากโรติ, วิภชฺชพฺยากรณียํ ปญฺหํ น วิภชฺช พฺยากโรติ, ปฏิปุจฺฉาพฺยากรณียํ ปญฺหํ น ปฏิปุจฺฉา พฺยากโรติ, ฐปนียํ ปญฺหํ น ฐเปติ [ถปนียํ ปญฺหํ น ถเปติ (ก.)], เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อกโจฺฉ โหติฯ สเจ ปนายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน เอกํสพฺยากรณียํ ปญฺหํ เอกํเสน พฺยากโรติ, วิภชฺชพฺยากรณียํ ปญฺหํ วิภชฺช พฺยากโรติ, ปฏิปุจฺฉาพฺยากรณียํ ปญฺหํ ปฏิปุจฺฉา พฺยากโรติ , ฐปนียํ ปญฺหํ ฐเปติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กโจฺฉ โหติฯ

“กถาสมฺปโยเคน, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เวทิตโพฺพ ยทิ วา กโจฺฉ ยทิ วา อกโจฺฉติฯ สจายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน ฐานาฐาเน น สณฺฐาติ ปริกเปฺป น สณฺฐาติ อญฺญาตวาเท [อญฺญวาเท (สี. สฺยา. กํ. ปี.), อญฺญาตวาเร (ก.)] น สณฺฐาติ ปฏิปทาย น สณฺฐาติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อกโจฺฉ โหติฯ สเจ ปนายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน ฐานาฐาเน สณฺฐาติ ปริกเปฺป สณฺฐาติ อญฺญาตวาเท สณฺฐาติ ปฏิปทาย สณฺฐาติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กโจฺฉ โหติฯ

“กถาสมฺปโยเคน, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เวทิตโพฺพ ยทิ วา กโจฺฉ ยทิ วา อกโจฺฉติฯ สจายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อกโจฺฉ โหติฯ สเจ ปนายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน น อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กโจฺฉ โหติฯ

“กถาสมฺปโยเคน, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เวทิตโพฺพ ยทิ วา กโจฺฉ ยทิ วา อกโจฺฉติฯ สจายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน อภิหรติ อภิมทฺทติ อนุปชคฺฆติ [อนุสํชคฺฆติ (ก.)] ขลิตํ คณฺหาติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อกโจฺฉ โหติฯ สเจ ปนายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน นาภิหรติ นาภิมทฺทติ น อนุปชคฺฆติ น ขลิตํ คณฺหาติ, เอวํ สนฺตายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กโจฺฉ โหติฯ

“กถาสมฺปโยเคน , ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เวทิตโพฺพ ยทิ วา สอุปนิโส ยทิ วา อนุปนิโสติฯ โอโนหิตโสโต, ภิกฺขเว, อนุปนิโส โหติ, โอหิตโสโต สอุปนิโส โหติฯ โส สอุปนิโส สมาโน อภิชานาติ เอกํ ธมฺมํ, ปริชานาติ เอกํ ธมฺมํ, ปชหติ เอกํ ธมฺมํ, สจฺฉิกโรติ เอกํ ธมฺมํฯ โส อภิชานโนฺต เอกํ ธมฺมํ, ปริชานโนฺต เอกํ ธมฺมํ, ปชหโนฺต เอกํ ธมฺมํ, สจฺฉิกโรโนฺต เอกํ ธมฺมํ สมฺมาวิมุตฺตึ ผุสติฯ เอตทตฺถา, ภิกฺขเว, กถา; เอตทตฺถา มนฺตนา; เอตทตฺถา อุปนิสา; เอตทตฺถํ โสตาวธานํ, ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺส วิโมโกฺขติฯ

“เย วิรุทฺธา สลฺลปนฺติ, วินิวิฏฺฐา สมุสฺสิตา;
อนริยคุณมาสชฺช, อโญฺญญฺญวิวเรสิโนฯ

“ทุพฺภาสิตํ วิกฺขลิตํ, สมฺปโมหํ [สสโมฺมหํ (ก.)] ปราชยํ;
อโญฺญญฺญสฺสาภินนฺทนฺติ, ตทริโย กถนาจเร [ตทริโย น กถํ วเท (ก.)]ฯ

“สเจ จสฺส กถากาโม, กาลมญฺญาย ปณฺฑิโต;
ธมฺมฏฺฐปฏิสํยุตฺตา, ยา อริยจริตา [อริยญฺจริตา (สี.), อริยาทิกา (ก.)] กถาฯ

“ตํ กถํ กถเย ธีโร, อวิรุทฺโธ อนุสฺสิโต;
อนุนฺนเตน มนสา, อปฬาโส อสาหโสฯ

“อนุสูยายมาโน โส, สมฺมทญฺญาย ภาสติ;
สุภาสิตํ อนุโมเทยฺย, ทุพฺภฏฺเฐ นาปสาทเย [นาวสาทเย (สี. ปี.)]ฯ

“อุปารมฺภํ น สิเกฺขยฺย, ขลิตญฺจ น คาหเย [น ภาสเย (ก.)];
นาภิหเร นาภิมทฺเท, น วาจํ ปยุตํ ภเณฯ

“อญฺญาตตฺถํ ปสาทตฺถํ, สตํ เว โหติ มนฺตนา;
เอวํ โข อริยา มเนฺตนฺติ, เอสา อริยาน มนฺตนา;
เอตทญฺญาย เมธาวี, น สมุเสฺสยฺย มนฺตเย’’ติฯ สตฺตมํ;

๘. อญฺญติตฺถิยสุตฺตํ

๖๙. “สเจ, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ตโยเม, อาวุโส, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? ราโค, โทโส, โมโห – อิเม โข, อาวุโส, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ธมฺมานํ โก วิเสโส โก อธิปฺปยาโส [อธิปฺปาโย (สี.) อธิปฺปายาโส (สฺยา. กํ. ปี.) อธิ + ป + ยสฺ + ณ = อธิปฺปยาโส] กึ นานากรณ’นฺติ? เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ กินฺติ พฺยากเรยฺยาถา’’ติ? “ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ “เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ “เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

“สเจ , ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ตโยเม, อาวุโส, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? ราโค, โทโส, โมโห – อิเม โข, อาวุโส, ตโย ธมฺมา; อิเมสํ, อาวุโส, ติณฺณํ ธมฺมานํ โก วิเสโส โก อธิปฺปยาโส กึ นานากรณ’นฺติ? เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ – ‘ราโค โข, อาวุโส, อปฺปสาวโชฺช ทนฺธวิราคี, โทโส มหาสาวโชฺช ขิปฺปวิราคี, โมโห มหาสาวโชฺช ทนฺธวิราคี’’’ ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปโนฺน วา ราโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปโนฺน วา ราโค ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’ติ? ‘สุภนิมิตฺตนฺติสฺส วจนียํฯ ตสฺส สุภนิมิตฺตํ อโยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปโนฺน วา ราโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปโนฺน วา ราโค ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปโนฺน วา ราโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปโนฺน วา ราโค ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’’’ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน วา โทโส อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โทโส ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’ติ? ‘ปฏิฆนิมิตฺตํ ติสฺส วจนียํฯ ตสฺส ปฏิฆนิมิตฺตํ อโยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปนฺโน วา โทโส อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โทโส ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน วา โทโส อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โทโส ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’’’ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน วา โมโห อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โมโห ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’ติ? ‘อโยนิโส มนสิกาโร ติสฺส วจนียํฯ ตสฺส อโยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปนฺโน วา โมโห อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โมโห ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน วา โมโห อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา โมโห ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตตี’’’ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน เจว ราโค นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ ราโค ปหียตี’ติ? ‘อสุภนิมิตฺตนฺติสฺส วจนียํฯ ตสฺส อสุภนิมิตฺตํ โยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปนฺโน เจว ราโค นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ ราโค ปหียติฯ อยํ โข, อาวุโส , เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน เจว ราโค นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ ราโค ปหียตี’’’ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน เจว โทโส นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โทโส ปหียตี’ติ? ‘เมตฺตา เจโตวิมุตฺตี ติสฺส วจนียํฯ ตสฺส เมตฺตํ เจโตวิมุตฺตึ โยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปนฺโน เจว โทโส นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โทโส ปหียติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน เจว โทโส นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โทโส ปหียตี’’’ติฯ

“‘โก ปนาวุโส, เหตุ โก ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน เจว โมโห นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โมโห ปหียตี’ติ? ‘โยนิโสมนสิกาโร ติสฺส วจนียํฯ ตสฺส โยนิโส มนสิ กโรโต อนุปฺปนฺโน เจว โมโห นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โมโห ปหียติฯ อยํ โข, อาวุโส, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน อนุปฺปนฺโน วา โมโห นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ โมโห ปหียตี’’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อกุสลมูลสุตฺตํ

๗๐. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, อกุสลมูลานิฯ กตมานิ ตีณิ? โลโภ อกุสลมูลํ, โทโส อกุสลมูลํ, โมโห อกุสลมูลํฯ

“ยทปิ, ภิกฺขเว, โลโภ ตทปิ อกุสลมูลํ [อกุสลํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; ยทปิ ลุทฺโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ อกุสลํ [อกุสลมูลํ (ก.)]; ยทปิ ลุทฺโธ โลเภน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ [อุปฺทหติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺโถ อิติปิ ตทปิ อกุสลํ [อิทํ ปน สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ]ฯ อิติสฺสเม โลภชา โลภนิทานา โลภสมุทยา โลภปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ

“ยทปิ, ภิกฺขเว, โทโส ตทปิ อกุสลมูลํ; ยทปิ ทุฏฺโฐ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ อกุสลํ; ยทปิ ทุฏฺโฐ โทเสน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิตฺโต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺโถ อิติปิ ตทปิ

อกุสลํฯ อิติสฺสเม โทสชา โทสนิทานา โทสสมุทยา โทสปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ

‘‘ยทปิ, ภิกฺขเว, โมโห ตทปิ อกุสลมูลํ; ยทปิ มูโฬฺห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ อกุสลํ; ยทปิ มูโฬฺห โมเหน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลโตฺถ อิติปิ ตทปิ อกุสลํฯ อิติสฺสเม โมหชา โมหนิทานา โมหสมุทยา โมหปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ เอวรูโป จายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วุจฺจติ อกาลวาทีติปิ, อภูตวาทีติปิ, อนตฺถวาทีติปิ, อธมฺมวาทีติปิ, อวินยวาทีติปิฯ

‘‘กสฺมา จายํ, ภิกฺขเว, เอวรูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ อกาลวาทีติปิ, อภูตวาทีติปิ, อนตฺถวาทีติปิ, อธมฺมวาทีติปิ, อวินยวาทีติปิ? ตถาหายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลโตฺถ อิติปิฯ ภูเตน โข ปน วุจฺจมาโน อวชานาติ, โน ปฏิชานาติ; อภูเตน วุจฺจมาโน น อาตปฺปํ กโรติ, ตสฺส นิเพฺพฐนาย อิติเปตํ อตจฺฉํ อิติเปตํ อภูตนฺติฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ อกาลวาทีติปิ, อภูตวาทีติปิ, อนตฺถวาทีติปิ, อธมฺมวาทีติปิ, อวินยวาทีติปิฯ

‘‘เอวรูโป, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล โลภเชหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ, สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํฯ กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ

‘‘โทสเชหิ…เป.… โมหเชหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ, สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํฯ กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สาโล วา ธโว วา ผนฺทโน วา ตีหิ มาลุวาลตาหิ อุทฺธโสฺต ปริโยนโทฺธ อนยํ อาปชฺชติ, พฺยสนํ อาปชฺชติ, อนยพฺยสนํ อาปชฺชติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, เอวรูโป ปุคฺคโล โลภเชหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ, สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํฯ กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ

‘‘โทสเชหิ…เป.… โมหเชหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํฯ กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขาฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อกุสลมูลานีติฯ

‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, กุสลมูลานิฯ กตมานิ ตีณิ? อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํฯ

‘‘ยทปิ , ภิกฺขเว, อโลโภ ตทปิ กุสลมูลํ [กุสลํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; ยทปิ อลุโทฺธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ กุสลํ [กุสลมูลํ (ก.)]; ยทปิ อลุโทฺธ โลเภน อนภิภูโต อปริยาทินฺนจิโตฺต น ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลโตฺถ อิติปิ ตทปิ กุสลํฯ อิติสฺสเม อโลภชา อโลภนิทานา อโลภสมุทยา อโลภปจฺจยา อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ

‘‘ยทปิ, ภิกฺขเว, อโทโส ตทปิ กุสลมูลํ; ยทปิ อทุฏฺโฐ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ กุสลํ; ยทปิ อทุฏฺโฐ โทเสน อนภิภูโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺโถ อิติปิ ตทปิ กุสลํฯ อิติสฺสเม อโทสชา อโทสนิทานา อโทสสมุทยา อโทสปจฺจยา อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ

‘‘ยทปิ, ภิกฺขเว, อโมโห ตทปิ กุสลมูลํ; ยทปิ อมูโฬฺห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจาย มนสา ตทปิ กุสลํ; ยทปิ อมูโฬฺห โมเหน อนภิภูโต อปริยาทินฺนจิตฺโต น ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺโถ อิติปิ ตทปิ กุสลํฯ อิติสฺสเม อโมหชา อโมหนิทานา อโมหสมุทยา อโมหปจฺจยา อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติฯ เอวรูโป จายํ , ภิกฺขเว, ปุคฺคโล วุจฺจติ กาลวาทีติปิ, ภูตวาทีติปิ, อตฺถวาทีติปิ, ธมฺมวาทีติปิ, วินยวาทีติปิฯ

‘‘กสฺมา จายํ, ภิกฺขเว, เอวรูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ กาลวาทีติปิ, ภูตวาทีติปิ, อตฺถวาทีติปิ, ธมฺมวาทีติปิ, วินยวาทีติปิ? ตถาหายํ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล น ปรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาทยติ วเธน วา พนฺธเนน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา พลวมฺหิ พลตฺโถ อิติปิฯ ภูเตน โข ปน วุจฺจมาโน ปฏิชานาติ โน อวชานาติ; อภูเตน วุจฺจมาโน อาตปฺปํ กโรติ ตสฺส นิเพฺพฐนาย – ‘อิติเปตํ อตจฺฉํ, อิติเปตํ อภูต’นฺติ ฯ ตสฺมา เอวรูโป ปุคฺคโล วุจฺจติ กาลวาทีติปิ, อตฺถวาทีติปิ, ธมฺมวาทีติปิ, วินยวาทีติปิฯ

‘‘เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส โลภชา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายติฯ

‘‘โทสชา…เป.… ปรินิพฺพายติฯ โมหชา…เป.… ปรินิพฺพายติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว, สาโล วา ธโว วา ผนฺทโน วา ตีหิ มาลุวาลตาหิ อุทฺธโสฺต ปริโยนโทฺธฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย กุทฺทาล-ปิฏกํ [กุทฺทาลปิฏกํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อาทายฯ โส ตํ มาลุวาลตํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา ปลิขเณยฺย, ปลิขณิตฺวา มูลานิ อุทฺธเรยฺย, อนฺตมโส อุสีรนาฬิมตฺตานิปิ [อุสีรนาฬมตฺตานิปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ โส ตํ มาลุวาลตํ ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺเทยฺย, ขณฺฑาขณฺฑิกํ เฉตฺวา ผาเลยฺย, ผาเลตฺวา สกลิกํ สกลิกํ กเรยฺย, สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา วาตาตเป วิโสเสยฺย, วาตาตเป วิโสเสตฺวา อคฺคินา ฑเหยฺย, อคฺคินา ฑหิตฺวา มสึ กเรยฺย, มสึ กริตฺวา มหาวาเต วา โอผุเณยฺย นทิยา วา สีฆโสตาย ปวาเหยฺยฯ เอวมสฺส [เอวมสฺส (สี.), เอวสฺส (ก.)] ตา, ภิกฺขเว, มาลุวาลตา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, เอวรูปสฺส ปุคฺคลสฺส โลภชา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายติฯ

‘‘โทสชา …เป.… โมหชา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ กุสลมูลานี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. อุโปสถสุตฺตํ

๗๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ อถ โข วิสาขา มิคารมาตา ตทหุโปสเถ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข วิสาขํ มิคารมาตรํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘หนฺท กุโต นุ ตฺวํ, วิสาเข, อาคจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสา’’ติ? ‘‘อุโปสถาหํ, ภนฺเต, อชฺช อุปวสามี’’ติฯ

‘‘ตโย โขเม, วิสาเข, อุโปสถาฯ กตเม ตโย? โคปาลกุโปสโถ, นิคณฺฐุโปสโถ, อริยุโปสโถฯ กถญฺจ, วิสาเข, โคปาลกุโปสโถ โหติ? เสยฺยถาปิ, วิสาเข, โคปาลโก สายนฺหสมเย สามิกานํ คาโว นิยฺยาเตตฺวา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อชฺช โข คาโว อมุกสฺมิญฺจ อมุกสฺมิญฺจ ปเทเส จรึสุ, อมุกสฺมิญฺจ อมุกสฺมิญฺจ ปเทเส ปานียานิ ปิวึสุ; เสฺว ทานิ คาโว อมุกสฺมิญฺจ อมุกสฺมิญฺจ ปเทเส จริสฺสนฺติ, อมุกสฺมิญฺจ อมุกสฺมิญฺจ ปเทเส ปานียานิ ปิวิสฺสนฺตี’ติ; เอวเมวํ โข, วิสาเข, อิเธกจฺโจ อุโปสถิโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อหํ ขฺวชฺช อิทญฺจิทญฺจ ขาทนียํ ขาทึ, อิทญฺจิทญฺจ โภชนียํ ภุญฺชึ ; เสฺว ทานาหํ อิทญฺจิทญฺจ ขาทนียํ ขาทิสฺสามิ, อิทํ จิทญฺจ โภชนียํ ภุญฺชิสฺสามี’ติฯ โส เตน อภิชฺฌาสหคเตน เจตสา ทิวสํ อตินาเมติฯ เอวํ โข วิสาเข, โคปาลกุโปสโถ โหติฯ เอวํ อุปวุโฏฺฐ โข, วิสาเข, โคปาลกุโปสโถ น มหปฺผโล โหติ น มหานิสํโส น มหาชุติโก น มหาวิปฺผาโรฯ

‘‘กถญฺจ, วิสาเข, นิคณฺฐุโปสโถ โหติ? อตฺถิ, วิสาเข, นิคณฺฐา นาม สมณชาติกาฯ เต สาวกํ เอวํ สมาทเปนฺติ – ‘เอหิ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, เย ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปาณา ปรํ โยชนสตํ เตสุ ทณฺฑํ นิกฺขิปาหิ; เย ปจฺฉิมาย ทิสาย ปาณา ปรํ โยชนสตํ เตสุ ทณฺฑํ นิกฺขิปาหิ; เย อุตฺตราย ทิสาย ปาณา ปรํ โยชนสตํ เตสุ ทณฺฑํ นิกฺขิปาหิ; เย ทกฺขิณาย ทิสาย ปาณา ปรํ โยชนสตํ เตสุ ทณฺฑํ นิกฺขิปาหี’ติฯ อิติ เอกจฺจานํ ปาณานํ อนุทฺทยาย อนุกมฺปาย สมาทเปนฺติ, เอกจฺจานํ ปาณานํ นานุทฺทยาย นานุกมฺปาย สมาทเปนฺติฯ เต ตทหุโปสเถ สาวกํ เอวํ สมาทเปนฺติ – ‘เอหิ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, สพฺพเจลานิ [สพฺพเวรานิ (ก.)] นิกฺขิปิตฺวา เอวํ วเทหิ – นาหํ กฺวจนิ กสฺสจิ กิญฺจนตสฺมึ [กิญฺจนตสฺมิ (?) กิริยาปทเมตํ ยถา กิญฺจนตตฺถีติ], น จ มม กฺวจนิ กตฺถจิ กิญฺจนตตฺถี’ติฯ ชานนฺติ โข ปนสฺส มาตาปิตโร – ‘อยํ อมฺหากํ ปุโตฺต’ติ; โสปิ ชานาติ – ‘อิเม มยฺหํ มาตาปิตโร’ติฯ ชานาติ โข ปนสฺส ปุตฺตทาโร – ‘อยํ มยฺหํ ภตฺตา’ติ; โสปิ ชานาติ – ‘อยํ มยฺหํ ปุตฺตทาโร’ติฯ ชานนฺติ โข ปนสฺส ทาสกมฺมกรโปริสา – ‘อยํ อมฺหากํ อโยฺย’ติ; โสปิ ชานาติ – ‘อิเม มยฺหํ ทาสกมฺมกรโปริสา’ติฯ อิติ ยสฺมึ สมเย สเจฺจ สมาทเปตพฺพา มุสาวาเท ตสฺมึ สมเย สมาทเปนฺติฯ อิทํ ตสฺส มุสาวาทสฺมึ วทามิฯ โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน โภเค อทินฺนํเยว ปริภุญฺชติฯ อิทํ ตสฺส อทินฺนาทานสฺมึ วทามิฯ เอวํ โข, วิสาเข, นิคณฺฐุโปสโถ โหติฯ เอวํ อุปวุโฏฺฐ โข, วิสาเข, นิคณฺฐุโปสโถ น มหปฺผโล โหติ น มหานิสํโส น มหาชุติโก น มหาวิปฺผาโรฯ

‘‘กถญฺจ, วิสาเข, อริยุโปสโถ โหติ? อุปกฺกิลิฎฺฐสฺส , วิสาเข, จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฎฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา [ปริโยทาปนา (?)] โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ ตสฺส ตถาคตํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติฯ เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ, เสยฺยถาปิ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฎฺฐสฺส สีสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

‘‘กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฎฺฐสฺส สีสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? กกฺกญฺจ ปฏิจฺจ มตฺติกญฺจ ปฏิจฺจ อุทกญฺจ ปฏิจฺจ ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจ, เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิ

ลิฏฺฐสฺส สีสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ เอวเมวํ โข , วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ , วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ ตสฺส ตถาคตํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, วิสาเข – ‘อริยสาวโก พฺรหฺมุโปสถํ อุปวสติ, พฺรหฺมุนา สทฺธึ สํวสติ, พฺรหฺมญฺจสฺส [พฺรหฺมญฺจ (ก.)] อารพฺภ จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ’ฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส, วิสาเข, จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติฯ ตสฺส ธมฺมํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ, เสยฺยถาปิ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส กายสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส กายสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? โสตฺติญฺจ ปฏิจฺจ, จุณฺณญฺจ ปฏิจฺจ, อุทกญฺจ ปฏิจฺจ, ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส กายสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ เอวเมวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติฯ ตสฺส ธมฺมํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, วิสาเข, ‘อริยสาวโก ธมฺมุโปสถํ อุปวสติ, ธมฺเมน สทฺธึ สํวสติ, ธมฺมญฺจสฺส อารพฺภ จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ’ฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส , วิสาเข, จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ ตสฺส สงฺฆํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ, เสยฺยถาปิ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส วตฺถสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส วตฺถสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อุสฺมญฺจ [อูสญฺจ (สฺยา. กํ. อฏฺฐกถายมฺปิ ปาฐนฺตรํ, สํ. นิ. ๓.๘๙ เขมกสุตฺตปาฬิยาปิ สเมติฯ) อุสุมญฺจ (สี.)] ปฏิจฺจ, ขารญฺจ ปฏิจฺจ, โคมยญฺจ ปฏิจฺจ, อุทกญฺจ ปฏิจฺจ, ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ

ปฏิจฺจฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส วตฺถสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ เอวเมวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ – ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ ตสฺส สงฺฆํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, วิสาเข, ‘อริยสาวโก สงฺฆุโปสถํ อุปวสติ, สเงฺฆน สทฺธึ สํวสติ, สงฺฆญฺจสฺส อารพฺภ จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ’ฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส, วิสาเข, จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก อตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรติ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปฺปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ ตสฺส สีลํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ, เสยฺยถาปิ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส อาทาสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ , วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส อาทาสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? เตลญฺจ ปฏิจฺจ , ฉาริกญฺจ ปฏิจฺจ, วาลณฺฑุปกญฺจ ปฏิจฺจ, ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส อาทาสสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ เอวเมวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ , วิสาเข, อริยสาวโก อตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรติ อขณฺฑานิ…เป.… สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ ตสฺส สีลํ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, วิสาเข, ‘อริยสาวโก สีลุโปสถํ อุปวสติ, สีเลน สทฺธึ สํวสติ, สีลญฺจสฺส อารพฺภ จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ’ฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส, วิสาเข, จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ กถญฺจ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ วิสาเข, อริยสาวโก เทวตา อนุสฺสรติ – ‘สนฺติ เทวา จาตุมหาราชิกา [จาตุมฺมหาราชิกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สนฺติ เทวา ตาวตึสา, สนฺติ เทวา ยามา, สนฺติ เทวา ตุสิตา, สนฺติ เทวา นิมฺมานรติโน, สนฺติ เทวา ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน, สนฺติ เทวา พฺรหฺมกายิกา, สนฺติ เทวา ตตุตฺตริ [ตตุตฺตรึ (สี. ปี.)]ฯ ยถารูปาย สทฺธาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา [ตตฺถุปฺปนฺนา (สี. ปี.)], มยฺหมฺปิ ตถารูปา สทฺธา สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สีเลน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปํ สีลํ สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สุเตน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปํ สุตํ สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน จาเคน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูโป จาโค สํวิชฺชติฯ ยถารูปาย ปญฺญาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปา ปญฺญา สํวิชฺชตี’ติฯ ตสฺส อตฺตโน จ ตาสญฺจ เทวตานํ สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ, เสยฺยถาปิ, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส ชาตรูปสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ , วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส ชาตรูปสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อุกฺกญฺจ ปฏิจฺจ, โลณญฺจ ปฏิจฺจ, เครุกญฺจ ปฏิจฺจ, นาฬิกสณฺฑาสญฺจ [นาฬิกญฺจ ปฏิจฺจ สณฺฑาสญฺจ (ปี. ก.)] ปฏิจฺจ, ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส ชาตรูปสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ เอวเมวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“กถญฺจ , วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิธ, วิสาเข, อริยสาวโก เทวตา อนุสฺสรติ – ‘สนฺติ เทวา จาตุมหาราชิกา, สนฺติ เทวา ตาวติํสา…เป.… สนฺติ เทวา ตตุตฺตริฯ ยถารูปาย สทฺธาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปา สทฺธา สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สีเลน…เป.… สุเตน…เป.… จาเคน…เป.… ปญฺญาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปา ปญฺญา สํวิชฺชตี’ติฯ ตสฺส อตฺตโน จ ตาสญฺจ เทวตานํ สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, วิสาเข, ‘อริยสาวโก เทวตุโปสถํ อุปวสติ, เทวตาหิ สทฺธิํ สํวสติ, เทวตา อารพฺภ จิตฺตํ ปสีทติ, ปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เต ปหียนฺติ’ฯ เอวํ โข, วิสาเข, อุปกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุปกฺกเมน ปริโยทปนา โหติฯ

“ส โข โส, วิสาเข, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยาวชีวํ อรหนฺโต ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา นิหิตทณฺฑา นิหิตสตฺถา ลชฺชี ทยาปนฺนา สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรนฺติ; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ ลชฺชี ทยาปโนฺน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรามิฯ อิมินาปิ [อิมินาปหํ (สี.) อ. นิ. ๘.๔๑] องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรนฺติ; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรามิฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี อาราจารี [อนาจารี (ปี.)] วิรตา เมถุนา คามธมฺมา; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรตา สจฺจวาที สจฺจสนฺธา เถตา ปจฺจยิกา อวิสํวาทกา โลกสฺส; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต สจฺจวาที สจฺจสโนฺธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานํ ปหาย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานํ ปหาย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโตฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต เอกภตฺติกา รตฺตูปรตา วิรตา วิกาลโภชนา; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺติํ อิมญฺจ ทิวสํ เอกภตฺติโก รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนาฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุ

โปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนมาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรตา; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนมาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต ฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสติฯ

“ยาวชีวํ อรหนฺโต อุจฺจาสยนมหาสยนํ ปหาย อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรตา นีจเสยฺยํ กเปฺปนฺติ มญฺจเก วา ติณสนฺถารเก วา; อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ อุจฺจาสยนมหาสยนํ ปหาย อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต นีจเสยฺยํ กเปฺปมิ มญฺจเก วา ติณสนฺถารเก วาฯ อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ, อุโปสโถ จ เม อุปวุโตฺถ ภวิสฺสตี”ติฯ

“เอวํ โข, วิสาเข, อริยุโปสโถ โหติฯ เอวํ อุปวุโตฺถ โข, วิสาเข, อริยุโปสโถ มหปฺผโล โหติ มหานิสํโส มหาชุติโก มหาวิปฺผาโร”ฯ

“กีวมหปฺผโล โหติ กีวมหานิสํโส กีวมหาชุติโก กีวมหาวิปฺผาโร”? “เสยฺยถาปิ, วิสาเข, โย อิเมสํ โสฬสนฺนํ มหาชนปทานํ ปหูตรตฺตรตนานํ [ปหูตสตฺตรตนานํ (ก. สี. สฺยา. กํ. ปี.) ฏีกายํ ทสฺสิตปาฬิเยวฯ อ. นิ. ๘.๔๒] อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรยฺย , เสยฺยถิทํ – องฺคานํ, มคธานํ, กาสีนํ, โกสลานํ, วชฺชีนํ, มลฺลานํ, เจตีนํ, วงฺคานํ, กุรูนํ, ปญฺจาลานํ, มจฺฉานํ [มจฺจานํ (ก.)], สูรเสนานํ, อสฺสกานํ, อวนฺตีนํ, คนฺธารานํ, กโมฺพชานํ, อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตสฺส อุโปสถสฺส เอตํ [เอกํ (ก.)] กลํ นาคฺฆติ โสฬสึฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กปณํ, วิสาเข, มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย”ฯ

“ยานิ, วิสาเข, มานุสกานิ ปญฺญาส วสฺสานิ, จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโว [รตฺติทิโว (ก.)]ฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพานิ ปญฺจ วสฺสสตานิ จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย’”ฯ

“ยํ , วิสาเข, มานุสกํ วสฺสสตํ, ตาวตึสานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโวฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพํ วสฺสสหสฺสํ ตาวตึสานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ตาวตึสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย’”ฯ

“ยานิ, วิสาเข, มานุสกานิ เทฺว วสฺสสตานิ, ยามานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโวฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพานิ เทฺว วสฺสสหสฺสานิ ยามานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกโจฺจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ยามานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปเชฺชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย’”ฯ

“ยานิ, วิสาเข, มานุสกานิ จตฺตาริ วสฺสสตานิ, ตุสิตานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโวฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพานิ จตฺตาริ วสฺสสหสฺสานิ ตุสิตานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ตุสิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย’’’ฯ

“ยานิ, วิสาเข, มานุสกานิ อฏฺฐ วสฺสสตานิ, นิมฺมานรตีนํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโวฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพานิ อฏฺฐ วสฺสสหสฺสานิ นิมฺมานรตีนํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา นิมฺมานรตีนํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย’’’ฯ

“ยานิ, วิสาเข, มานุสกานิ โสฬส วสฺสสตานิ, ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินฺทิโวฯ ตาย รตฺติยา ตึสรตฺติโย มาโสฯ เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโย สํวจฺฉโรฯ เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพานิ โสฬส วสฺสสหสฺสานิ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ อายุปฺปมาณํฯ ฐานํ โข ปเนตํ, วิสาเข, วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยฯ อิทํ โข ปเนตํ, วิสาเข, สนฺธาย ภาสิตํ – ‘กปณํ มานุสกํ รชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธายา’’’ติฯ

“ปาณํ น หเณฺญ [น หาเน (สี. ปี.), น หเน (ก.)] น จทินฺนมาทิเย,
มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สิยา;
อพฺรหฺมจริยา วิรเมยฺย เมถุนา,
รตฺตึ น ภุเญฺชยฺย วิกาลโภชนํฯ

“มาลํ น ธาเร น จ คนฺธมาจเร,
มเญฺจ ฉมายํ ว สเยถ สนฺถเต;
เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุโปสถํ,
พุเทฺธน ทุกฺขนฺตคุนา ปกาสิตํฯ

“จโนฺท จ สูริโย จ อุโภ สุทสฺสนา,
โอภาสยํ อนุปริยนฺติ ยาวตา;
ตโมนุทา เต ปน อนฺตลิกฺขคา,
นเภ ปภาสนฺติ ทิสาวิโรจนาฯ

“เอตสฺมิํ ยํ วิชฺชติ อนฺตเร ธนํ,
มุตฺตา มณิ เวฬุริยญฺจ ภทฺทกํ;
สิงฺคี สุวณฺณํ อถ วาปิ กญฺจนํ,
ยํ ชาตรูปํ หฏกนฺติ วุจฺจติฯ

“อฏฺฐงฺคุเปตสฺส อุโปสถสฺส,
กลมฺปิ เต นานุภวนฺติ โสฬสิํ;

จนฺทปฺปภา ตารคณา จ สเพฺพฯ
‘‘ตสฺมา หิ นารี จ นโร จ สีลวา,
อฏฺฐงฺคุเปตํ อุปวสฺสุโปสถํ;
ปุญฺญานิ กตฺวาน สุขุทฺรยานิ,
อนินฺทิตา สคฺคมุเปนฺติ ฐาน’’นฺติฯ ทสมํ;

มหาวโคฺค สตฺตโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ติตฺถภยญฺจ เวนาโค, สรโภ เกสมุตฺติยา;
สาโฬฺห จาปิ กถาวตฺถุ, ติตฺถิยมูลุโปสโถติฯ

(๘) ๓. อานนฺทวโคฺค

๑. ฉนฺนสุตฺตํ

๗๒. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ฉนฺน ปริพฺพาชโก เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานเนฺทน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ฉนฺน ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘ตุเมฺหปิ, อาวุโส อานนฺท, ราคสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถ, โทสสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถ, โมหสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถาติฯ มยํ โข, อาวุโส, ราคสฺส ปหานํ ปญฺญาเปม, โทสสฺส ปหานํ ปญฺญาเปม, โมหสฺส ปหานํ ปญฺญเปมา’’ติฯ

‘‘กิํ ปน ตุเมฺห, อาวุโส, ราเค อาทีนวํ ทิสฺวา ราคสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถ, กิํ โทเส อาทีนวํ ทิสฺวา โทสสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถ, กิํ โมเห อาทีนวํ ทิสฺวา โมหสฺส ปหานํ ปญฺญาเปถา’’ติ?

‘‘รโตฺต โข, อาวุโส, ราเคน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; ราเค ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ รโตฺต โข, อาวุโส, ราเคน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ; ราเค ปหีเน เนว กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, น วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, น มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ รโตฺต โข, อาวุโส, ราเคน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ราเค ปหีเน อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ราโค โข, อาวุโส, อนฺธกรโณ อจกฺขุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ

‘‘ทุโฎฺฐ โข, อาวุโส, โทเสน…เป.… มูโฬฺห โข, อาวุโส, โมเหน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ; โมเห ปหีเน เนวตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น เจตสิกํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ มูโฬฺห โข, อาวุโส, โมเหน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ; โมเห ปหีเน เนว กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, น วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, น มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ มูโฬฺห โข, อาวุโส, โมเหน อภิภูโต ปริยาทิณฺณจิโตฺต อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; โมเห ปหีเน อตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติ, อุภยตฺถมฺปิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ โมโห โข, อาวุโส, อนฺธกรโณ อจกฺขุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโกฯ อิทํ โข มยํ, อาวุโส, ราเค อาทีนวํ ทิสฺวา ราคสฺส ปหานํ ปญฺญาเปมฯ อิทํ โทเส อาทีนวํ ทิสฺวา โทสสฺส ปหานํ ปญฺญาเปมฯ อิทํ โมเห อาทีนวํ ทิสฺวา โมหสฺส ปหานํ ปญฺญาเปมา’’ติฯ

“อตฺถิ ปนาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา”ติ? “อตฺถาวุโส, มโคฺค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา”ติฯ “กตโม ปนาวุโส, มโคฺค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา”ติ? “อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ...เป.... สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข, อาวุโส, มโคฺค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายา”ติฯ “ภทฺทโก โข, อาวุโส, มโคฺค ภทฺทิกา ปฏิปทา เอตสฺส ราคสฺส โทสสฺส โมหสฺส ปหานายฯ อลญฺจ ปนาวุโส อานนฺท, อปฺปมาทายา”ติฯ ปฐมํฯ

๒. อาชีวกสุตฺตํ

๗๓. เอกํ สมยํ อายสฺมา อานโนฺท โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตารามেฯ อถ โข อญฺญตโร อาชีวกสาวโก คหปติ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส อาชีวกสาวโก คหปติ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ –

“เกสํ โน, ภเนฺต อานนฺท, ธโมฺม สฺวากฺขาโต? เก โลเก สุปฺปฏิปนฺนา? เก โลเก สุคตา”ติ [สุคตาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]? “เตน หิ, คหปติ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, คหปติ, เย ราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โทสสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โมหสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, เตสํ ธโมฺม สฺวากฺขาโต โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “เย , ภเนฺต, ราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โทสสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โมหสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, เตสํ ธโมฺม สฺวากฺขาโตฯ เอวํ เม เอตฺถ โหตี”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, คหปติ, เย ราคสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โทสสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โมหสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, เต โลเก สุปฺปฏิปนฺนา โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “เย, ภเนฺต, ราคสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โทสสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โมหสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, เต โลเก สุปฺปฏิปนฺนาฯ เอวํ เม เอตฺถ โหตี”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, คหปติ, เยสํ ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เยสํ โทโส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เยสํ โมโห ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เต โลเก สุคตา โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “เยสํ, ภเนฺต, ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เยสํ โทโส ปหีโน...เป.... เยสํ โมโห ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เต โลเก สุคตาฯ เอวํ เม เอตฺถ โหตี”ติฯ

“อิติ โข, คหปติ, ตยาเวตํ [ตยา เจตํ (สี. ปี. ก.)] พฺยากตํ – ‘เย, ภเนฺต, ราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โทสสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, โมหสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสนฺติ, เตสํ ธโมฺม สฺวากฺขาโต’ติฯ ตยาเวตํ พฺยากตํ – ‘เย, ภเนฺต, ราคสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โทสสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โมหสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, เต โลเก สุปฺปฏิปนฺนา’ติฯ ตยาเวตํ พฺยากตํ – ‘เยสํ, ภเนฺต, ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เยสํ โทโส ปหีโน...เป.... เยสํ โมโห ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เต โลเก สุคตา’”ติฯ

“อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! น เจว นาม สธมฺมุกฺกํสนา ภวิสฺสติ, น จ ปรธมฺมา ปสาทนา [น ปรธมฺมาปสาทนา (สี. ปี.), น ปรธมฺมวมฺภนา (ม. นิ. ๒.๒๓๖)]ฯ อายตเนว [อายตเน จ (ม. นิ. ๒.๒๓๖)] ธมฺมเทสนา, อตฺโถ จ วุตฺโต, อตฺตา จ อนุปนีโตฯ ตุเมฺห, ภนฺเต อานนฺท, ราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสถ, โทสสฺส…เป.… โมหสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสถฯ ตุมฺหากํ, ภนฺเต อานนฺท, ธโมฺม สฺวากฺขาโตฯ ตุเมฺห, ภนฺเต อานนฺท, ราคสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนา, โทสสฺส…เป.… โมหสฺส ปหานาย ปฏิปนฺนาฯ ตุเมฺห, ภนฺเต, โลเก สุปฺปฏิปนฺนาฯ ตุมฺหากํ, ภนฺเต อานนฺท, ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, ตุมฺหากํ โทโส ปหีโน…เป.… ตุมฺหากํ โมโห ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺมฯ ตุเมฺห โลเก สุกตาฯ

“อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ อเยฺยน อานเนฺทน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต อานนฺท, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ อโยฺย อานโนฺท ธาเรตุ, อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. มหานามสกฺกสุตฺตํ

๗๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา คิลานาวุฎฺฐิโต [คิลานวุฎฺฐิโต (สทฺทนีติ)] โหติ อจิรวุฎฺฐิโต เคลญฺญาฯ อถ โข มหานาโม สโกฺก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข มหานาโม สโกฺก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “ทีฆรตฺตาหํ, ภนฺเต, ภควตา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ – ‘สมาหิตสฺส ญาณํ, โน อสมาหิตสฺสา’ติฯ สมาธิ นุ โข, ภนฺเต, ปุเพฺพ, ปจฺฉา ญาณํ; อุทาหุ ญาณํ ปุเพฺพ, ปจฺฉา สมาธี”ติ? อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – “ภควา โข คิลานวุฎฺฐิโต อจิรวุฎฺฐิโต เคลญฺญา ฯ อยญฺจ มหานาโม สโกฺก ภควนฺตํ อติคมฺภีรํ ปญฺหํ ปุจฺฉติฯ ยํนูนาหํ มหานามํ สกฺกํ เอกมนฺตํ อปเนตฺวา ธมฺมํ เทเสยฺย”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท มหานามํ สกฺกํ พาหายํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ อปเนตฺวา มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “เสขมฺปิ โข, มหานาม, สีลํ วุตฺตํ ภควตา, อเสขมฺปิ สีลํ วุตฺตํ ภควตา; เสโขปิ สมาธิ วุโตฺต ภควตา , อเสโขปิ สมาธิ วุโตฺต ภควตา; เสขาปิ ปญฺญา วุตฺตา ภควตา, อเสขาปิ ปญฺญา วุตฺตา ภควตาฯ กตมญฺจ, มหานาม , เสขํ สีลํ? อิธ, มหานาม, ภิกฺขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ…เป.… สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ อิทํ วุจฺจติ, มหานาม, เสขํ สีลํ”ฯ

“กตโม จ, มหานาม, เสโข สมาธิ? อิธ, มหานาม, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม, เสโข สมาธิฯ

“กตมา จ, มหานาม, เสขา ปญฺญา? อิธ, มหานาม, ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม, เสขา ปญฺญาฯ

‘‘ส โข โส, มหานาม, อริยสาวโก เอวํ สีลสมฺปนฺโน เอวํ สมาธิสมฺปนฺโน เอวํ ปญฺญาสมฺปนฺโน อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอวํ โข, มหานาม, เสขมฺปิ สีลํ วุตฺตํ ภควตา, อเสขมฺปิ สีลํ วุตฺตํ ภควตา; เสโขปิ สมาธิ วุตฺโต ภควตา, อเสโขปิ สมาธิ วุตฺโต ภควตา; เสขาปิ ปญฺญา วุตฺตา ภควตา, อเสขาปิ ปญฺญา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. นิคณฺฐสุตฺตํ

๗๕. เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข อภโย จ ลิจฺฉวิ ปณฺฑิตกุมารโก จ ลิจฺฉวิ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อภโย ลิจฺฉวิ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘นิคโณฺฐ, ภนฺเต, นาฏปุตฺโต [นาถปุตฺโต (สี. ปี.)] สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ – ‘จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติฯ โส ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวํ ปญฺญเปติ นวานํ กมฺมานํ อกรณา เสตุฆาตํ ฯ อิติ กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสติ – เอวเมติสฺสา สนฺทิฏฺฐิกาย นิชฺชราย วิสุทฺธิยา สมติกฺกโม โหติฯ อิธ, ภนฺเต, ภควา กิมาหา’’ติ?

‘‘ติสฺโส โข อิมา, อภย, นิชฺชรา วิสุทฺธิโย เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สมฺมทกฺขาตา สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายฯ กตมา ติสฺส? อิธ, อภย, ภิกฺขุ สีลวา โหติ…เป.… สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส นวญฺจ กมฺมํ น กโรติ, ปุราณญฺจ กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกโรติฯ สนฺทิฏฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหีติฯ

‘‘ส โข โส, อภย, ภิกฺขุ เอวํ สีลสมฺปนฺโน วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส นวญฺจ กมฺมํ น กโรติ, ปุราณญฺจ กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกโรติฯ สนฺทิฏฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหีติฯ

‘‘ส โข โส, อภย, ภิกฺขุ เอวํ สมาธิสมฺปนฺโน [เอวํ สีลสมฺปนฺโน เอวํ สมาธิสมฺปนฺโน (สี. สฺยา. กํ.)] อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส นวญฺจ กมฺมํ น กโรติ, ปุราณญฺจ กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกโรติฯ สนฺทิฏฺฐิกา นิชฺชรา อกาลิกา เอหิปสฺสิกา โอปเนยฺยิกา ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพา วิญฺญูหีติฯ อิมา โข, อภย, ติสฺโส นิชฺชรา วิสุทฺธิโย เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สมฺมทกฺขาตา สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต ปณฺฑิตกุมารโก ลิจฺฉวิ อภยํ ลิจฺฉวึ เอตทโวจ – ‘‘กึ ปน ตฺวํ, สมฺม อภย, อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต นาพฺภนุโมทสี’’ติ? ‘‘กฺยาหํ, สมฺม ปณฺฑิตกุมารก, อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต นาพฺภนุโมทิสฺสามิ! มุทฺธาปิ ตสฺส วิปเตยฺย โย อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต นาพฺภนุโมเทยฺยา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. นิเวสกสุตฺตํ

๗๖. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘เย, อานนฺท, อนุกเมฺปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มเญฺญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต โว, อานนฺท, ตีสุ ฐาเนสุ สมาทเปตพฺพา [สมาทาเปตพฺพา (?)] นิเวเสตพฺพา ปติฎฺฐาเปตพฺพาฯ กตเมสุ ตีสุ? พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเท สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฎฺฐาเปตพฺพา – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ; สตฺถา เทวมนุสฺสานํ, พุโทฺธ ภควา’ติ, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเท สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฎฺฐาเปตพฺพา – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติ, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเท สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฎฺฐาเปตพฺพา – ‘สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ อุชุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ ญายปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ สามีจิปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฎฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสโงฺฆ อาหุเนโยฺย ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’’ติฯ

‘‘สิยา, อานนฺท, จตุนฺนํ มหาภูตานํ อญฺญถตฺตํ – ปถวีธาตุยา อาโปธาตุยา เตโชธาตุยา วาโยธาตุยา, น เตฺวว พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ ตตฺริทํ อญฺญถตฺตํฯ โส วตานนฺท, พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อริยสาวโก นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา เปตฺติวิสยํ วา อุปปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘สิยา , อานนฺท, จตุนฺนํ มหาภูตานํ อญฺญถตฺตํ – ปถวีธาตุยา อาโปธาตุยา เตโชธาตุยา วาโยธาตุยา, น เตฺวว ธเมฺม...เป.... น เตฺวว สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ ตตฺริทํ อญฺญถตฺตํฯ โส วตานนฺท, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อริยสาวโก นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา เปตฺติวิสยํ วา อุปปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘เย, อานนฺท, อนุกเมฺปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มเญฺญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต โว, อานนฺท, อิเมสุ ตีสุ ฐาเนสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฎฺฐาเปตพฺพา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ปฐมภวสุตฺตํ

๗๗. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ภโว, ภโวติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, ภโว โหตี’’ติ?

‘‘กามธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข กามภโว ปญฺญาเยถา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘อิติ โข, อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโห [สิเนโห

(สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ หีนาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ เอวํ อายตึ [อายติ (สี.)] ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ ( ) [(เอวํ โข อานนฺท ภโว โหตีติ) (ก.) ทุติยสุตฺเต ปน อิทํ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ]

“รูปธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข รูปภโว ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อิติ โข อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโหฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ มชฺฌิมาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ ( ) [(เอวํ โข อานนฺท ภโว โหตีติ) (ก.) ทุติยสุตฺเต ปน อิทํ ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ]

“อรูปธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข อรูปภโว ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อิติ โข, อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโหฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ ปณีตาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ เอวํ โข, อานนฺท, ภโว โหตี”ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ทุติยภวสุตฺตํ

๗๘. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ…เป.… อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “ภโว, ภโวติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, ภโว โหตี”ติ?

“กามธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข กามภโว ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ ภนฺเต”ฯ “อิติ โข, อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโหฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ หีนาย ธาตุยา เจตนา ปติฏฺฐิตา ปตฺถนา ปติฏฺฐิตา เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติ”ฯ

“รูปธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข รูปภโว ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อิติ โข, อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโหฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ มชฺฌิมาย ธาตุยา เจตนา ปติฏฺฐิตา ปตฺถนา ปติฏฺฐิตา เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติ”ฯ

“อรูปธาตุเวปกฺกญฺจ, อานนฺท, กมฺมํ นาภวิสฺส, อปิ นุ โข อรูปภโว ปญฺญาเยถา”ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต”ฯ “อิติ โข, อานนฺท, กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา เสฺนโหฯ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ ปณีตาย ธาตุยา เจตนา ปติฏฺฐิตา ปตฺถนา ปติฏฺฐิตา เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติฯ เอวํ โข, อานนฺท, ภโว โหตี”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สีลพฺพตสุตฺตํ

๗๙. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ – “สพฺพํ นุ โข, อานนฺท, สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารํ สผล”นฺติ? “น เขฺวตฺถ, ภนฺเต, เอกํเสนา”ติฯ “เตน หานนฺท, วิภชสฺสู”ติฯ

“ยญฺหิสฺส [ยถารูปํ หิสฺส (?) เสวิตพฺพาเสวิตพฺพสุตฺตานุรูปํ], ภนฺเต, สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปํ

สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารํ อผลํฯ ยญฺจ ขฺวาสฺส [ยญฺหิสฺส (ก.), ยถารูปญฺจ ขฺวาสฺส (?)], ภนฺเต, สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปํ สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารํ สผล''นฺติฯ อิทมโวจ อายสฺมา อานนฺโท; สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ''สมนุญฺโญ เม สตฺถา''ติ, อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต อานนฺเท ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''เสโข, ภิกฺขเว, อานนฺโท; น จ ปนสฺส สุลภรูโป สมสโม ปญฺญายา''ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. คนฺธชาตสุตฺตํ

๘๐. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

''ตีณิมานิ, ภนฺเต, คนฺธชาตานิ, เยสํ อนุวาตํเยว คนฺโธ คจฺฉติ, โน ปฏิวาตํฯ กตมานิ ตีณิ? มูลคนฺโธ, สารคนฺโธ, ปุปฺผคนฺโธ – อิมานิ โข, ภนฺเต, ตีณิ คนฺธชาตานิ, เยสํ อนุวาตํเยว คนฺโธ คจฺฉติ, โน ปฏิวาตํฯ อตฺถิ นุ โข, ภนฺเต, กิญฺจิ คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, ปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, อนุวาตปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉตี''ติ?

''อตฺถานนฺท, กิญฺจิ คนฺธชาตํ [อตฺถานนฺท คนฺธชาตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ยสฺส อนุวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ , ปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, อนุวาตปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉตี''ติฯ ''กตมญฺจ ปน, ภนฺเต, คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, ปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, อนุวาตปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉตี''ติ?

''อิธานนฺท , ยสฺมึ คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ , สีลวา โหติ กลฺยาณธมฺโม, วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโตฯ

''ตสฺส ทิสาสุ สมณพฺราหฺมณา วณฺณํ ภาสนฺติ – 'อมุกสฺมึ [อสุกสฺมึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นาม คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ, สีลวา โหติ กลฺยาณธมฺโม, วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต'''ติฯ

''เทวตาปิสฺส [เทวตาปิสฺส อมนุสฺสา (สี. ปี.), เทวตาปิสฺส อมนุสฺสาปิ (ก.), เทวตาปิสฺส…เป.… มนุสฺสาปิสฺส (?)] วณฺณํ ภาสนฺติ – 'อมุกสฺมึ นาม คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ, สีลวา โหติ กลฺยาณธมฺโม, วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโย

โค ทานสํวิภาครโต’ติฯ อิทํ โข ตํ, อานนฺท, คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, ปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉติ, อนุวาตปฏิวาตมฺปิ คนฺโธ คจฺฉตี’’ติฯ

“น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ,
น จนฺทนํ ตครมลฺลิกา [ตคฺครมลฺลิกา (ปี.)] วา;
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ,
สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายตี’’ติฯ นวมํ;

๑๐. จูฬนิกาสุตฺตํ

๘๑. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สมฺมุขาเมตํ, ภนฺเต, ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – ‘ภควโต, อานนฺท, สิขิสฺส อภิภู นาม สาวโก พฺรหฺมโลเก ฐิโต สหสฺสิโลกธาตุํ [สหสฺสีโลกธาตุํ (ปี.) สํ. นิ. ๑.๑๘๕ วิตฺถาโร] สเรน วิญฺญาเปสี’ติฯ ภควา ปน, ภนฺเต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กีวตกํ ปโหติ สเรน วิญฺญาเปตุ’’นฺติ? “สาวโก โส, อานนฺท, อปฺปเมยฺยา ตถาคตา’’ติฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สมฺมุขา เมตํ, ภนฺเต, ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – ‘ภควโต, อานนฺท, สิขิสฺส อภิภู นาม สาวโก พฺรหฺมโลเก ฐิโต สหสฺสิโลกธาตุํ สเรน วิญฺญาเปสี’ติฯ ภควา ปน, ภนฺเต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กีวตกํ ปโหติ สเรน วิญฺญาเปตุ’’นฺติ? “สาวโก โส, อานนฺท, อปฺปเมยฺยา ตถาคตา’’ติฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สมฺมุขาเมตํ, ภนฺเต, ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – ‘ภควโต, อานนฺท, สิขิสฺส อภิภู นาม สาวโก พฺรหฺมโลเก ฐิโต สหสฺสิโลกธาตุํ สเรน วิญฺญาเปสี’ติฯ ภควา ปน, ภนฺเต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กีวตกํ ปโหติ สเรน วิญฺญาเปตุ’’นฺติ? “สุตา เต, อานนฺท, สหสฺสี จูฬนิกา โลกธาตู’’ติ? “เอตสฺส, ภควา, กาโล; เอตสฺส, สุคต, กาโล! ยํ ภควา ภาเสยฺยฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติฯ “เตนหานนฺท, สุณาหิ สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ “เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

“ยาวตา, อานนฺท, จนฺทิมสูริยา [จนฺทิมสุริยา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปริหรนฺติ, ทิสา ภนฺติ วิโรจนา, ตาว สหสฺสธา โลโกฯ ตสฺมิํ สหสฺสธา โลเก สหสฺสํ [ตสฺมิํ สหสฺสํ (สฺยา. กํ. ปี.)] จนฺทานํ, สหสฺสํ สูริยานํ, สหสฺสํ สิเนรุปพฺพตราชานํ, สหสฺสํ ชมฺพุทีปานํ, สหสฺสํ อปรโคยานานํ, สหสฺสํ อุตฺตรกุรูนํ, สหสฺสํ ปุพฺพวิเทหานํ, จตฺตาริ มหาสมุทฺทสหสฺสานิ, จตฺตาริ มหาราชสหสฺสานิ, สหสฺสํ จาตุมหาราชิกานํ, สหสฺสํ ตาวติํสานํ , สหสฺสํ ยามานํ , สหสฺสํ ตุสิตานํ, สหสฺสํ นิมฺมานรตีนํ, สหสฺสํ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ, สหสฺสํ พฺรหฺมโลกานํ – อยํ วุจฺจตานนฺท, สหสฺสี จูฬนิกา โลกธาตุฯ

“ยาวตานนฺท , สหสฺสี จูฬนิกา โลกธาตุ ตาว สหสฺสธา โลโกฯ อยํ วุจฺจตานนฺท, ทฺวิสหสฺสี มชฺฌิมิกา โลกธาตุฯ

“ยาวตานนฺท, ทฺวิสหสฺสี มชฺฌิมิกา โลกธาตุ ตาว สหสฺสธา โลโกฯ อยํ วุจฺจตานนฺท, ติสหสฺสี มหาสหสฺสี โลกธาตุฯ

‘‘อากงฺขมาโน, อานนฺท, ตถาคโต ติสหสฺสิมหาสหสฺสิโลกธาตุํ [ติสหสฺสิ มหาสหสฺสิํ โลกธาตุํ (สฺยา. กํ.), ติสหสฺสีมหาสหสฺสีโลกธาตุํ (ปี.)] สเรน วิญฺญาเปยฺย, ยาวตา ปน อากงฺเขยฺยา’’ติฯ

‘‘ยถา กถํ ปน, ภนฺเต, ภควา ติสหสฺสิมหาสหสฺสิโลกธาตุํ สเรน วิญฺญาเปยฺย, ยาวตา ปน อากงฺเขยฺยา’’ติ? ‘‘อิธานนฺท, ตถาคโต ติสหสฺสิมหาสหสฺสิโลกธาตุํ โอภาเสน ผเรยฺยฯ ยทา เต สตฺตา ตํ อาโลกํ สญฺชาเนยฺยุํ, อถ ตถาคโต โฆสํ กเรยฺย สทฺทมนุสฺสาเวยฺยฯ เอวํ โข, อานนฺท, ตถาคโต ติสหสฺสิมหาสหสฺสิโลกธาตุํ สเรน วิญฺญาเปยฺย, ยาวตา ปน อากงฺเขยฺยา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท (อายสฺมนฺตํ อุทายึ) [(ภควนฺตํ) (สี.), ( ) นตฺถิ สฺยา. กํ. โปตฺถเกสุฯ อฎฺฐกถาย สเมติ] เอตทโวจ – ‘‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม สตฺถา เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโว’’ติฯ เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อุทายี อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘กิํ ตุยฺเหตฺถ, อาวุโส อานนฺท, ยทิ เต สตฺถา เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโว’’ติ? เอวํ วุตฺเต ภควา อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘มา เหวํ, อุทายิ, มา เหวํ, อุทายิฯ สเจ, อุทายิ, อานนฺโท อวีตราโค กาลํ กเรยฺย, เตน จิตฺตปฺปสาเทน สตฺตกฺขตฺตุํ เทเวสุ เทวรชฺชํ กาเรยฺย, สตฺตกฺขตฺตุํ อิมสฺมิํเยว ชมฺพุทีเป มหารชฺชํ กาเรยฺยฯ อปิ จ, อุทายิ, อานนฺโท ทิเฎฺฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายิสฺสตี’’ติฯ ทสมํฯ

อานนฺทวคฺโค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ฉนฺนฺน อาชีวโก สกฺก, นิคโณฺฐ จ นิเวสโก;
ทฺเว ภวา สีลพฺพตํ, คนฺธชาตญฺจ จูฬนีติฯ

(๙) ๔. สมณวโคฺค

๑. สมณสุตฺตํ

๘๒. ‘‘ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, สมณสฺส สมณิยานิ สมณกรณียานิฯ กตมานิ ตีณิ? อธิสีลสิกฺขาสมาทานํ, อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทานํ, อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทานํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ สมณสฺส สมณิยานิ สมณกรณียานิฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเน’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. คทฺรภสุตฺตํ

๘๓. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, คทฺรโภ โคคณํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺโธ โหติ – ‘อหมฺปิ ทโมฺม, อหมฺปิ ทโมฺม’ติ [อหมฺปิ โค อมฺหา อหมฺปิ โค อมฺหาติ (สี.), อหมฺปิ อมฺหา อหมฺปิ อมฺหาติ (สฺยา. กํ. ปี.), อหมฺปิ โค อหมฺปิ โคติ (?)]ฯ ตสฺส น ตาทิโส วโณฺณ โหติ เสยฺยถาปิ คุนฺนํ, น ตาทิโส สโร โหติ เสยฺยถาปิ คุนฺนํ, น ตาทิสํ ปทํ โหติ เสยฺยถาปิ คุนฺนํฯ โส โคคณํเยว ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺโธ โหติ – ‘อหมฺปิ ทโมฺม, อหมฺปิ ทโมฺม’’’ติฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ภิกฺขุสงฺฆํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺโธ โหติ – ‘อหมฺปิ ภิกฺขุ, อหมฺปิ ภิกฺขู’ติฯ ตสฺส น ตาทิโส ฉนฺโท โหติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน เสยฺยถาปิ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ, น ตาทิโส ฉนฺโท โหติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน เสยฺยถาปิ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํ, น ตาทิโส ฉนฺโท โหติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเน เสยฺยถาปิ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํฯ โส ภิกฺขุสงฺฆํเยว ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺโธ โหติ – ‘อหมฺปิ ภิกฺขุ, อหมฺปิ ภิกฺขู’’’ติฯ

‘‘ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเน’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. เขตฺตสุตฺตํ

๘๔. ‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, กสฺสกสฺส คหปติสฺส ปุเพฺพ กรณียานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, กสฺสโก คหปติ ปฏิกเจฺจว [ปฏิคเจฺจว (สี. ปี.)] เขตฺตํ สุกฏฺฐํ กโรติ สุมติกตํ [สุมตฺติกตํ (ก.), เอตฺถ มติสโทฺท กฏฺฐเขตฺตสฺส สมีกรณสาธเน ทารุภเณฺฑ วตฺตตีติ สกฺกตอภิธาเนสุ อาคตํฯ ตํ ‘‘มติยา สุฏฺฐุ สมีกต’’นฺติ อฏฺฐกถาย สเมติ]ฯ ปฏิกเจฺจว เขตฺตํ สุกฏฺฐํ กริตฺวา สุมติกตํ กาเลน พีชานิ ปติฏฺฐาเปติฯ กาเลน พีชานิ ปติฏฺฐาเปตฺวา สมเยน อุทกํ อภิเนติปิ อปเนติปิฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ กสฺสกสฺส คหปติสฺส ปุเพฺพ กรณียานิฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีณิมานิ ภิกฺขุสฺส ปุเพฺพ กรณียานิฯ กตมานิ ตีณิ? อธิสีลสิกฺขาสมาทานํ, อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทานํ, อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทานํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ภิกฺขุสฺส ปุเพฺพ กรณียานิฯ

“ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ติพฺพ โน ฉนฺท ภวิสฺสติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺพ โน ฉนฺท ภวิสฺสติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺพ โน ฉนฺท ภวิสฺสติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเน’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ”นฺติฯ ตติยํฯ

๔. วชฺชิปุตฺตสุตฺตํ

๘๕. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข อญฺญตโร วชฺชิปุตฺตโก ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส วชฺชิปุตฺตโก ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สาธิกมิทํ, ภนฺเต, ทิยฑฺฒสิกฺขาปทสตํ [ทิยฑฺฒํ สิกฺขาปทสตํ (สี.)] อนฺวทฺธมาสํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ นาหํ , ภนฺเต, เอตฺถ สโกฺกมิ สิกฺขิตุ”นฺติฯ “สกฺขิสฺสสิ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตุํ – อธิสีลสิกฺขาย, อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปญฺญาสิกฺขายา”ติ? “สโกฺกมหํ, ภนฺเต, ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตุํ – อธิสีลสิกฺขาย, อธิจิตฺตสิกฺขาย, อธิปญฺญาสิกฺขายา”ติฯ “ตสฺมาติห ตฺวํ, ภิกฺขุ, ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขสฺสุ – อธิสีลสิกฺขาย, อธิจิตฺตสิกฺขาย, อธิปญฺญาสิกฺขาย”ฯ

“ยโต โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, อธิสีลมฺปิ สิกฺขิสฺสสิ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขิสฺสสิ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขิสฺสสิ, ตสฺส ตุยฺหํ ภิกฺขุ อธิสีลมฺปิ สิกฺขโต อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขโต อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขโต ราโค ปหียิสฺสติ, โทโส ปหียิสฺสติ, โมโห ปหียิสฺสติฯ โส ตฺวํ ราคสฺส ปหานา โทสสฺส ปหานา โมหสฺส ปหานา ยํ อกุสลํ น ตํ กริสฺสสิ, ยํ ปาปํ น ตํ เสวิสฺสสี”ติฯ

อถ โข โส ภิกฺขุ อปเรน สมเยน อธิสีลมฺปิ สิกฺขิ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขิ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขิฯ ตสฺส อธิสีลมฺปิ สิกฺขโต อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขโต อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขโต ราโค ปหียิ, โทโส ปหียิ, โมโห ปหียิฯ โส ราคสฺส ปหานา โทสสฺส ปหานา โมหสฺส ปหานา ยํ อกุสลํ ตํ นากาสิ, ยํ ปาปํ ตํ น เสวีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เสกฺขสุตฺตํ

๘๖. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

““เสโข, เสโข’ติ, ภนฺเต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภนฺเต, เสโข โหตี”ติ? “สิกฺขตีติ โข, ภิกฺขุ, ตสฺมา เสโขติ วุจฺจติฯ กิญฺจ สิกฺขติ? อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขติฯ สิกฺขตีติ โข, ภิกฺขุ, ตสฺมา เสโขติ วุจฺจตี”ติฯ

> “เสขสฺส สิกฺขมานสฺส, อุชุมคฺคานุสาริโน;
> ขยสฺมิํ ปฐมํ ญาณํ, ตโต อญฺญา อนนฺตราฯ
>
> “ตโต อญฺญาวิมุตฺตสฺส [อญฺญาวิมุตฺติยา (ก.)], ญาณํ เว [ญาณญฺจ (ก.)] โหติ ตาทิโน;
> อกุปฺปา เม วิมุตฺตีติ, ภวสํโยชนกฺขเย”ติฯ ปญฺจมํ; ( ) [(อฏฺฐมํ ภาณวารํ นิฏฺฐิตํ) (ก.)]

๖. ปฐมสิกฺขาสุตฺตํ

๘๗. ‘‘สาธิกมิทํ , ภิกฺขเว, ทิยฑฺฒสิกฺขาปทสตํ อนฺวทฺธมาสํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ อตฺตกามา กุลปุตฺตา สิกฺขนฺติฯ ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สิกฺขา ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ กตมา ติโสฺส? อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา อธิปญฺญาสิกฺขา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สิกฺขา, ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ มตฺตโส การี ปญฺญาย มตฺตโส การีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฎฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ, ตตฺถ ธุวสีโล [ธุวสีลี (สี.) ปุ. ป. ๑๒๗-๑๒๙ (โถกํ วิสทิสํ)] จ โหติ ฐิตสีโล [ฐิตสีลี (สี.)] จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปโนฺน โหติ อวินิปาตธโมฺม นิยโต สโมฺพธิปรายโณฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ มตฺตโส การี ปญฺญาย มตฺตโส การีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฎฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ, สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ ปริปูรการี ปญฺญาย มตฺตโส การีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฎฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ ปริปูรการี ปญฺญาย ปริปูรการีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฎฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, ปเทสํ ปเทสการี อาราเธติ ปริปูรํ ปริปูรการีฯ อวญฺฌานิ เตฺววาหํ [อวญฺจุวเนวาหํ (ก.)], ภิกฺขเว, สิกฺขาปทานิ วทามี’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ทุติยสิกฺขาสุตฺตํ

๘๘. ‘‘สาธิกมิทํ, ภิกฺขเว, ทิยฑฺฒสิกฺขาปทสตํ อนฺวทฺธมาสํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ยตฺถ อตฺตกามา กุลปุตฺตา สิกฺขนฺติฯ ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สิกฺขา ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ กตมา ติโสฺส? อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สิกฺขา ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ มตฺตโส การี ปญฺญาย มตฺตโส การีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฏฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา สตฺตกฺขตฺตุปรโม โหติ ฯ สตฺตกฺขตฺตุปรมํ เทเว จ มนุสฺเส จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โกลํโกโล โหติ, เทฺว วา ตีณิ วา กุลานิ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา เอกพีชี โหติ, เอกํเยว มานุสกํ ภวํ นิพฺพเตฺตตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ โส ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ, สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ ปริปูรการี ปญฺญาย มตฺตโส การีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฏฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อุทฺธํโสโต อกนิฏฺฐคามีฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ ปริปูรการี ปญฺญาย ปริปูรการีฯ โส ยานิ ตานิ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, ปเทสํ ปเทสการี อาราเธติ, ปริปูรํ ปริปูรการี, อวญฺฌานิ เตฺววาหํ, ภิกฺขเว, สิกฺขาปทานิ วทามี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ตติยสิกฺขาสุตฺตํ

๘๙. ‘‘สาธิกมิทํ , ภิกฺขเว, ทิยฑฺฒสิกฺขาปทสตํ อนฺวทฺธมาสํ อุเทฺทสํ อาคจฺฉติ ยตฺถ อตฺตกามา กุลปุตฺตา สิกฺขนฺติฯ ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สิกฺขา ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ กตมา ติโสฺส? อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สิกฺขา ยเตฺถตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติฯ

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีเลสุ ปริปูรการี โหติ สมาธิสฺมึ ปริปูรการี ปญฺญาย ปริปูรการีฯ โส ยานิ ตานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปิ วุฏฺฐาติปิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เมตฺถ, ภิกฺขเว, อภพฺพตา วุตฺตาฯ ยานิ จ โข ตานิ สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานิ พฺรหฺมจริยสารุปฺปานิ ตตฺถ ธุวสีโล จ โหติ ฐิตสีโล จ, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิ

วิชฺฌํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา, ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ, สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา เอกพีชี โหติ, เอกํเยว มานุสกํ ภวํ นิพฺพเตฺตตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โกลํโกโล โหติ, เทฺว วา ตีณิ วา กุลานิ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ ตํ วา ปน อนภิสมฺภวํ อปฺปฏิวิชฺฌํ ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา สตฺตกฺขตฺตุปรโม โหติ, สตฺตกฺขตฺตุปรมํ เทเว จ มนุสฺเส จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, ปริปูรํ ปริปูรการี อาราเธติ ปเทสํ ปเทสการีฯ อวญฺฌานิเตฺววาหํ , ภิกฺขเว, สิกฺขาปทานิ วทามี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมสิกฺขตฺตยสุตฺตํ

๙๐. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สิกฺขาฯ กตมา ติโสฺส? อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิสีลสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ…เป.… สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิสีลสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สิกฺขา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยสิกฺขตฺตยสุตฺตํ

๙๑. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สิกฺขาฯ กตมา ติโสฺส? อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิสีลสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ…เป.… สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิสีลสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตสิกฺขาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อธิปญฺญา สิกฺขาฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สิกฺขา’’ติฯ

‘‘อธิสีลํ อธิจิตฺตํ, อธิปญฺญญฺจ วีริยวา;
ถามวา ธิติมา ฌายี, สโต คุตฺตินฺทฺริโย [อุปฺปตฺตินฺทฺริโย (ก.)] จเรฯ

“ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา, ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร;
ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ, ยถา อุทฺธํ ตถา อโธฯ

“ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ, ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา;
อภิภุยฺย ทิสา สพฺพา, อปฺปมาณสมาธินาฯ

“ตมาหุ เสขํ ปฏิปทํ [ปาฏิปทํ (?) ม. นิ. ๒.๒๗ ปสฺสิตพฺพํ], อโถ สํสุทฺธจาริยํ [สํสุทฺธจารณํ (สี. ปี.), สํสุทฺธจารินํ (สฺยา. กํ.)];
ตมาหุ โลเก สมฺพุทฺธํ, ธีรํ ปฏิปทนฺตคุํฯ

“วิญฺญาณสฺส นิโรเธน, ตณฺหากฺขยวิมุตฺติโน;
ปโชฺชตเสฺสว นิพฺพานํ, วิโมกฺข โหติ เจตโส”ติฯ ทสมํ;

๑๑. สงฺกวาสุตฺตํ

๙๒. เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ เยน สงฺกวา [ปงฺกธา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นาม โกสลานํ นิคโม ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สงฺกวายํ วิหรติฯ เตน โข ปน สมเยน กสฺสปโคโตฺต นาม ภิกฺขุ สงฺกวายํ อาวาสิโก โหติฯ ตตฺร สุทํ ภควา สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติฯ อถ โข กสฺสปโคตฺตสฺส ภิกฺขุโน ภควติ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสเนฺต สมาทเปเนฺต สมุเตฺตเชเนฺต สมฺปหํเสเนฺต อหุเทว อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – “อธิสลฺลิขเตวายํ [อธิสเลฺลขเตวายํ (สฺยา. กํ. ก.)] สมโณ”ติฯ อถ โข ภควา สงฺกวายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรติฯ

อถ โข กสฺสปโคตฺตสฺส ภิกฺขุโน อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อหุเทว กุกฺกุจฺจํ อหุ วิปฺปฏิสาโร – “อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา ; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; ยสฺส เม ภควติ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสเนฺต สมาทเปเนฺต สมุเตฺตเชเนฺต สมฺปหํเสเนฺต อหุเทว อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – ‘อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ ยํนูนาหํ เยน ภควา เตนุปสงฺกเมยฺยํ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สนฺติเก อจฺจยํ อจฺจยโต เทเสยฺย”นฺติฯ อถ โข กสฺสปโคโตฺต ภิกฺขุ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ราชคหํ เตน ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน เยน ราชคหํ เยน คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข กสฺสปโคโตฺต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“เอกมิทํ, ภเนฺต, สมยํ ภควา สงฺกวายํ วิหรติ, สงฺกวา นาม โกสลานํ นิคโมฯ ตตฺร, ภเนฺต, ภควา สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ ตสฺส มยฺหํ ภควติ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสเนฺต สมาทเปเนฺต สมุเตฺตเชเนฺต สมฺปหํเสเนฺต อหุเทว อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – ‘อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ อถ โข ภควา สงฺกวายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ ( ) [(อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรติฯ อถ โข (ก.)] ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อหุเทว กุกฺกุจฺจํ อหุ วิปฺปฏิสาโร – อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; ยสฺส เม ภควติ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสเนฺต สมาทเปเนฺต สมุเตฺตเชเนฺต สมฺปหํเสเนฺต อหุเทว

อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – ‘อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ ยํนูนาหํ เยน ภควา เตนุปสงฺกเมยฺยํ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สนฺติเก อจฺจยํ อจฺจยโต เทเสยฺยนฺติฯ อจฺจโย มํ, ภนฺเต , อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ ยสฺส เม ภควติ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสนฺต สมาทเปนฺต สมุตฺเตชนฺต สมฺปหํเสนฺต อหุเทว อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – ‘อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ ตสฺส เม, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ, อายตึ สํวราย’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตํ [ตคฺฆ ตฺวํ (สี. ปี.)], กสฺสป, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยสฺส เต มยิ สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ภิกฺขู สนฺทเสฺสนฺต สมาทเปนฺต สมุตฺเตชนฺต สมฺปหํเสนฺต อหุเทว อกฺขนฺติ อหุ อปฺปจฺจโย – ‘อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ ยโต จ โข ตฺวํ, กสฺสป, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสิ, ตํ เต มยํ ปฏิคฺคณฺหามฯ วุทฺธิเหสา, กสฺสป, อริยสฺส วินเย โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ, อายตึ สํวรํ อาปชฺชติฯ

‘‘เถโร เจปิ , กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ น สิกฺขากาโม น สิกฺขาสมาทานสฺส วณฺณวาที, เย จเญฺญ ภิกฺขู น สิกฺขากามา เต จ น สิกฺขาย สมาทเปติ, เย จเญฺญ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสญฺจ น วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลน, เอวรูปสฺสาหํ, กสฺสป, เถรสฺส ภิกฺขุโน น วณฺณํ ภณามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สตฺถา หิสฺส วณฺณํ ภณตีติ อเญฺญ นํ [ตํ (สี. ปี.)] ภิกฺขู ภเชยฺยุํ, เย นํ ภเชยฺยุํ ตฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ, ยฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติฯ ตสฺมาหํ, กสฺสป, เอวรูปสฺส เถรสฺส ภิกฺขุโน น วณฺณํ ภณามิฯ

‘‘มชฺฌิโม เจปิ, กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ…เป.… นโว เจปิ, กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ น สิกฺขากาโม น สิกฺขาสมาทานสฺส วณฺณวาที, เย จเญฺญ ภิกฺขู น สิกฺขากามา เต จ น สิกฺขาย สมาทเปติ, เย จเญฺญ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสญฺจ น วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลน, เอวรูปสฺสาหํ, กสฺสป, นวสฺส ภิกฺขุโน น วณฺณํ ภณามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สตฺถา หิสฺส วณฺณํ ภณตีติ อเญฺญ นํ ภิกฺขู ภเชยฺยุํ, เย นํ ภเชยฺยุํ ตฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ, ยฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติฯ ตสฺมาหํ, กสฺสป, เอวรูปสฺส นวสฺส ภิกฺขุโน น วณฺณํ ภณามิฯ

‘‘เถโร เจปิ, กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ สิกฺขากาโม สิกฺขาสมาทานสฺส วณฺณวาที, เย จเญฺญ ภิกฺขู น สิกฺขากามา เต จ สิกฺขาย สมาทเปติ, เย จเญฺญ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลน, เอวรูปสฺสาหํ, กสฺสป, เถรสฺส ภิกฺขุโน วณฺณํ ภณามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สตฺถา หิสฺส วณฺณํ ภณตีติ อเญฺญ นํ ภิกฺขู ภเชยฺยุํ, เย นํ ภเชยฺยุํ ตฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ, ยฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติฯ ตสฺมาหํ, กสฺสป, เอวรูปสฺส เถรสฺส ภิกฺขุโน วณฺณํ ภณามิฯ

‘‘มชฺฌิโม เจปิ, กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ สิกฺขากาโม…เป.… นโว เจปิ, กสฺสป, ภิกฺขุ โหติ สิกฺขากาโม สิกฺขาสมาทานสฺส วณฺณวาที, เย จเญฺญ ภิกฺขู น สิกฺขากามา เต จ สิกฺขาย สมาทเปติ, เย จเญฺญ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลน, เอวรูปสฺสาหํ, กสฺสป, นวสฺส ภิกฺขุโน วณฺณํ ภณามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สตฺถา หิสฺส วณฺณํ ภณตีติ อเญฺญ นํ ภิกฺขู ภเชยฺยุํ, เย นํ ภเชยฺยุํ ตฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ, ยฺยาสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปเชฺชยฺยุํ เตสํ ตํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติฯ ตสฺมาหํ, กสฺสป, เอวรูปสฺส นวสฺส ภิกฺขุโน วณฺณํ ภณามี’’ติฯ เอกาทสมํฯ

สมณวโคฺค นวโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

> สมโณ คทฺรโภ เขตฺตํ, วชฺชิปุโตฺต จ เสกฺขกํ;
> ตโย จ สิกฺขนา วุตฺตา, เทฺว สิกฺขา สงฺกวาย จาติฯ

(๑๐) ๕. โลณกปลฺลวโคฺค

๑. อจฺจายิกสุตฺตํ

๙๓. ‘‘ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, กสฺสกสฺส คหปติสฺส อจฺจายิกานิ กรณียานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, กสฺสโก คหปติ สีฆํ สีฆํ เขตฺตํ สุกฏฺฐํ กโรติ สุมติกตํฯ สีฆํ สีฆํ เขตฺตํ สุกฏฺฐํ กริตฺวา สุมติกตํ สีฆํ สีฆํ พีชานิ ปติฏฺฐาเปติฯ สีฆํ สีฆํ พีชานิ ปติฏฺฐาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ อุทกํ อภิเนติปิ อปเนติปิฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ กสฺสกสฺส คหปติสฺส อจฺจายิกานิ กรณียานิฯ ตสฺส โข ตํ, ภิกฺขเว, กสฺสกสฺส คหปติสฺส นตฺถิ สา อิทฺธิ วา อานุภาโว วา – ‘อชฺเชว เม ธญฺญานิ ชายนฺตุ, เสฺวว คพฺภีนิ โหนฺตุ, อุตฺตรเสฺวว ปจฺจนฺตู’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ ตสฺส กสฺสกสฺส คหปติสฺส ตานิ ธญฺญานิ อุตุปริณามีนิ ชายนฺติปิ คพฺภีนิปิ โหนฺติ ปจฺจนฺติปิฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีณิมานิ ภิกฺขุสฺส อจฺจายิกานิ กรณียานิฯ กตมานิ ตีณิ? อธิสีลสิกฺขาสมาทานํ, อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทานํ, อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทานํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ภิกฺขุสฺส อจฺจายิกานิ กรณียานิฯ ตสฺส โข ตํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน นตฺถิ สา อิทฺธิ วา อนุภาโว วา – ‘อชฺเชว เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตุ เสฺว วา อุตฺตรเสฺว วา’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, โหติ โส สมโย ยํ ตสฺส ภิกฺขุโน อธิสีลมฺปิ สิกฺขโต อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขโต อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขโต อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน, ติพฺโพ ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน , ติพฺโพ ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเน’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ปวิเวกสุตฺตํ

๙๔. ‘‘ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปวิเวกานิ ปญฺญาเปนฺติฯ กตมานิ ตีณิ? จีวรปวิเวกํ, ปิณฺฑปาตปวิเวกํ, เสนาสนปวิเวกํฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา จีวรปวิเวกสฺมิํ ปญฺญาเปนฺติ, สาณานิปิ ธาเรนฺติ, มสาณานิปิ ธาเรนฺติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรนฺติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรนฺติ, ติรีฏานิปิ ธาเรนฺติ, อชินมฺปิ ธาเรนฺติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรนฺติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรนฺติ, วากจีรมฺปิ ธาเรนฺติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรนฺติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรนฺติ, วาลกมฺพลมฺปิ ธาเรนฺติ , อุลูกปกฺขิกมฺปิ ธาเรนฺติฯ อิทํ โข, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา จีวรปวิเวกสฺมิํ ปญฺญาเปนฺติฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปิณฺฑปาตปวิเวกสฺมิํ ปญฺญาเปนฺติฯ สากภกฺขาปิ โหนฺติ, สามากภกฺขาปิ โหนฺติ, นีวารภกฺขาปิ โหนฺติ, ททฺทุลภกฺขาปิ โหนฺติ, หฏภกฺขาปิ โหนฺติ, กณภกฺขาปิ โหนฺติ, อาจามภกฺขาปิ โหนฺติ, ปิญฺญากภกฺขาปิ โหนฺติ, ติณภกฺขาปิ โหนฺติ, โคมยภกฺขาปิ โหนฺติ, วนมูลผลาหารา ยาเปนฺติ ปวตฺตผลโภชีฯ อิทํ โข, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปิณฺฑปาตปวิเวกสฺมิํ ปญฺญาเปนฺติฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เสนาสนปวิเวกสฺมิํ ปญฺญาเปนฺติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ สุสานํ [รุกฺขมูลํ ภุสาคารํ สุสานํ (ก.)] วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํ ภุสาคารํ [สุญ

ญาคารํ (ก.)]ฯ อิทํ โข, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เสนาสนปวิเวกสฺมึ ปญฺญาเปนฺติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปวิเวกานิ ปญฺญาเปนฺติฯ

“ตีณิ โข ปนิมานิ, ภิกฺขเว, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ภิกฺขุโน ปวิเวกานิฯ กตมานิ ตีณิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา จ โหติ, ทุสฺสีลฺยญฺจสฺส ปหีนํ โหติ, เตน จ วิวิตฺโต โหติ; สมฺมาทิฏฺฐิโก จ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ จสฺส ปหีนา โหติ, ตาย จ วิวิตฺโต โหติ; ขีณาสโว จ โหติ, อาสวา จสฺส ปหีนา โหนฺติ, เตหิ จ วิวิตฺโต โหติ ฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ทุสฺสีลฺยญฺจสฺส ปหีนํ โหติ, เตน จ วิวิตฺโต โหติ; สมฺมาทิฏฺฐิโก จ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ จสฺส ปหีนา โหติ, ตาย จ วิวิตฺโต โหติ; ขีณาสโว จ โหติ, อาสวา จสฺส ปหีนา โหนฺติ, เตหิ จ วิวิตฺโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘ภิกฺขุ อคฺคปฺปตฺโต สารปฺปตฺโต สุทฺโธ สาเร ปติฏฺฐิโต’”ฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, กสฺสกสฺส คหปติสฺส สมฺปนฺนํ สาลิเกฺขตฺตํฯ ตเมนํ กสฺสโก คหปติ สีฆํ สีฆํ [สีฆสีฆํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ลวาเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ ลวาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ สงฺฆราเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ สงฺฆราเปตฺวา สีฆํ สีฆํ อุพฺพหาเปยฺย [อุพฺพาหาเปยฺย (สฺยา. กํ.)]ฯ สีฆํ สีฆํ อุพฺพหาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ ปุญฺชํ การาเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ ปุญฺชํ การาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ มทฺทาเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ มทฺทาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ ปลาลานิ อุทฺธราเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ ปลาลานิ อุทฺธราเปตฺวา สีฆํ สีฆํ ภุสิกํ อุทฺธราเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ ภุสิกํ อุทฺธราเปตฺวา สีฆํ สีฆํ โอปุนาเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ โอปุนาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ อติหราเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ อติหราเปตฺวา สีฆํ สีฆํ โกฏฺฏาเปยฺยฯ สีฆํ สีฆํ โกฏฺฏาเปตฺวา สีฆํ สีฆํ ถุสานิ อุทฺธราเปยฺยฯ เอวมสฺสุ [เอวสฺสุ (ก.)] ตานิ, ภิกฺขเว, กสฺสกสฺส คหปติสฺส ธญฺญานิ อคฺคปฺปตฺตานิ สารปฺปตฺตานิ สุทฺธานิ สาเร ปติฏฺฐิตานิฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยโต ภิกฺขุ สีลวา จ โหติ, ทุสฺสีลฺยญฺจสฺส ปหีนํ โหติ, เตน จ วิวิตฺโต โหติ; สมฺมาทิฏฺฐิโก จ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ จสฺส ปหีนา โหติ, ตาย จ วิวิตฺโต โหติ; ขีณาสโว จ โหติ, อาสวา จสฺส ปหีนา โหนฺติ, เตหิ จ วิวิตฺโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ‘ภิกฺขุ อคฺคปฺปตฺโต สารปฺปตฺโต สุทฺโธ สาเร ปติฏฺฐิโต’”ติฯ ทุติยํฯ

๓. สรทสุตฺตํ

๙๕. “เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อาทิโจฺจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน [อพฺภุสฺสุกฺกมาโน (สี. ปี.)] สพฺพํ อากาสคตํ ตมคตํ อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยโต อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุปฺปชฺชติ [อุทปาทิ (สพฺพตฺถ)], สห ทสฺสนุปฺปาทา, ภิกฺขเว, อริยสาวกสฺส ตีณิ สํโยชนานิ ปหียนฺติ – สกฺกายทิฏฺฐิ, วิจิกิจฺฉา, สีลพฺพตปรามาโสฯ

“อถาปรํ ทฺวีหิ ธเมฺมหิ นิยฺยาติ อภิชฺฌาย จ พฺยาปาเทน จฯ โส วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตสฺมึ เจ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก กาลํ กเรยฺย, นตฺถิ ตํ [ตสฺส (ก.)] สํโยชนํ เยน สํโยชเนน สํยุตฺโต อริยสาวโก ปุน อิมํ [ปุนยิมํ (สฺยา. กํ. ก.)] โลกํ อาคเจฺฉยฺยา”ติฯ ตติยํฯ

๔. ปริสาสุตฺตํ

๙๖. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ปริสาฯ กตมา ติโสฺส? อคฺควตี ปริสา, วคฺคา ปริสา, สมคฺคา ปริสาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, อคฺควตี ปริสา? อิธ, ภิกฺขเว, ยสฺสํ ปริสายํ เถรา ภิกฺขู น พาหุลิกา โหนฺติ น สาถลิกา, โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา, วีริยํ อารภนฺติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนธิคตสฺส อธิคมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย, เตสํ ปจฺฉิมา ชนตา ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชติฯ สาปิ โหติ น พาหุลิกา น สาถลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา, วีริยํ อารภติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนธิคตสฺส อธิคมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยายฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อคฺควตี ปริสาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, วคฺคา ปริสา? อิธ, ภิกฺขเว, ยสฺสํ ปริสายํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วคฺคา ปริสาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, สมคฺคา ปริสา? อิธ, ภิกฺขเว, ยสฺสํ ปริสายํ ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สมคฺคา ปริสาฯ

‘‘ยสฺมึ , ภิกฺขเว, สมเย ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ, พหุํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ตสฺมึ สมเย ปุญฺญํ ปสวนฺติฯ พฺรหฺมํ, ภิกฺขเว, วิหารํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขู วิหรนฺติ, ยทิทํ มุทิตาย เจโตวิมุตฺติยาฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุปริปพฺพเต ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสนฺเต ตํ อุทกํ ยถานินฺนํ ปวตฺตมานํ ปพฺพตกนฺทรปทรสาขา ปริปูเรติ, ปพฺพตกนฺทรปทรสาขา ปริปูรา กุโสเพฺภ [กุสฺสุเมฺภ (สี. ปี.), กุสฺเมฺภ (สฺยา. กํ. ก.)] ปริปูเรนฺติ, กุโสพฺภา ปริปูรา มหาโสเพฺภ ปริปูเรนฺติ, มหาโสพฺภา ปริปูรา กุนฺนทิโย ปริปูเรนฺติ, กุนฺนทิโย ปริปูรา มหานทิโย ปริปูเรนฺติ, มหานทิโย ปริปูรา สมุทฺทํ [สมุทฺทสาคเร (ก.)] ปริปูเรนฺติฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยสฺมึ สมเย ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ, พหุํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ตสฺมึ สมเย ปุญฺญํ ปสวนฺติฯ พฺรหฺมํ, ภิกฺขเว, วิหารํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขู วิหรนฺติ, ยทิทํ มุทิตาย เจโตวิมุตฺติยาฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปริสา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมอาชานียสุตฺตํ

๙๗. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภโทฺร [ภโทฺท (ก.)] อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตว สงฺขฺยํ [สงฺขํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] คจฺฉติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, รโญฺญ ภโทฺร อสฺสาชานีโย วณฺณสมฺปโนฺน จ โหติ พลสมฺปโนฺน จ ชวสมฺปโนฺน จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภโทฺร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญ

เกฺขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ตีหิ ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน จ โหติ พลสมฺปนฺโน จ ชวสมฺปนฺโน จฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปนฺโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปนฺโน โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยอาชานียสุตฺตํ

๙๘. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, รโญฺญ องฺคนฺเตว สงฺขยํ คจฺฉติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย วณฺณสมฺปนฺโน จ โหติ พลสมฺปนฺโน จ ชวสมฺปนฺโน จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, รโญฺญ องฺคนฺเตว สงฺขยํ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน จ โหติ พลสมฺปนฺโน จ ชวสมฺปนฺโน จฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ…เป.… สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปนฺโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปนฺโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปนฺโน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปนฺโน โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ตติยอาชานียสุตฺตํ

๙๙. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, รโญฺญ องฺคนฺเตว สงฺขยํ คจฺฉติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ , ภิกฺขเว, รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย วณฺณสมฺปนฺโน จ โหติ พลสมฺปนฺโน จ ชวสมฺปนฺโน จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ

อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺ ภโทฺร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺ องฺคเนฺตว สงฺขยํ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปโนฺน จ โหติ พลสมฺปโนฺน จ ชวสมฺปโนฺน จฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปโนฺน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สีลวา โหติ , ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วณฺณสมฺปโนฺน โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปโนฺน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ พลสมฺปโนฺน โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปโนฺน โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ชวสมฺปโนฺน โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา”ติฯ สตฺตมํฯ

๘. โปตฺถกสุตฺตํ

๑๐๐. “นโววิปิ , ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุพฺพโณฺณ จ โหติ ทุกฺขสมฺผโสฺส จ อปฺปโคฺฆ จ; มชฺฌิโมปิ, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุพฺพโณฺณ จ โหติ ทุกฺขสมฺผโสฺส จ อปฺปโคฺฆ จ; ชิโณฺณปิ, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุพฺพโณฺณ จ โหติ ทุกฺขสมฺผโสฺส จ อปฺปโคฺฆ จฯ ชิณฺณมฺปิ, ภิกฺขเว, โปตฺถกํ อุกฺขลิปริมชฺชนํ วา กโรนฺติ สงฺการกูเฏ วา นํ [ตํ (สี.), ฐาเน (ก.)] ฉเฑฺฑนฺติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, นโว เจปิ ภิกฺขุ โหติ ทุสฺสีโล ปาปธโมฺมฯ อิทมสฺส ทุพฺพณฺณตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุพฺพโณฺณ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เย โข ปนสฺส เสวนฺติ ภชนฺติ ปยิรุปาสนฺติ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชนฺติ, เตสํ ตํ โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ อิทมสฺส ทุกฺขสมฺผสฺสตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุกฺขสมฺผโสฺส ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เยสํ โข ปน โส [เยสํ โข ปน (สี. สฺยา. กํ. ปี.), เยสํ โส (ก.) ปุ. ป. ๑๑๖ ปสฺสิตพฺพํ] ปฏิคฺคณฺหาติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, เตสํ ตํ น มหปฺผลํ โหติ น มหานิสํสํฯ อิทมสฺส อปฺปคฺฆตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก อปฺปโคฺฆ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ มชฺฌิโม เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โหติ…เป.… เถโร เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โหติ ทุสฺสีโล ปาปธโมฺม, อิทมสฺส ทุพฺพณฺณตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุพฺพโณฺณ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เย โข ปนสฺส เสวนฺติ ภชนฺติ ปยิรุปาสนฺติ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชนฺติ, เตสํ ตํ โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ อิทมสฺส ทุกฺขสมฺผสฺสตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก ทุกฺขสมฺผโสฺส ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เยสํ โข ปน โส ปฏิคฺคณฺหาติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, เตสํ ตํ น มหปฺผลํ โหติ น มหานิสํสํฯ อิทมสฺส อปฺปคฺฆตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ โส, ภิกฺขเว, โปตฺถโก อปฺปโคฺฆ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ

“เอวรูโป จายํ, ภิกฺขเว, เถโร ภิกฺขุ สงฺฆมชฺเฌ ภณติฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘กึ นุ โข ตุยฺหํ พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส ภณิเตน, ตฺวมฺปิ นาม ภณิตพฺพํ มญฺญสี’ติ! โส กุปิโต อนตฺตมโน ตถารูปึ วาจํ นิจฺฉาเรติ ยถารูปาย วาจาย สโงฺฆ ตํ อุกฺขิปติ, สงฺการกูเฏว นํ โปตฺถกํฯ

“นวมฺปิ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ วณฺณวนฺตเญฺจว โหติ สุขสมฺผสฺสญฺจ มหคฺฆญฺจ; มชฺฌิมมฺปิ, ภิกฺขเว , กาสิกํ วตฺถํ วณฺณวนฺตเญฺจว โหติ สุขสมฺผสฺสญฺจ มหคฺฆญฺจ; ชิณฺณมฺปิ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ วณฺณวนฺตเญฺจว โหติ สุขสมฺผสฺสญฺจ มหคฺฆญฺจฯ ชิณฺณมฺปิ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ รตนปลิเวฐนํ วา กโรติ คนฺธกรณฺฑเก วา นํ ปกฺขิปนฺติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, นโว เจปิ ภิกฺขุ โหติ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, อิทมสฺส สุวณฺณตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ ตํ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ วณฺณวนฺตํ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เย โข ปนสฺส เสวนฺติ ภชนฺติ ปยิรุปาสนฺติ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชนฺติ, เตสํ ตํ โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ อิทมสฺส สุขสมฺผสฺสตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ ตํ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ สุขสมฺผสฺสํ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ เยสํ โข ปน โส ปฏิคฺคณฺหาติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ , เตสํ ตํ มหปฺผลํ โหติ มหานิสํสํฯ อิทมสฺส มหคฺฆตาย วทามิฯ เสยฺยถาปิ ตํ, ภิกฺขเว, กาสิกํ วตฺถํ มหคฺฆํ ตถูปมาหํ, ภิกฺขเว, อิมํ ปุคฺคลํ วทามิฯ มชฺฌิโม เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โหติ…เป.… เถโร เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โหติ…เป.… ปุคฺคลํ วทามิฯ

“เอวรูโป จายํ, ภิกฺขเว, เถโร ภิกฺขุ สงฺฆมชฺเฌ ภณติ ฯ ตเมนํ ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘อปฺปสทฺทา อายสฺมนฺโต โหถ, เถโร ภิกฺขุ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ ภณตี’ติฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘กาสิกวตฺถูปมา ภวิสฺสาม, น โปตฺถกูปมา’ติ [กาสิกํ วตฺถํ ตถูปมาหํ ภวิสฺสามิ, น โปตฺถกูปมาหนฺติ (ก.)]ฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. โลณกปลฺลสุตฺตํ

๑๐๑. “โย [โย โข (สฺยา. กํ.), โย จ โข (ก.)], ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘ยถา ยถายํ ปุริโส กมฺมํ กโรติ ตถา ตถา ตํ ปฏิสํเวทิยตี’ติ, เอวํ สนฺตํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยวาโส น โหติ, โอกาโส น ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาย ฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘ยถา ยถา เวทนียํ อยํ ปุริโส กมฺมํ กโรติ ตถา ตถาสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิยตี’ติ, เอวํ สนฺตํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยวาโส โหติ, โอกาโส ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายฯ อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ [ปาปํ กมฺมํ (สี. ปี.)] กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นา’ณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

“กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติ? อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภาวิตกาโย โหติ อภาวิตสีโล อภาวิตจิโตฺต อภาวิตปโญฺญ ปริโตฺต อปฺปาตุโม อปฺปทุกฺขวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ

“กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นา’ณุปิ ขายติ, กึ พหุเทว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ภาวิตกาโย โหติ ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญ อปริโตฺต มหโตฺต [มหตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อปฺปมาณวิหารีฯ เอว

รูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

"เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, ปุริโส โลณกปลฺลํ [โลณผลํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปริเตฺต อุทกมลฺลเก [อุทกปลฺลเก (ก.)] ปกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตํ ปริตฺตํ อุทกํ [อุทกมลฺลเก อุทกํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อมุนา โลณกปเลฺลน โลณํ อสฺส อเปยฺย"นฺติ? "เอวํ, ภเนฺต"ฯ "ตํ กิสฺส เหตุ"? "อทุญฺหิ, ภเนฺต, ปริตฺตํ อุทกกปลฺลเก อุทกํ, ตํ อมุนา โลณกปเลฺลน โลณํ อสฺส อเปยฺย"นฺติฯ "เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส โลณกปลฺลกํ คงฺคาย นทิยา ปกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ สา คงฺคา นที อมุนา โลณกปเลฺลน โลณํ อสฺส อเปยฺยา"ติ? "โน เหตํ, ภเนฺต"ฯ "ตํ กิสฺส เหตุ"? "อสุ หิ, ภเนฺต, คงฺคาย นทิยา มหา อุทกกฺขโนฺธ โส อมุนา โลณกปเลฺลน โลโณ น อสฺส อเปโยฺย"ติ [โลณํ เนวสฺส อเปยฺยนฺติ (สี.), น โลโณ อสฺส อเปโยฺยติ (ปี.)]ฯ

"เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

"กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภาวิตกาโย โหติ อภาวิตสีโล อภาวิตจิโตฺต อภาวิตปโญฺญ ปริโตฺต อปฺปาตุโม อปฺปทุกฺขวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ

"กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ภาวิตกาโย โหติ ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญ อปริโตฺต มหโตฺต อปฺปมาณวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

"อิธ , ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อฑฺฒกหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติฯ อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อฑฺฒกหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติฯ

"กถํรูโป, ภิกฺขเว, อฑฺฒกหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ทลิโทฺท โหติ อปฺปสฺสโก อปฺปโภโคฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, อฑฺฒกหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ พนฺธนํ นิคจฺฉติฯ

"กถํรูโป, ภิกฺขเว, อฑฺฒกหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อโฑฺฒ โหติ มหทฺธโน มหาโภโคฯ เอวรูโป, ภิกฺขเว, อฑฺฒกหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปเณนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติ, กหาปณสเตนปิ น พนฺธนํ นิคจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํฯ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ อิธ , ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

“กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตเมนํ นิรยํ อุปเนติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภาวิตกาโย โหติ อภาวิตสีโล อภาวิตจิโตฺต อภาวิตปโญฺญ ปริโตฺต อปฺปาตุโม อปฺปทุกฺขวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ

“กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ภาวิตกาโย โหติ ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญ อปริโตฺต มหโตฺต อปฺปมาณวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

“อิธ , ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ภาวิตกาโย โหติ ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญ อปริโตฺต มหโตฺต อปฺปมาณวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, โอรพฺภิโก วา อุรพฺภฆาตโก วา อเปฺปกจฺจํ อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ ปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํ, อเปฺปกจฺจํ อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ นปฺปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํฯ

“กถํรูปํ, ภิกฺขเว, โอรพฺภิโก วา อุรพฺภฆาตโก วา อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ ปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ทลิโทฺท โหติ อปฺปสฺสโก อปฺปโภโคฯ เอวรูปํ , ภิกฺขเว, โอรพฺภิโก วา อุรพฺภฆาตโก วา อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ ปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํฯ

“กถํรูปํ, ภิกฺขเว, โอรพฺภิโก วา อุรพฺภฆาตโก วา อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ นปฺปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํ ฯ อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อโฑฺฒ โหติ มหทฺธโน มหาโภโค ราชา วา ราชมหามโตฺต วาฯ เอวรูปํ, ภิกฺขเว, โอรพฺภิโก วา อุรพฺภฆาตโก วา อุรพฺภํ อทินฺนํ อาทิยมานํ นปฺปโหติ หนฺตุํ วา พนฺธิตุํ วา ชาเปตุํ วา ยถาปจฺจยํ วา กาตุํฯ อญฺญทตฺถุ ปญฺชลิโกว [ปญฺชลิโก (ก.)] นํ [ปรํ (ก.)] ยาจติ – ‘เทหิ เม, มาริส, อุรพฺภํ วา อุรพฺภธนํ วา’ติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

“กถํรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภาวิตกาโย โหติ อภาวิตสีโล อภาวิตจิโตฺต อภาวิตปโญฺญ ปริโตฺต อปฺปาตุโม อปฺปทุกฺขวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตํ ตเมนํ นิรยํ อุปเนติฯ

“กถํรูปสฺส , ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทว? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ภาวิตกาโย โหติ ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญ อปริโตฺต มหโตฺต อปฺปมาณวิหารีฯ เอวรูปสฺส, ภิกฺขเว, ปุคฺคลสฺส ตาทิสํเยว อปฺปมตฺตกํ ปาปกมฺมํ กตํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหติ, นาณุปิ ขายติ, กึ พหุเทวฯ

“โย, ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘ยถา ยถายํ ปุริโส กมฺมํ กโรติ ตถา ตถา ตํ ปฏิสํเวเทตี’ติ, เอวํ สนฺตํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยวาโส น โหติ, โอกาโส น ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริ

ยาย ฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, เอวํ วเทยฺย – ‘ยถา ยถา เวทนียํ อยํ ปุริโส กมฺมํ กโรติ ตถา ตถา ตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวเทตี’ติ, เอวํ สนฺตํ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมจริยวาโส โหติ, โอกาโส ปญฺญายติ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’ติ ฯ นวมํ ฯ

๑๐. ปํสุโธวกสุตฺตํ

๑๐๒. ‘‘สนฺติ , ภิกฺขเว, ชาตรูปสฺส โอฬาริกา อุปกฺกิเลสา ปํสุวาลุกา [ปํสุวาลิกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สกฺขรกฐลา ฯ ตเมนํ ปํสุโธวโก วา ปํสุโธวกเนฺตวาสี วา โทณิยํ อากิริตฺวา โธวติ สโนฺธวติ นิโทฺธวติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต สนฺติ ชาตรูปสฺส มชฺฌิมสหคตา อุปกฺกิเลสา สุขุมสกฺขรา ถูลวาลุกา [ถูลวาลิกา (สี. ปี.), ถุลฺลวาลิกา (สฺยา. กํ.)] ฯ ตเมนํ ปํสุโธวโก วา ปํสุโธวกเนฺตวาสี วา โธวติ สโนฺธวติ นิโทฺธวติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต สนฺติ ชาตรูปสฺส สุขุมสหคตา อุปกฺกิเลสา สุขุมวาลุกา กาฬชลฺลิกา ฯ ตเมนํ ปํสุโธวโก วา ปํสุโธวกเนฺตวาสี วา โธวติ สโนฺธวติ นิโทฺธวติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต อถาปรํ สุวณฺณสิกตาวสิสฺสนฺติ [สุวณฺณชาตรูปกาวสิสฺสนฺติ (ก.)] ฯ ตเมนํ สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ชาตรูปํ มูสายํ ปกฺขิปิตฺวา ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ฯ ตํ โหติ ชาตรูปํ ธนฺตํ สนฺธนฺตํ [อธนฺตํ อสนฺธนฺตํ (สฺยา. กํ.)] นิทฺธนฺตํ อนิทฺธนฺตกสาวํ [อนิทฺธนฺตํ อนิหิตํ อนินฺนีตกสาวํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ, น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ, น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ โหติ โส, ภิกฺขเว, สมโย ยํ สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ตํ ชาตรูปํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ฯ ตํ โหติ ชาตรูปํ ธนฺตํ สนฺธนฺตํ นิทฺธนฺตํ นิทฺธนฺตกสาวํ [นิหิตํ นินฺนีตกสาวํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], มุทุ จ โหติ กมฺมนิยญฺจ ปภสฺสรญฺจ, น จ ปภงฺคุ, สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ ยสฺสา ยสฺสา จ ปิลนฺธนวิกติยา อากงฺขติ – ยทิ ปฏฺฏิกาย [มุทฺทิกาย (อ. นิ. ๕.๒๓], ยทิ กุณฺฑลาย, ยทิ คีเวยฺยเก [คีเวยฺยเกน (ก.), คีเวยฺยกาย (?)], ยทิ สุวณฺณมาลาย – ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภติ ฯ

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, สนฺติ อธิจิตฺตมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน โอฬาริกา อุปกฺกิเลสา กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ, ตเมนํ สเจตโส ภิกฺขุ ทพฺพชาติโก ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต สนฺติ อธิจิตฺตมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน มชฺฌิมสหคตา อุปกฺกิเลสา กามวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺโก วิหิํสาวิตกฺโก, ตเมนํ สเจตโส ภิกฺขุ ทพฺพชาติโก ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต สนฺติ อธิจิตฺตมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน สุขุมสหคตา อุปกฺกิเลสา ญาติวิตกฺโก ชนปทวิตกฺโก อนวญฺญตฺติปฏิสํยุโตฺต วิตกฺโก, ตเมนํ สเจตโส ภิกฺขุ ทพฺพชาติโก ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ ฯ ตสฺมิํ ปหีเน ตสฺมิํ พฺยนฺตีกเต อถาปรํ ธมฺมวิตกฺกาวสิสฺสติ [ธมฺมวิตกฺกาวสิสฺสติ (ก.)] ฯ โส โหติ สมาธิ น เจว สโนฺต น จ ปณีโต นปฺปฏิปฺปสฺสทฺธลโทฺธ น เอโกทิภาวาธิคโต สสงฺขารนิคฺคยฺหวาริตคโต [สสงฺขารนิคฺคยฺหวาริตวโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.), สสงฺขารนิคฺคยฺหวาริวาวโต (ก.), สสงฺขารนิคฺคยฺหวาริยาธิคโต (?) อ. นิ. ๙.๓๗; ที. นิ. ๓.๓๕๕] โหติ ฯ โส, ภิกฺขเว, สมโย ยํ ตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํเยว สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ [เอโกทิภาวํ คจฺฉติ (สี.), เอโกทิภาโว โหติ (สฺยา. กํ. ก.), เอโกทิโหติ (ปี.)] สมาธิยติ ฯ โส โหติ สมาธิ สโนฺต ปณีโต ปฏิปฺปสฺสทฺธิลโทฺธ เอโกทิภาวาธิคโต น สสงฺขารนิคฺคยฺหวาริตคโต ฯ ยสฺส ยสฺส จ อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญา สจฺฉิกิริยาย ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน ฯ

‘‘โส สเจ อากงฺขติ – ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อสฺสํ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสํ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน

คเจฺฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กเรยฺยํ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน [อภิชฺชมาโน (สี. ปี. ก.)] คเจฺฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กเมยฺยํ , เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมเสยฺยํ ปริมเชฺชยฺยํ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตยฺย'นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

''โส สเจ อากงฺขติ – 'ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุเณยฺยํ ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา'ติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

''โส สเจ อากงฺขติ – 'ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ สํขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺย'นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

''โส สเจ อากงฺขติ – 'อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฎฺฎกเปฺป อเนเกปิ วิวฎฺฎกเปฺป อเนเกปิ สํวฎฺฎวิวฎฺฎกเปฺป – อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฎิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํ; ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฎิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺนติ, อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย'นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

''โส สเจ อากงฺขติ – 'ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺยํ – อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา , เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฎฺฐิกา สมฺมาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ, อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺย'นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

“โส สเจ อากงฺขติ – ‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติ อายตเน”ติฯ ทสมํฯ

๑๑. นิมิตฺตสุตฺตํ

๑๐๓. “อธิจิตฺตมนุยุเตฺตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ตีณิ นิมิตฺตานิ กาเลน กาลํ มนสิ กาตพฺพานิ – กาเลน กาลํ สมาธินิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ, กาเลน กาลํ ปคฺคหนิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ, กาเลน กาลํ อุเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํฯ สเจ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ สมาธินิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย, ฐานํ ตํ จิตฺตํ โกสชฺชาย สํวเตฺตยฺยฯ สเจ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ ปคฺคหนิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย, ฐานํ ตํ จิตฺตํ อุทฺธจฺจาย สํวเตฺตยฺยฯ สเจ, ภิกฺขเว , อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ อุเปกฺขานิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย, ฐานํ ตํ จิตฺตํ น สมฺมา สมาธิเยยฺย อาสวานํ ขยายฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ กาเลน กาลํ สมาธินิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, กาเลน กาลํ ปคฺคหนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, กาเลน กาลํ อุเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, ตํ โหติ จิตฺตํ มุทุญฺจ กมฺมนิยญฺจ ปภสฺสรญฺจ, น จ ปภงฺคุ, สมฺมา สมาธิยติ อาสวานํ ขยายฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา อุกฺกํ พเนฺธยฺย [พนฺธติ… อาลิมฺปติ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๘๑ ตํฏีกายํ จ) ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๗๖; ม. นิ. ๓.๓๖๐ ตํอฏฺฐกถาฏีกาสุ จ ปสฺสิตพฺพํ], อุกฺกํ พนฺธิตฺวา อุกฺกามุขํ อาลิเมฺปยฺย, อุกฺกามุขํ อาลิมฺปิตฺวา สณฺฑาเสน ชาตรูปํ คเหตฺวา อุกฺกามุเข ปกฺขิเปยฺย [ปกฺขิปติ (วิสุทฺธิ. ๑.๑๘๑)], อุกฺกามุเข ปกฺขิปิตฺวา กาเลน กาลํ อภิธมติ, กาเลน กาลํ อุทเกน ปริโปฺผเสติ, กาเลน กาลํ อชฺฌุเปกฺขติฯ สเจ, ภิกฺขเว, สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ตํ ชาตรูปํ เอกนฺตํ อภิธเมยฺย, ฐานํ ตํ ชาตรูปํ ฑเหยฺยฯ สเจ, ภิกฺขเว, สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ตํ ชาตรูปํ เอกนฺตํ อุทเกน ปริโปฺผเสยฺย, ฐานํ ตํ ชาตรูปํ นิพฺพาเปยฺย [นิพฺพาเยยฺย (สี.)]ฯ สเจ, ภิกฺขเว, สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ตํ ชาตรูปํ เอกนฺตํ อชฺฌุเปเกฺขยฺย, ฐานํ ตํ ชาตรูปํ น สมฺมา ปริปากํ คเจฺฉยฺยฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการเนฺตวาสี วา ตํ ชาตรูปํ กาเลน กาลํ อภิธมติ, กาเลน กาลํ อุทเกน ปริโปฺผเสติ, กาเลน กาลํ อชฺฌุเปกฺขติ, ตํ โหติ ชาตรูปํ มุทุญฺจ กมฺมนิยญฺจ ปภสฺสรญฺจ, น จ ปภงฺคุ, สมฺมา อุเปติ กมฺมายฯ ยสฺสา ยสฺสา จ ปิลนฺธนวิกติยา อากงฺขติ – ยทิ ปฏฺฏิกาย, ยทิ กุณฺฑลาย, ยทิ คีเวยฺยเก, ยทิ สุวณฺณมาลาย – ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภติฯ

“เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุเตฺตน ภิกฺขุนา ตีณิ นิมิตฺตานิ กาเลน กาลํ มนสิ กาตพฺพานิ – กาเลน กาลํ สมาธินิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ, กาเลน กาลํ ปคฺคหนิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํ, กาเลน กาลํ อุเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิ กาตพฺพํฯ สเจ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ สมาธินิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย , ฐานํ ตํ จิตฺตํ โกสชฺชาย สํวเตฺตยฺยฯ สเจ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ ปคฺคหนิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย, ฐานํ ตํ จิตฺตํ อุทฺธจฺจาย สํวเตฺตยฺยฯ สเจ, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ เอกนฺตํ อุเปกฺขานิมิตฺตํเยว มนสิ กเรยฺย, ฐานํ ตํ จิตฺตํ น สมฺมา สมาธิเยยฺย อาสวานํ ขยายฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, อธิจิตฺตมนุยุโตฺต ภิกฺขุ กาเลน กาลํ สมาธินิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, กาเลน กาลํ ปคฺคหนิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, กาเลน กาลํ อุเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิ กโรติ, ตํ โหติ จิตฺตํ มุทุญฺจ กมฺมนิยญฺจ ปภสฺสรญฺจ, น จ ปภงฺคุ, สมฺมา

สมาธิยติ อาสวานํ ขยายฯ ยสฺส ยสฺส จ อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส สเจ อากงฺขติ – ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ…เป.… (ฉ อภิญฺญา วิตฺถาเรตพฺพา) อาสวานํ ขยา…เป.… สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน’’ติฯ เอกาทสมํฯ

โลณกปลฺลวโคฺค [โลณผลวโคฺค (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อจฺจายิกํ ปวิเวกํ, สรโท ปริสา ตโย;
อาชานียา โปตฺถโก จ, โลณํ โธวติ นิมิตฺตานีติฯ

ทุติโย ปณฺณาสโก สมโตฺตฯ

๓. ตติยปณฺณาสกํ

(๑๑) ๑. สโมฺพธวโคฺค

๑. ปุเพฺพวสโมฺพธสุตฺตํ

๑๐๔. “ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘โก นุ โข โลเก อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณ’นฺติ? ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, เอตทโหสิ – ‘ยํ โข โลกํ [โลเก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ โลเก อสฺสาโทฯ ยํ โลโก [โลเก (ปี. ก.)] อนิโจฺจ ทุโกฺข วิปริณามธโมฺม, อยํ โลเก อาทีนโวฯ โย โลเก ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ โลเก นิสฺสรณ’นฺติ [โลกนิสฺสรณํ (อฏฺฐ.) “โลเก นิสฺสรณ”นฺติ ปเทน สํสนฺทิตพฺพํ]ฯ ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, เอวํ โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ [อภิสมฺพุโทฺธ (สี. สฺยา. กํ. ก.)] ปจฺจญฺญาสึฯ ยโต จ ขฺวาหํ [โข อหํ (สี. ปี.), โขหํ (สฺยา. กํ. ก.)], ภิกฺขเว, เอวํ โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ [เจโตวิมุตฺติ (สี. ปี. ก.)], อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’”ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปฐมอสฺสาทสุตฺตํ

๑๐๕. “โลกสฺสาหํ , ภิกฺขเว, อสฺสาทปริเยสนํ อจรึฯ โย โลเก อสฺสาโท ตทชฺฌคมํฯ ยาวตโก โลเก อสฺสาโท, ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ โลกสฺสาหํ, ภิกฺขเว, อาทีนวปริเยสนํ อจริํ ฯ โย โลเก อาทีนโว ตทชฺฌคมํฯ ยาวตโก โลเก อาทีนโว, ปญฺญาย เม โส สุทิโฏฺฐฯ โลกสฺสาหํ, ภิกฺขเว, นิสฺสรณปริเยสนํ อจรึฯ ยํ โลเก นิสฺสรณํ ตทชฺฌคมํฯ ยาวตกํ โลเก นิสฺสรณํ, ปญฺญาย เม ตํ สุทิฏฺฐํฯ ยาวกีวญฺจาหํ, ภิกฺขเว, โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ ปจฺจญฺญาสึฯ ยโต จ ขฺวาหํ, ภิกฺขเว, โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, อถาหํ, ภิกฺขเว, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ‘อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุโทฺธ’ติ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’”ติฯ ทุติยํฯ

๓. ทุติยอสฺสาทสุตฺตํ

๑๐๖. “โน เจทํ [โน เจตํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.) สํ. นิ. ๓.๒๘ ปสฺสิตพฺพํ], ภิกฺขเว, โลเก อสฺสาโท อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา โลเก สาเรชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ โลเก อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา โลเก สารชฺชนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, โลเก อาทีนโว อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา โลเก นิพฺพิเนฺทยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ โลเก อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา โลเก นิพฺพินฺทนฺติฯ โน เจทํ, ภิกฺขเว, โลเก นิสฺสรณํ อภวิสฺส, นยิทํ สตฺตา โลกมฺหา [โลเก (ก.)] นิสฺสเรยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ โลเก นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา โลกมฺหา นิสฺสรนฺติฯ ยาวกีวญฺจ,

ภิกฺขเว, สตฺตา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นาพฺภญฺญาสุํ [นาพฺภญฺญํสุ (สํ. นิ. ๓.๒๘)], เนว ตาว, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา [วิปฺปยุตฺตา (ก.)] วิมริยาทีกเตน [วิมริยาทิกเตน (สี. ปี. ก.)] เจตสา วิหรึสุฯ ยโต จ โข, ภิกฺขเว, สตฺตา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสุํ, อถ, ภิกฺขเว, สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหรนฺตี''ติฯ ตติยํฯ

๔. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

๑๐๗. ''เย เกจิ, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, น เม เต [น เต (ก.)], ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺรหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เย จ โข เกจิ , ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต โข, ภิกฺขเว, สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี''ติ [วิหริสฺสนฺติ (สี. ปี.)]ฯ จตุตฺถํฯ

๕. รุณฺณสุตฺตํ

๑๐๘. ''รุณฺณมิทํ , ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย ยทิทํ คีตํฯ อุมฺมตฺตกมิทํ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย ยทิทํ นจฺจํฯ โกมารกมิทํ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย ยทิทํ อติเวลํ ทนฺตวิทํสกหสิตํ [ทนฺตวิทํสกํ หสิตํ (สี. ปี.)]ฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เสตุฆาโต คีเต, เสตุฆาโต นจฺเจ, อลํ โว ธมฺมปฺปโมทิตานํ สตํ สิตํ สิตมตฺตายา''ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อติตฺติสุตฺตํ

๑๐๙. ''ติณฺณํ, ภิกฺขเว, ปฏิเสวนาย นตฺถิ ติตฺติฯ กตเมสํ ติณฺณํ? โสปฺปสฺส, ภิกฺขเว, ปฏิเสวนาย นตฺถิ ติตฺติฯ สุราเมรยปานสฺส, ภิกฺขเว, ปฏิเสวนาย นตฺถิ ติตฺติฯ เมถุนธมฺมสมาปตฺติยา, ภิกฺขเว, ปฏิเสวนาย นตฺถิ ติตฺติฯ อิเมสํ, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ปฏิเสวนาย นตฺถิ ติตฺตี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อรกฺขิตสุตฺตํ

๑๑๐. อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ – ''จิตฺเต, คหปติ, อรกฺขิเต กายกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติ , มโนกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติฯ ตสฺส อรกฺขิตกายกมฺมนฺตสฺส อรกฺขิตวจีกมฺมนฺตสฺส อรกฺขิตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติฯ ตสฺส อวสฺสุตกายกมฺมนฺตสฺส อวสฺสุตวจีกมฺมนฺตสฺส อวสฺสุตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติ,

วจีกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติฯ ตสฺส ปูติกายกมฺมนฺตสฺส ปูติวจีกมฺมนฺตสฺส ปูติมโนกมฺมนฺตสฺส น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, คหปติ, กูฏาคาเร ทุจฺฉนฺเน กูฏมฺปิ อรกฺขิตํ โหติ, โคปานสิโยปิ อรกฺขิตา โหนฺติ, ภิตฺติปิ อรกฺขิตา โหติ; กูฏมฺปิ อวสฺสุตํ โหติ, โคปานสิโยปิ อวสฺสุตา โหนฺติ, ภิตฺติปิ อวสฺสุตา โหติ; กูฏมฺปิ ปูติกํ โหติ, โคปานสิโยปิ ปูติกา โหนฺติ, ภิตฺติปิ ปูติกา โหติฯ

‘‘เอวเมวํ โข, คหปติ, จิตฺเต อรกฺขิเต กายกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อรกฺขิตํ โหติฯ ตสฺส อรกฺขิตกายกมฺมนฺตสฺส อรกฺขิตวจีกมฺมนฺตสฺส อรกฺขิตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อวสฺสุตํ โหติฯ ตสฺส อวสฺสุตกายกมฺมนฺตสฺส อวสฺสุตวจีกมฺมนฺตสฺส อวสฺสุตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ ปูติกํ โหติฯ ตสฺส ปูติกายกมฺมนฺตสฺส ปูติวจีกมฺมนฺตสฺส ปูติมโนกมฺมนฺตสฺส น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ

‘‘จิตฺเต , คหปติ, รกฺขิเต กายกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติฯ ตสฺส รกฺขิตกายกมฺมนฺตสฺส รกฺขิตวจีกมฺมนฺตสฺส รกฺขิตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติฯ ตสฺส อนวสฺสุตกายกมฺมนฺตสฺส อนวสฺสุตวจีกมฺมนฺตสฺส อนวสฺสุตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติฯ ตสฺส อปูติกายกมฺมนฺตสฺส อปูติวจีกมฺมนฺตสฺส อปูติมโนกมฺมนฺตสฺส ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, คหปติ , กูฏาคาเร สุจฺฉนฺเน กูฏมฺปิ รกฺขิตํ โหติ, โคปานสิโยปิ รกฺขิตา โหนฺติ, ภิตฺติปิ รกฺขิตา โหติ; กูฏมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติ, โคปานสิโยปิ อนวสฺสุตา โหนฺติ, ภิตฺติปิ อนวสฺสุตา โหติ; กูฏมฺปิ อปูติกํ โหติ, โคปานสิโยปิ อปูติกา โหนฺติ, ภิตฺติปิ อปูติกา โหติฯ

เอวเมวํ โข, คหปติ, จิตฺเต รกฺขิเต กายกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ รกฺขิตํ โหติฯ ตสฺส รกฺขิตกายกมฺมนฺตสฺส รกฺขิตวจีกมฺมนฺตสฺส รกฺขิตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตํ โหติฯ ตสฺส อนวสฺสุตกายกมฺมนฺตสฺส อนวสฺสุตวจีกมฺมนฺตสฺส อนวสฺสุตมโนกมฺมนฺตสฺส กายกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อปูติกํ โหติฯ ตสฺส อปูติกายกมฺมนฺตสฺส อปูติวจีกมฺมนฺตสฺส อปูติมโนกมฺมนฺตสฺส ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลงฺกิริยา’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. พฺยาปนฺนสุตฺตํ

๑๑๑. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ – ‘‘จิตฺเต, คหปติ, พฺยาปนฺเน กายกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติฯ ตสฺส พฺยาปนฺนกายกมฺมนฺตสฺส พฺยาปนฺนวจีกมฺมนฺตสฺส พฺยาปนฺนมโนกมฺมนฺตสฺส น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ เสยฺยถาปิ, คหปติ, กูฏาคาเร ทุจฺฉนฺเน กูฏมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติ, โคปานสิโยปิ พฺยาปนฺนา โหนฺติ, ภิตฺติปิ พฺยาปนฺนา โหติ; เอวเมวํ โข, คหปติ, จิตฺเต พฺยาปนฺเน กายกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ พฺยาปนฺนํ โหติฯ ตสฺส พฺยาปนฺนกายกมฺมนฺตสฺส พฺยาปนฺนวจีกมฺมนฺตสฺส พฺยาปนฺนมโนกมฺมนฺตสฺส น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ

‘‘จิเตฺต , คหปติ, อพฺยาปเนฺน กายกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติฯ ตสฺส อพฺยาปนฺนกายกมฺมนฺตสฺส อพฺยาปนฺนวจีกมฺมนฺตสฺส อพฺยาปนฺนมโนกมฺมนฺตสฺส ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลงฺกิริยาฯ เสยฺยถาปิ, คหปติ, กูฏาคาเร สุจฺฉเนฺน กูฏมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติ, โคปานสิโยปิ อพฺยาปนฺนา โหนฺติ, ภิตฺติปิ อพฺยาปนฺนา โหติ; เอวเมวํ โข, คหปติ, จิเตฺต อพฺยาปเนฺน กายกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติ, วจีกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติ, มโนกมฺมมฺปิ อพฺยาปนฺนํ โหติฯ ตสฺส อพฺยาปนฺนกายกมฺมนฺตสฺส…เป.… อพฺยาปนฺนมโนกมฺมนฺตสฺส ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลงฺกิริยา’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปฐมนิทานสุตฺตํ

๑๑๒. ‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? โลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ ยํ, ภิกฺขเว, โลภปกตํ กมฺมํ โลภชํ โลภนิทานํ โลภสมุทยํ, ตํ กมฺมํ อกุสลํ ตํ กมฺมํ สาวชฺชํ ตํ กมฺมํ ทุกฺขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติฯ ยํ, ภิกฺขเว, โทสปกตํ กมฺมํ โทสชํ โทสนิทานํ โทสสมุทยํ, ตํ กมฺมํ อกุสลํ ตํ กมฺมํ สาวชฺชํ ตํ กมฺมํ ทุกฺขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติฯ ยํ, ภิกฺขเว, โมหปกตํ กมฺมํ โมหชํ โมหนิทานํ โมหสมุทยํ, ตํ กมฺมํ อกุสลํ ตํ กมฺมํ สาวชฺชํ ตํ กมฺมํ ทุกฺขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ

‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? อโลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ ยํ, ภิกฺขเว, อโลภปกตํ กมฺมํ อโลภชํ อโลภนิทานํ อโลภสมุทยํ, ตํ กมฺมํ กุสลํ ตํ กมฺมํ อนวชฺชํ ตํ กมฺมํ สุขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติฯ ยํ, ภิกฺขเว, อโทสปกตํ กมฺมํ อโทสชํ อโทสนิทานํ อโทสสมุทยํ, ตํ กมฺมํ กุสลํ ตํ กมฺมํ อนวชฺชํ ตํ กมฺมํ สุขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติฯ ยํ, ภิกฺขเว, อโมหปกตํ กมฺมํ อโมหชํ อโมหนิทานํ อโมหสมุทยํ, ตํ กมฺมํ กุสลํ ตํ กมฺมํ อนวชฺชํ ตํ กมฺมํ สุขวิปากํ, ตํ กมฺมํ กมฺมนิโรธาย สํวตฺตติ, น ตํ กมฺมํ กมฺมสมุทยาย สํวตฺตติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยนิทานสุตฺตํ

๑๑๓. ‘‘ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? อตีเต, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติ; อนาคเต, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติ; ปจฺจุปฺปเนฺน, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, อตีเต ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติ? อตีเต, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ เจตสา อนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติฯ ตสฺส อตีเต ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ เจตสา อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต ฉโนฺท ชายติฯ ฉนฺทชาโต เตหิ ธเมฺมหิ สํยุโตฺต โหติฯ เอตมหํ, ภิกฺขเว, สํโยชนํ วทามิ โย เจตโส สาราโคฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อตีเต ฉนฺทราคฎฺฐานิเย ธเมฺม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, อนาคเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติ? อนาคเต, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ เจตสา อนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติฯ ตสฺส อนาคเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ เจตสา อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต ฉโนฺท ชายติฯ ฉนฺทชาโต เตหิ ธเมฺมหิ สํยุโตฺต โหติฯ เอตมหํ, ภิกฺขเว, สํโยชนํ วทามิ โย เจตโส สาราโคฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อนาคเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปเนฺน ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติ? ปจฺจุปฺปเนฺน, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ เจตสา อนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติฯ ตสฺส ปจฺจุปฺปเนฺน ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ เจตสา อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต ฉโนฺท ชายติฯ ฉนฺทชาโต เตหิ ธเมฺมหิ สํยุโตฺต โหติฯ เอตมหํ, ภิกฺขเว, สํโยชนํ วทามิ โย เจตโส สาราโคฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปเนฺน ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท ชายติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ

‘‘ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? อตีเต, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติ; อนาคเต ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติ; ปจฺจุปฺปเนฺน, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, อตีเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติ? อตีตานํ, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิยานํ ธมฺมานํ อายตึ วิปากํ ปชานาติฯ อายตึ วิปากํ วิทิตฺวา ตทภินิวเตฺตติฯ ตทภินิวเตฺตตฺวา [ตทภินิวเชฺชติ, ตทภินิวเชฺชตฺวา (สี. สฺยา. กํ.)] เจตสา อภินิวิชฺฌิตฺวา [อภิวิราเชตฺวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปญฺญาย อติวิชฺฌ [อภินิวิชฺฌ (ก.)] ปสฺสติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อตีเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, อนาคเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติ? อนาคตานํ, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิยานํ ธมฺมานํ อายตึ วิปากํ ปชานาติฯ อายตึ วิปากํ วิทิตฺวา ตทภินิวเตฺตติฯ ตทภินิวเตฺตตฺวา เจตสา อภินิวิชฺฌิตฺวา ปญฺญาย อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, อนาคเต ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปเนฺน ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติ? ปจฺจุปฺปนฺนานํ, ภิกฺขเว, ฉนฺทราคฏฺฐานิยานํ ธมฺมานํ อายตึ วิปากํ ปชานาติ, อายตึ วิปากํ วิทิตฺวา ตทภินิวเตฺตติ, ตทภินิวเตฺตตฺวา เจตสา อภินิวิชฺฌิตฺวา ปญฺญาย อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปจฺจุปฺปเนฺน ฉนฺทราคฏฺฐานิเย ธมฺเม อารพฺภ ฉโนฺท น ชายติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายา’’ติฯ ทสมํฯ

สโมฺพธวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปุเพฺพว ทฺเว อสฺสาทา, สมโณ รุณฺณปญฺจมํ;
อติตฺติ เทฺว จ วุตฺตานิ, นิทานานิ อปเร ทฺเวติฯ

(๑๒) ๒. อาปายิกวโคฺค

๑. อาปายิกสุตฺตํ

๑๑๔. "ตโยเม , ภิกฺขเว, อาปายิกา เนรยิกา อิทมปฺปหายฯ กตเม ตโย? โย จ อพฺรหฺม จารี พฺรหฺมจาริปฏิญฺโญ, โย จ สุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตํ อมูลเกน [อภูเตน (ก.)] อพฺรหฺมจริเยน อนุทฺธํเสติ, โย จายํ เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – 'นตฺถิ กาเมสุ โทโส'ติ, โส ตาย กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อาปายิกา เนรยิกา อิทมปฺปหายา"ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุลฺลภสุตฺตํ

๑๑๕. "ติณฺณํ, ภิกฺขเว, ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมึฯ กตเมสํ ติณฺณํ? ตถาคตสฺส, ภิกฺขเว, อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมึ, ตถาคตปฺปเวทิตสฺส ธมฺม วินยสฺส เทเสตา ปุคฺคโล ทุลฺลโภ โลกสฺมึ, กตญฺญู กตเวที ปุคฺคโล ทุลฺลโภ โลกสฺมึฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมิ"นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อปฺปเมยฺยสุตฺตํ

๑๑๖. "ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? สุปฺปเม โยฺย, ทุปฺปเมโยฺย, อปฺปเมโยฺยฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สุปฺปเมโยฺย? อิธ, ภิกฺขเว, เอก โจฺจ ปุคฺคโล อุทฺธโต โหติ อุนฺนโฬ จปโล มุขโร วิกิณฺณวาโจ มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมา หิโต วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตินฺทฺริโยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สุปฺปเมโยฺยฯ

"กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทุปฺปเมโยฺย? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อนุทฺธโต โหติ อนุนฺนโฬ อจปโล อมุขโร อวิกิณฺณวาโจ อุปฏฺฐิตสฺสติ สมฺปชาโน สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต สํวุตินฺทฺริโยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทุปฺปเมโยฺยฯ

"กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อปฺปเมโยฺย? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโวฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อปฺปเมโยฺยฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลก สฺมิ"นฺติฯ ตติยํฯ

๔. อาเนญฺชสุตฺตํ

๑๑๗. "ตโยเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นาน ตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโส'ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติ, ตตฺร ฐิโต ตทธิมุตฺโต ตพฺพหุลวิหารี อปริหี โน กาลํ กุรุมาโน อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ อากาสานญฺจาย ตนูปคานํ, ภิกฺขเว, เทวานํ วีสติ กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํฯ ตตฺถ ปุถุชฺชโน ยาวตายุกํ ฐตฺ วา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา นิรยมฺปิ คจฺฉติ ติรจฺฉานโยนิมฺปิ คจฺฉ ติ เปตฺติวิสยมฺปิ คจฺฉติฯ ภควโต ปน สาวโก ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อา ยุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา ตสฺมึเยว ภเว ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, วิเสโส อยํ อธิปฺป ยาโส อิทํ นานากรณํ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนน, ยทิทํ คติยา อุปปตฺติยาฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติ, ตตฺร ฐิโต ตทธิมุตฺโต ตพฺพหุลวิหารี อปริหีโน กาลํ กุรุมาโน วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ, ภิกฺขเว, เทวานํ จตฺตารีสํ กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํฯ ตตฺถ ปุถุชฺชโน ยาวตายุกํ ฐตฺวา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา นิรยมฺปิ คจฺฉติ ติรจฺฉานโยนิมฺปิ คจฺฉติ เปตฺติวิสยมฺปิ คจฺฉติฯ ภควโต ปน สาวโก ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา ตสฺมึเยว ภเว ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, วิเสโส อยํ อธิปฺปยาโส อิทํ นานากรณํ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนน, ยทิทํ คติยา อุปปตฺติยาฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติ, ตตฺร ฐิโต ตทธิมุตฺโต ตพฺพหุลวิหารี อปริหีโน กาลํ กุรุมาโน อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ, ภิกฺขเว, เทวานํ สฏฺฐิ กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํฯ ตตฺถ ปุถุชฺชโน ยาวตายุกํ ฐตฺวา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา นิรยมฺปิ คจฺฉติ ติรจฺฉานโยนิมฺปิ คจฺฉติ เปตฺติวิสยมฺปิ คจฺฉติฯ ภควโต ปน สาวโก ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ยาวตกํ เตสํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ ตํ สพฺพํ เขเปตฺวา ตสฺมึเยว ภเว ปรินิพฺพายติฯ อยํ โข, ภิกฺขเว, วิเสโส , อยํ อธิปฺปยาโส อิทํ นานากรณํ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนน, ยทิทํ คติยา อุปปตฺติยาฯ ‘อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’’’นฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. วิปตฺติสมฺปทาสุตฺตํ

๑๑๘. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วิปตฺติโยฯ กตมา ติโสฺส? สีลวิปตฺติ, จิตฺตวิปตฺติ, ทิฏฺฐิวิปตฺติฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สีลวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สีลวิปตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, จิตฺตวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อภิชฺฌาลุ โหติ พฺยาปนฺนจิตฺโตฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, จิตฺตวิปตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ วิปรีตทสฺสโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ , กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิวิปตฺติฯ สีลวิปตฺติเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ; จิตฺตวิปตฺติเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ; ทิฏฺฐิวิปตฺติเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส วิปตฺติโยติฯ

‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สมฺปทาฯ กตมา ติโสฺส? สีลสมฺปทา, จิตฺตสมฺปทา, ทิฏฺฐิสมฺปทาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สีลสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อ

ทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สีลสมฺปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, จิตฺตสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อนภิชฺฌาลุ โหติ อพฺยาปนฺนจิโตฺตฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, จิตฺตสมฺปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สมฺมาทิฎฺฐิโก โหติ อวิปรีตทสฺสโน – ‘อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฎฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฎานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิสมฺปทาฯ สีลสมฺปทาเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ; จิตฺตสมฺปทาเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ ; ทิฎฺฐิสมฺปทาเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สมฺปทา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อปณฺณกสุตฺตํ

๑๑๙. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วิปตฺติโยฯ กตมา ติโสฺส? สีลวิปตฺติ, จิตฺตวิปตฺติ, ทิฎฺฐิวิปตฺติฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สีลวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ…เป.… สมฺผปฺปลาปี โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สีลวิปตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, จิตฺตวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อภิชฺฌาลุ โหติ พฺยาปนฺนจิโตฺตฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, จิตฺตวิปตฺติฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ มิจฺฉาทิฎฺฐิโก โหติ วิปรีตทสฺสโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฎฺฐํ…เป.… เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิวิปตฺติฯ สีลวิปตฺติเหตุ วา, ภิกฺขเว…เป.… ทิฎฺฐิวิปตฺติเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อปณฺณโก มณิ อุทฺธํ ขิโตฺต เยน เยเนว ปติฎฺฐาติ สุปฺปติฎฺฐิตํเยว ปติฎฺฐาติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, สีลวิปตฺติเหตุ วา สตฺตา…เป.… อุปปชฺชนฺติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส วิปตฺติโยติฯ

‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สมฺปทาฯ กตมา ติโสฺส? สีลสมฺปทา, จิตฺตสมฺปทา, ทิฎฺฐิสมฺปทาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, สีลสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สีลสมฺปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, จิตฺตสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อนภิชฺฌาลุ โหติ อพฺยาปนฺนจิโตฺตฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, จิตฺตสมฺปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ สมฺมาทิฎฺฐิโก โหติ อวิปรีตทสฺสโน – ‘อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฎฺฐํ…เป.… เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฎฺฐิสมฺปทาฯ สีลสมฺปทาเหตุ วา , ภิกฺขเว, สตฺ

ตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ จิตฺตสมฺปทาเหตุ วา…เป….
ทิฏฺฐิสมฺปทาเหตุ วา, ภิกฺขเว, สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ
เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อปณฺณโก มณิ อุทฺธํ ขิตฺโต เยน เยเนว ปติฏฺฐาติ สุปฺปติฏฺฐิตํเยว ปติ
ฏฺฐาติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, สีลสมฺปทาเหตุ วา สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ
โลกํ อุปปชฺชนฺติ, จิตฺตสมฺปทาเหตุ วา สตฺตา…เป…. ทิฏฺฐิสมฺปทาเหตุ วา สตฺตา กายสฺส
เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติสฺส สมฺปทา''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. กมฺมนฺตสุตฺตํ

๑๒๐. ''ติสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วิปตฺติโยฯ กตมา ติสฺส? กมฺมนฺตวิปตฺติ, อาชีววิปตฺติ,
ทิฏฺฐิวิปตฺติฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, กมฺมนฺตวิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ…เป.
… สมฺผปฺปลาปี โหติ ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมนฺตวิปตฺติฯ

''กตมา จ, ภิกฺขเว, อาชีววิปตฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ มิจฺฉาอาชีโว โหติ, มิจฺฉาอาชี
เวน ชีวิกํ [ชีวิตํ (สฺยา. กํ. ก.)] กเปฺปติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาชีววิปตฺติฯ

''กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิวิปตฺติ? อิธ , ภิกฺขเว, เอกจฺโจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ วิปรีตทสฺส
โน – 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ…เป…. เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา
ปเวเทนฺตี'ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิวิปตฺติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติสฺส วิปตฺติโยติฯ

''ติสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สมฺปทาฯ กตมา ติสฺส? กมฺมนฺตสมฺปทา, อาชีวสมฺปทา, ทิฏฺฐิ
สมฺปทาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, กมฺมนฺตสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต
โหติ…เป…. สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมนฺตสมฺปทาฯ

''กตมา จ, ภิกฺขเว, อาชีวสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ สมฺมาอาชีโว โหติ, สมฺมาอาชี
เวน ชีวิกํ กเปฺปติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาชีวสมฺปทาฯ

''กตมา จ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ อวิ
ปรีตทสฺสโน – 'อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ…เป…. เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา
สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี'ติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปทาฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติสฺส สมฺป
ทา''ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปฐมโสเจยฺยสุตฺตํ

๑๒๑. ''ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, โสเจยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายโสเจยฺยํ, วจีโสเจยฺยํ, มโน
โสเจยฺยํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, กายโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต
โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว,
กายโสเจยฺยํฯ

''กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วจีโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณ
าย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ
วุจฺจติ ภิกฺขเว, วจีโสเจยฺยํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, มโนโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อนภิชฺฌาลุ โหติ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิโกฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มโนโสเจยฺยํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ โสเจยฺยานี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุติยโสเจยฺยสุตฺตํ

๑๒๒. ‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, โสเจยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายโสเจยฺยํ, วจีโสเจยฺยํ, มโนโสเจยฺยํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, กายโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กายโสเจยฺยํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วจีโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วจีโสเจยฺยํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, มโนโสเจยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺฉนฺทํ – ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามจฺฉโนฺท’ติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺฉนฺทํ – ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามจฺฉโนฺท’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส ปหานํ โหติ , ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ ปหีนสฺส กามจฺฉนฺทสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ – ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท’ติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ – ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ ปหีนสฺส พฺยาปาทสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถินมิทฺธํ – ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถินมิทฺธ’นฺติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถินมิทฺธํ – ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถินมิทฺธ’นฺติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ถินมิทฺธสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ถินมิทฺธสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ ปหีนสฺส ถินมิทฺธสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ – ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ’นฺติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ – ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ’นฺติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ ปหีนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ – ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉา’ติ ปชานาติ; อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ – ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉา’ติ ปชานาติ; ยถา จ อนุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ อุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ; ยถา จ ปหีนาย วิจิกิจฺฉาย อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มโนโสเจยฺยํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ โสเจยฺยานีติฯ

[อิติวุ. ๖๖] ‘‘กายสุจึ วจีสุจึ, เจโตสุจึ อนาสวํ;
สุจึ โสเจยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ นินฺหาตปาปก’’นฺติฯ นวมํ;

๑๐. โมเนยฺยสุตฺตํ

๑๒๓. ‘‘ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, โมเนยฺยานิฯ กตมานิ ตีณิ? กายโมเนยฺยํ, วจีโมเนยฺยํ, มโนโมเนยฺยํฯ กตมญฺจ, ภิกฺขเว, กายโมเนยฺยํ ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กายโมเนยฺยํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, วจีโมเนยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, วจีโมเนยฺยํฯ

‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, มโนโมเนยฺยํ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มโนโมเนยฺยํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ โมเนยฺยานี’’ติฯ

‘‘กายมุนึ วจีมุนึ, เจโตมุนึ อนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ สพฺพปฺปหายิน’’นฺติฯ ทสมํ;

อาปายิกวโคฺค ทฺวาทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อาปายิโก ทุลฺลโภ อปฺปเมยฺยํ, อาเนญฺชวิปตฺติสมฺปทา;
อปณฺณโก จ กมฺมโนฺต, เทฺว โสเจยฺยานิ โมเนยฺยนฺติฯ

(๑๓) ๓. กุสินารวโคฺค

๑. กุสินารสุตฺตํ

๑๒๔. เอกํ สมยํ ภควา กุสินารายํ วิหรติ พลิหรเณ วนสเณฺฑฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภเตฺตน นิมเนฺตติ ฯ อากงฺขมาโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติฯ โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมติ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทติฯ ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปติ สมฺปวาเรติฯ

‘‘ตสฺส เอวํ โหติ – ‘สาธุ วต มฺยายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปติ สมฺปวาเรตี’ติฯ เอวมฺปิสฺส โหติ – ‘อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปยฺย สมฺปวาเรยฺยา’ติ! โส ตํ ปิณฺฑปาตํ คถิโต [คธิโต (สฺยา. กํ. ก.)] มุจฺฉิโต อโชฺฌสโนฺน [อชฺฌาปโนฺน (สี. ก.) อโชฺฌปโนฺน (ฏีกา)] อนาทีนวทสฺสาวี อนิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ โส ตตฺถ กามวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติ, พฺยาปาทวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติ, วิหิํสาวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติฯ เอวรูปสฺสาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ทินฺนํ น มหปฺผลนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปมโตฺต หิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิหรติฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภเตฺตน นิมเนฺตติฯ อากงฺขมาโน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อธิวาเสติฯ โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมติ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทติฯ ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปติ สมฺปวาเรติฯ

‘‘ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘สาธุ วต มฺยายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปติ สมฺปวาเรตี’ติฯ เอวมฺปิสฺส น โหติ – ‘อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปยฺย สมฺปวาเรยฺยา’ติ! โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อคถิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌสโนฺน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ โส ตตฺถ เนกฺขมฺมวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติ, อพฺยาปาทวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติ, อวิหิํสาวิตกฺกมฺปิ วิตเกฺกติฯ เอวรูปสฺสาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อปฺปมโตฺต หิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิหรตี’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ภณฺฑนสุตฺตํ

๑๒๕. ‘‘ยสฺสํ, ภิกฺขเว, ทิสายํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, มนสิ กาตุมฺปิ เม เอสา, ภิกฺขเว, ทิสา น ผาสุ โหติ, ปเคว คนฺตุํ! นิฎฺฐเมตฺถ คจฺฉามิ – ‘อทฺธา เต อายสฺมโนฺต ตโย ธเมฺม ปชหิํสุ, ตโย ธเมฺม พหุลมกํสุ [พหุลี

มกํสุ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ กตเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุ? เนกฺขมฺมวิตกฺกํ, อพฺยาปาทวิตกฺกํ, อวิหึสาวิตกฺกํ – อิเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุฯ กตเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุ? กามวิตกฺกํ, พฺยาปาทวิตกฺกํ, วิหึสาวิตกฺกํ – อิเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุ’ฯ ยสฺสํ, ภิกฺขเว, ทิสายํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, มนสิ กาตุมฺปิ เม เอสา, ภิกฺขเว, ทิสา น ผาสุ โหติ, ปเคว คนฺตุํ! นิฏฺฐเมตฺถ คจฺฉามิ – ‘อทฺธา เต อายสฺมนฺโต อิเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุ, อิเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุ’’’ฯ

‘‘ยสฺสํ ปน, ภิกฺขเว, ทิสายํ ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ, คนฺตุมฺปิ เม เอสา, ภิกฺขเว, ทิสา ผาสุ โหติ, ปเคว มนสิ กาตุํ! นิฏฺฐเมตฺถ คจฺฉามิ – ‘อทฺธา เต อายสฺมนฺโต ตโย ธมฺมา ปชหึสุ, ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุฯ กตเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุ? กามวิตกฺกํ , พฺยาปาทวิตกฺกํ, วิหึสาวิตกฺกํ – อิเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุฯ กตเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุ? เนกฺขมฺมวิตกฺกํ, อพฺยาปาทวิตกฺกํ, อวิหึสาวิตกฺกํ – อิเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสุ’ฯ ยสฺสํ , ภิกฺขเว, ทิสายํ ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ, คนฺตุมฺปิ เม เอสา, ภิกฺขเว, ทิสา ผาสุ โหติ, ปเคว มนสิ กาตุํ! นิฏฺฐเมตฺถ คจฺฉามิ – ‘อทฺธา เต อายสฺมนฺโต อิเม ตโย ธมฺมา ปชหึสุ, อิเม ตโย ธมฺมา พหุลมกํสู’’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. โคตมกเจติยสุตฺตํ

๑๒๖. เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ โคตมเก เจติเยฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘อภิญฺญายาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อนภิญฺญายฯ สนิทานาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อนิทานํฯ สปฺปาฏิหาริยาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อปฺปาฏิหาริยํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ธมฺมํ เทสยโต โน อนภิญฺญาย, สนิทานํ ธมฺมํ เทสยโต โน อนิทานํ, สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทสยโต โน อปฺปาฏิหาริยํ, กรณีโย โอวาโท, กรณียา อนุสาสนีฯ อลญฺจ ปน โว, ภิกฺขเว, ตุฏฺฐิยา, อลํ อตฺตมนตาย, อลํ โสมนสฺสาย – ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน สโงฺฆ’’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน สหสฺสี โลกธาตุ อกมฺปิตฺถาติฯ ตติยํฯ

๔. ภรณฺฑุกาลามสุตฺตํ

๑๒๗. เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน เยน กปิลวตฺถุ ตทวสริฯ อโสฺสสิ โข มหานาโม สกฺโก – ‘‘ภควา กิร กปิลวตฺถุํ อนุปฺปโตฺต’’ติฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข มหานามํ สกฺกํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘คจฺฉ, มหานาม, กปิลวตฺถุสฺมึ, ตถารูปํ อาวสถํ ชาน ยตฺถชฺช มยํ เอกรตฺตึ วิหเรยฺยามา’’ติฯ ‘‘เอวํ , ภนฺเต’’ติ โข มหานาโม สกฺโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา กปิลวตฺถุํ ปวิสิตฺวา เกวลกปฺปํ กปิลวตฺถุํ อนฺวาหิณฺฑโนฺต [อาหิณฺฑโนฺต (สฺยา. กํ.)] นาทฺทส กปิลวตฺถุสฺมึ ตถารูปํ อาวสถํ ยตฺถชฺช ภควา เอกรตฺตึ วิหเรยฺยฯ

อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “นตฺถิ, ภนฺเต, กปิลวตฺถุสฺมึ ตถารูโป อาวสโถ ยตฺถชฺช ภควา เอกรตฺตึ วิหเรยฺยฯ อยํ, ภนฺเต, ภรณฺฑุ กาลาโม ภควโต ปุราณสพฺรหฺมจารีฯ ตสฺสชฺช ภควา อสฺสเม เอกรตฺตึ วิหรตู”ติฯ “คจฺฉ, มหานาม, สนฺถรํ ปญฺญเปหี”ติฯ “เอวํ, ภนฺเต”ติ โข มหานาโม สกฺโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภรณฺฑุสฺส กาลามสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สนฺถรํ ปญฺญาเปตฺวา อุทกํ ฐเปตฺวา ปาทานํ โธวนาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สนฺถโต, ภนฺเต, สนฺถาโร, อุทกํ ฐปิตํ ปาทานํ โธวนายฯ ยสฺสทานิ, ภนฺเต, ภควา กาลํ มญฺญตี”ติฯ

อถ โข ภควา เยน ภรณฺฑุสฺส กาลามสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิฯ อถ โข มหานามสฺส สกฺกสฺส เอตทโหสิ – “อกาโล โข อชฺช ภควนฺตํ ปยิรุปาสิตุํฯ กิลนฺโต ภควาฯ เสฺว ทานาหํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสิสฺสามี”ติ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข มหานาโม สกฺโก ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มหานามํ สกฺกํ ภควา เอตทโวจ – “ตโย โขเม, มหานาม, สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ กตเม ตโย? อิธ, มหานาม, เอกจฺโจ สตฺถา กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ; น รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ, น เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติฯ อิธ ปน, มหานาม, เอกจฺโจ สตฺถา กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ , รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ; น เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติฯ อิธ ปน, มหานาม, เอกจฺโจ สตฺถา กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ, รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติ, เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญาเปติฯ อิเม โข, มหานาม, ตโย สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึฯ ‘อิเมสํ, มหานาม, ติณฺณํ สตฺถารานํ เอกา นิฏฺฐา อุทาหุ ปุถุ นิฏฺฐา’”ติ?

เอวํ วุตฺเต ภรณฺฑุ กาลาโม มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “เอกาติ, มหานาม, วเทหี”ติฯ เอวํ วุตฺเต ภควา มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “นานาติ, มหานาม, วเทหี”ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภรณฺฑุ กาลาโม มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “เอกาติ, มหานาม, วเทหี”ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “นานาติ, มหานาม, วเทหี”ติฯ ตติยมฺปิ โข ภรณฺฑุ กาลาโม มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “เอกาติ, มหานาม , วเทหี”ติฯ ตติยมฺปิ โข ภควา มหานามํ สกฺกํ เอตทโวจ – “นานาติ, มหานาม, วเทหี”ติฯ

อถ โข ภรณฺฑุ กาลามสฺส เอตทโหสิ – “มเหสกฺขสฺส วตมฺหิ มหานามสฺส สกฺกสฺส สมฺมุขา สมเณน โคตเมน ยาวตติยํ อปสาทิโตฯ ยํนูนาหํ กปิลวตฺถุมฺหา ปกฺกเมยฺย”นฺติฯ อถ โข ภรณฺฑุ กาลาโม กปิลวตฺถุมฺหา ปกฺกามิฯ ยํ กปิลวตฺถุมฺหา ปกฺกามิ ตถา ปกฺกนฺโตว อโหสิ น ปุน ปจฺจาคจฺฉิติฯ จตุตฺถํฯ

๕. หตฺถกสุตฺตํ

๑๒๘. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข หตฺถโก เทวปุตฺโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา – “ภควโต ปุรโต ฐสฺสามี”ติ โอสีทติเมว สํสีทติเมว [โอสีทติ เจว สํสีทติ จ (สี. ปี.), โอสีทติ สํสีทติ (สฺยา. กํ.)], น สกฺโกติ สณฺฐาตุํฯ เสยฺยถาปิ

นาม สปฺปิ วา เตลํ วา วาลุกาย อาสิตฺตํ โอสีทติเมว สํสีทติเมว, น สณฺฐาติ; เอวเมวํ หตฺถโก เทวปุตฺโต – “ภควโต ปุรโต ฐสฺสามี”ติ โอสีทติเมว สํสีทติเมว, น สกฺโกติ สณฺฐาตุํฯ

อถ โข ภควา หตฺถกํ เทวปุตฺตํ เอตทโวจ – “โอฬาริกํ, หตฺถก, อตฺตภาวํ อภินิมฺมินาหี”ติ ฯ “เอวํ, ภนฺเต”ติ, โข หตฺถโก เทวปุตฺโต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา โอฬาริกํ อตฺตภาวํ อภินิมฺมินิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข หตฺถกํ เทวปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ –

“เย เต, หตฺถก, ธมฺมา ปุพฺเพ มนุสฺสภูตสฺส ปวตฺตึโน อเหสุํ, อปิ นุ เต เต ธมฺมา เอตรหิ ปวตฺตึโน”ติ? “เย จ เม, ภนฺเต, ธมฺมา ปุพฺเพ มนุสฺสภูตสฺส ปวตฺตึโน อเหสุํ, เต จ เม ธมฺมา เอตรหิ ปวตฺตึโน; เย จ เม, ภนฺเต, ธมฺมา ปุพฺเพ มนุสฺสภูตสฺส นปฺปวตฺตึโน อเหสุํ, เต จ เม ธมฺมา เอตรหิ ปวตฺตึโนฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ภควา เอตรหิ อากิณฺโณ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามตฺเตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ; เอวเมวํ โข อหํ, ภนฺเต, อากิณฺโณ วิหรามิ เทวปุตฺเตหิฯ ทูรโตปิ, ภนฺเต, เทวปุตฺตา อาคจฺฉนฺติ หตฺถกสฺส เทวปุตฺตสฺส สนฺติเก ‘ธมฺมํ โสสฺสามา’ติฯ ติณฺณาหํ, ภนฺเต, ธมฺมานํ อติตฺโต อปฺปฏิวาโน กาลงฺกโตฯ กตเมสํ ติณฺณํ? ภควโต อหํ, ภนฺเต, ทสฺสนสฺส อติตฺโต อปฺปฏิวาโน กาลงฺกโต; สทฺธมฺมสวนสฺสาหํ, ภนฺเต, อติตฺโต อปฺปฏิวาโน กาลงฺกโต; สงฺฆสฺสาหํ, ภนฺเต, อุปฏฺฐานสฺส อติตฺโต อปฺปฏิวาโน กาลงฺกโตฯ อิเมสํ โข อหํ, ภนฺเต, ติณฺณํ ธมฺมานํ อติตฺโต อปฺปฏิวาโน กาลงฺกโต”ติฯ

> “นาหํ ภควโต ทสฺสนสฺส, ติตฺติมชฺฌคา [ติตฺติ ติตฺติสมฺภวํ (ก.)] กุทาจนํ;
> สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสฺส, สทฺธมฺมสวนสฺส จฯ
>
> “อธิสีลํ สิกฺขมาโน, สทฺธมฺมสวเน รโต;
> ติณฺณํ ธมฺมานํ อติตฺโต, หตฺถโก อวิหํ คโต”ติฯ ปญฺจมํ;

๖. กฏุวิยสุตฺตํ

๑๒๙. เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย พาราณสึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ภควา โคโยคปิลกฺขสฺมึ [โคโยคมิลกฺขสฺมึ (สฺยา. กํ. ก.)] ปิณฺฑาย จรมาโน [จรมานํ (ก.)] อญฺญตรํ ภิกฺขุํ ริตฺตสฺสาทํ พาหิรสฺสาทํ มุฏฺฐสฺสตึ อสมฺปชานํ อสมาหิตํ วิพฺภนฺตจิตฺตํ ปากตินฺทฺริยํฯ ทิสฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ –

“มา โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, อตฺตานํ กฏุวิยมกาสิฯ ตํ วต ภิกฺขุ กฏุวิยกตํ อตฺตานํ อามคนฺเธน [อามคนฺเธ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อวสฺสุตํ มกฺขิกา นานุปติสฺสนฺติ นานฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ [นานุพนฺธิสฺสนฺติ (ก.)], เนตํ ฐานํ วิชฺชตี”ติฯ อถ โข โส ภิกฺขุ ภควตา อิมินา โอวาเทน โอวทิโต สํเวคมาปาทิฯ อถ โข ภควา พาราณสิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ –

“อิธาหํ, ภิกฺขเว, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย พาราณสึ ปิณฺฑาย ปาวิสึฯ อทฺทสํ โข อหํ, ภิกฺขเว, โคโยคปิลกฺขสฺมึ ปิณฺฑาย จรมาโน อญฺญตรํ ภิกฺขุํ ริตฺตสฺสาทํ

พาหิรสฺสาทํ มุฏฺฐสฺสตึ อสมฺปชานํ อสมาหิตํ วิพฺภนฺตจิตฺตํ ปากตินฺทฺริยํฯ ทิสฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจํ –

‘‘‘มา โข ตฺวํ, ภิกฺขุ, อตฺตานํ กฏุวิยมกาสิฯ ตํ วต ภิกฺขุ กฏุวิยกตํ อตฺตานํ อามคนฺเธน อวสฺสุตํ มกฺขิกา นานุปติสฺสนฺติ นานฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, โส ภิกฺขุ มยา อิมินา โอวาเทน โอวทิโต สํเวคมาปาที’’ติฯ เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ โข, ภนฺเต, กฏุวิยํ? โก อามคนฺโธ? กา มกฺขิกา’’ติ?

‘‘อภิชฺฌา โข, ภิกฺขุ, กฏุวิยํ; พฺยาปาโท อามคนฺโธ; ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา มกฺขิกาฯ ตํ วต, ภิกฺขุ, กฏุวิยกตํ อตฺตานํ อามคนฺเธน อวสฺสุตํ มกฺขิกา นานุปติสฺสนฺติ นานฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ

‘‘อคุตฺตํ จกฺขุโสตสฺมึ, อินฺทฺริเยสุ อสํวุตํ;
มกฺขิกานุปติสฺสนฺติ , สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตาฯ

‘‘กฏุวิยกโต ภิกฺขุ, อามคนฺธ อวสฺสุโต;
อารกา โหติ นิพฺพานา, วิฆาตเสฺสว ภาควาฯ

‘‘คาเม วา ยทิ วารเญฺญ, อลทฺธา สมถมตฺตโน [สมมตฺตโน (สี. สฺยา. กํ.), สมฺมมตฺตโน (ปี.)];
ปเรติ [จเรติ (สฺยา. ก.)] พาโล ทุเมฺมโธ, มกฺขิกาหิ ปุรกฺขโตฯ

‘‘เย จ สีเลน สมฺปนฺนา, ปญฺญายูปสเมรตา;
อุปสนฺตา สุขํ เสนฺติ, นาสยิตฺวาน มกฺขิกา’’ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. ปฐมอนุรุทฺธสุตฺตํ

๑๓๐. อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน เยภุเยฺยน ปสฺสามิ มาตุคามํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชมานํฯ กติหิ นุ โข, ภนฺเต, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติ?

‘‘ตีหิ โข, อนุรุทฺธ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ กตเมหิ ตีหิ? อิธ, อนุรุทฺธ, มาตุคาโม ปุพฺพณฺหสมยํ มเจฺฉรมลปริยุฏฺฐิเตน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ, มชฺฌนฺหิกสมยํ อิสฺสาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ, สายนฺหสมยํ กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ ฯ อิเมหิ โข, อนุรุทฺธ, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต มาตุคาโม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยอนุรุทฺธสุตฺตํ

๑๓๑. อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''อิธาหํ, อาวุโส สาริปุตฺต, ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกํ โอโลเกมิฯ อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา [อปมฺมุฏฺฐา (สี.), อปมุฏฺฐา (สฺยา. กํ.)], ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํฯ อถ จ ปน เม นานุปาทาย [น อนุปาทาย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตี''ติฯ

''ยํ โข เต, อาวุโส อนุรุทฺธ, เอวํ โหติ – 'อหํ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกํ โวโลเกมี'ติ, อิทํ เต มานสฺมิํฯ ยมฺปิ เต, อาวุโส อนุรุทฺธ, เอวํ โหติ – 'อารทฺธํ โข ปน เม วีริยํ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสโทฺธ กาโย อสารโทฺธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺค'นฺติ, อิทํ เต อุทฺธจฺจสฺมิํฯ ยมฺปิ เต, อาวุโส อนุรุทฺธ, เอวํ โหติ – 'อถ จ ปน เม นานุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตี'ติ, อิทํ เต กุกฺกุจฺจสฺมิํฯ สาธุ วตายสฺมา อนุรุโทฺธ อิเม ตโย ธเมฺม ปหาย, อิเม ตโย ธเมฺม อมนสิกริตฺวา อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหรตู''ติฯ

อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ อปเรน สมเยน อิเม ตโย ธเมฺม ปหาย, อิเม ตโย ธเมฺม อมนสิกริตฺวา อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหริ [อุปสํหาสิ (สฺยา. กํ. ปี.), อุปสํหรติ (ก.)]ฯ อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ''ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา''ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา อนุรุโทฺธ อรหตํ อโหสีติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปฎิจฺฉนฺนสุตฺตํ

๑๓๒. ''ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, ปฎิจฺฉนฺนานิ อาวหนฺติ [วหนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], โน วิวฎานิฯ กตมานิ ตีณิ? มาตุคาโม, ภิกฺขเว, ปฎิจฺฉโนฺน อาวหติ, โน วิวโฎ; พฺราหฺมณานํ, ภิกฺขเว, มนฺตา ปฎิจฺฉนฺนา อาวหนฺติ, โน วิวฎา ; มิจฺฉาทิฎฺฐิ, ภิกฺขเว, ปฎิจฺฉนฺนา อาวหติ, โน วิวฎาฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ ปฎิจฺฉนฺนานิ อาวหนฺติ, โน วิวฎานิฯ

''ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, วิวฎานิ วิโรจนฺติ, โน ปฎิจฺฉนฺนานิฯ กตมานิ ตีณิ? จนฺทมณฺฑลํ, ภิกฺขเว, วิวฎํ วิโรจติ, โน ปฎิจฺฉนฺนํ; สูริยมณฺฑลํ, ภิกฺขเว, วิวฎํ วิโรจติ, โน ปฎิจฺฉนฺนํ; ตถาคตปฺปเวทิโต ธมฺมวินโย, ภิกฺขเว, วิวโฎ วิโรจติ, โน ปฎิจฺฉโนฺนฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ วิวฎานิ วิโรจนฺติ, โน ปฎิจฺฉนฺนานี''ติฯ นวมํฯ

๑๐. เลขสุตฺตํ

๑๓๓. ''ตโยเม, ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม ตโย? ปาสาณเลขูปโม ปุคฺคโล, ปถวิเลขูปโม ปุคฺคโล, อุทกเลขูปโม ปุคฺคโลฯ กตโม จ, ภิกฺขเว, ปาสาณเลขูปโม ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภิณฺหํ กุชฺฌติฯ โส จ ขฺวสฺส โกโธ ทีฆรตฺตํ อนุเสติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปาสาเณ เลขา น ขิปฺปํ ลุชฺชติ วาเตน วา อุทเกน วา, จิรฎฺฐิติกา โหติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อภิณฺหํ กุชฺฌติฯ โส จ ขฺวสฺส โกโธ ทีฆรตฺตํ อนุเสติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปาสาณเลขูปโม ปุคฺคโลฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปถวิเลขูปโม ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อภิณฺหํ กุชฺฌติฯ โส จ ขฺวสฺส โกโธ น ทีฆรตฺตํ อนุเสติฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปถวิยา เลขา ขิปฺปํ ลุชฺชติ วาเตน วา อุทเกน วา, น จิรฏฺฐิติกา โหติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อภิณฺหํ กุชฺฌติฯ โส จ ขฺวสฺส โกโธ น ทีฆรตฺตํ อนุเสติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปถวิเลขูปโม ปุคฺคโลฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, อุทกเลขูปโม ปุคฺคโล? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อาคาเฬฺหนปิ วุจฺจมาโน ผรุเสนปิ วุจฺจมาโน อมนาเปนปิ วุจฺจมาโน สนฺธิยติเมว [… เยว (สฺยา. กํ.) … เจว (ปี.)] สํสนฺทติเมว [… เยว (สฺยา. กํ.) … เจว (ปี.)] สโมฺมทติเมว [… เยว (สฺยา. กํ.) … เจว (ปี.)]ฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อุทเก เลขา ขิปฺปํเยว ปฏิวิคจฺฉติ, น จิรฏฺฐิติกา โหติ; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อาคาเฬฺหนปิ วุจฺจมาโน ผรุเสนปิ วุจฺจมาโน อมนาเปนปิ วุจฺจมาโน สนฺธิยติเมว สํสนฺทติเมว สโมฺมทติเมวฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อุทกเลขูปโม ปุคฺคโลฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิ’’นฺติ [ปุ. ป. ๑๑๕]ฯ ทสมํฯ

กุสินารวโคฺค เตรสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กุสินารภณฺฑนา เจว, โคตมภรณฺฑุหตฺถโก;
กฏุวิยํ เทฺว อนุรุทฺธา, ปฏิจฺฉนฺนํ เลเขน เต ทสาติฯ

(๑๔) ๔. โยธาชีววคฺโค

๑. โยธาชีวสุตฺตํ

๑๓๔. “ตีหิ , ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคโต โยธาชีโว ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, รโญฺโญ องฺคนฺเตฺว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ กตเมหิ ตีหิ ? อิธ, ภิกฺขเว, โยธาชีโว ทูเร ปาตี จ โหติ อกฺขณเวธี จ มหโต จ กายสฺส ปทาเลตาฯ อิเมหิ, โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โยธาชีโว ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, รโญฺโญ องฺคนฺเตฺว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ กต เมหิ ตีหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทูเร ปาตี จ โหติ อกฺขณเวธี จ มหโต จ กายสฺส ปทาเลตาฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทูเร ปาตี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยํ กิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ – ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา ยา ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ เวทนํ [สพฺพา เวทนา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] – ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมสฺมิ , น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ยา กาจิ สญฺญา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา ยา ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ สญฺญํ [สพฺพา สญฺญา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] – ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ เย เกจิ สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา เย ทูเร สนฺติเก วา, สพฺเพ สงฺขาเร – ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ – ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทูเร ปาตี โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อกฺขณเวธี โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อกฺขณเวธี โหติฯ

“กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหโต กายสฺส ปทาเลตา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหนฺตํ อวิชฺชากฺขนฺธํ ปทาเลติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหโต กายสฺส ปทาเลตา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปริสาสุตฺตํ

๑๓๕. “ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ปริสาฯ กตมา ติโสฺส? อุกฺกาจิตวินีตา ปริสา, ปฏิปุจฺฉาวินีตา ปริสา, ยาวตาวินีตา [ยาวตชฺฌาวินีตา (อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ)] ปริสา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปริสา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. มิตฺตสุตฺตํ

๑๓๖. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคโต มิโตฺต เสวิตโพฺพฯ กตเมหิ ตีหิ? ( ) [(อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ) (ปี. ก.)] ทุทฺททํ ททาติ, ทุกฺกรํ กโรติ, ทุกฺขมํ ขมติ – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต มิโตฺต เสวิตโพฺพ’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อุปฺปาทาสุตฺตํ

๑๓๗. ‘‘อุปฺปาทา วา, ภิกฺขเว, ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ, ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฎฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาฯ สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจาฯ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติฯ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฎฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ – ‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’ติฯ อุปฺปาทา วา, ภิกฺขเว, ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฎฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาฯ สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขาฯ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติฯ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฎฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ – ‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’ติฯ อุปฺปาทา วา, ภิกฺขเว, ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตาว สา ธาตุ ธมฺมฎฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาฯ สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตาฯ ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติฯ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฎฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ – ‘สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เกสกมฺพลสุตฺตํ

๑๓๘. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ ตนฺตาวุตานํ วตฺถานํ, เกสกมฺพโล เตสํ ปฎิกิโฎฺฐ อกฺขายติฯ เกสกมฺพโล, ภิกฺขเว, สีเต สีโต, อุเณฺห อุโณฺห, ทุพฺพโณฺณ, ทุคฺคโนฺธ, ทุกฺขสมฺผโสฺสฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ยานิ กานิจิ ปุถุสมณพฺราหฺมณวาทานํ [สมณปฺปวาทานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มกฺขลิวาโท เตสํ ปฎิกิโฎฺฐ อกฺขายติฯ

‘‘มกฺขลิ, ภิกฺขเว, โมฆปุริโส เอวํวาที เอวํทิฎฺฐิ – ‘นตฺถิ กมฺมํ, นตฺถิ กิริยํ, นตฺถิ วีริย’นฺติฯ เยปิ เต, ภิกฺขเว, อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควโนฺต กมฺมวาทา เจว อเหสุํ กิริยวาทา จ วีริยวาทา จฯ เตปิ, ภิกฺขเว, มกฺขลิ โมฆปุริโส ปฎิพาหติ – ‘นตฺถิ กมฺมํ, นตฺถิ กิริยํ, นตฺถิ วีริย’นฺติฯ เยปิ เต, ภิกฺขเว, ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควโนฺต กมฺมวาทา เจว ภวิสฺสนฺติ กิริยวาทา จ วีริยวาทา จฯ เตปิ, ภิกฺขเว, มกฺขลิ โมฆปุริโส ปฎิพาหติ – ‘นตฺถิ กมฺมํ, นตฺถิ กิริยํ, นตฺถิ วีริย’นฺติฯ อหมฺปิ, ภิกฺขเว, เอตรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ กมฺมวาโท เจว กิริยวาโท จ วีริยวาโท จฯ มมฺปิ, ภิกฺขเว, มกฺขลิ โมฆปุริโส ปฎิพาหติ – ‘นตฺถิ กมฺมํ, นตฺถิ กิริยํ, นตฺถิ วีริย’’’นฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, นทีมุเข ขิปฺปํ อุเฑฺฑเยฺย [โอเฑฺฑเยฺย (สี.)] พหูนํ [พหุนฺนํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มจฺฉานํ อหิตาย ทุกฺขาย อนยาย พฺยสนาย; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, มกฺขลิ โมฆปุริโส มนุสฺสขิปฺปํ มเญฺญ โลเก อุปฺปโนฺน พหูนํ สตฺตานํ อหิตาย ทุกฺขาย อนยาย พฺยสนายา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมฺปทาสุตฺตํ

๑๓๙. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, สมฺปทาฯ กตมา ติโสฺส? สทฺธาสมฺปทา, สีลสมฺปทา, ปญฺญาสมฺปทา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส สมฺปทา’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. วุทฺธิสุตฺตํ

๑๔๐. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วุฑฺฒิโยฯ กตมา ติโสฺส? สทฺธาวุฑฺฒิ, สีลวุฑฺฒิ, ปญฺญาวุฑฺฒิ – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส วุฑฺฒิโย’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. อสฺสขฬุงฺกสุตฺตํ

๑๔๑. ‘‘ตโย จ, ภิกฺขเว, อสฺสขฬุงฺเก เทเสสฺสามิ ตโย จ ปุริสขฬุงฺเกฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย อสฺสขฬุงฺกา? อิธ , ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อสฺสขฬุงฺกาฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย ปุริสขฬุงฺกา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สํสาเทติ [สํหีเรติ (ก.)], โน วิสฺสเชฺชติฯ อิทมสฺส น วณฺณสฺมิํ วทามิฯ น โข ปน ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส น อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฏฺฐ วิสฺสเชฺชติ, โน สํสาเทติฯ อิทมสฺส วณฺณสฺมิํ วทามิฯ น ปน ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส น อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข , ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฏฺฐ วิสฺสเชฺชติ, โน สํสาเทติฯ อิทมสฺส วณฺณสฺมิํ วทามิฯ ลาภี โข ปน โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุริสขฬุโงฺก ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุริสขฬุงฺกา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อสฺสปรสฺสสุตฺตํ

๑๔๒. ‘‘ตโย จ, ภิกฺขเว, อสฺสปเรเสฺส [อสฺสสทเสฺส (สี สฺยา. กํ. ปี.)] เทเสสฺสามิ ตโย จ ปุริสปเรเสฺส [ปุริสสทเสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย อสฺสปรสฺสา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อสฺสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อสฺสปรสฺสาฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย ปุริสปรสฺสา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ; น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ อิธ ปน, ภิกฺขเว , เอกโจฺจ ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินิเย ปญฺหํ ปุโฎฺฐ สํสาเทติ, โน วิสฺสเชฺชติฯ อิทมสฺส น วณฺณสฺมิํ วทามิฯ น โข ปน ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ฯ อิทมสฺส น อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน โหติ; น วณฺณสมฺปโนฺน, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชติ, โน สํสาเทติฯ อิทมสฺส วณฺณสฺมิํ วทามิฯ น โข ปน ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส น อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ; วณฺณสมฺปโนฺน จ, น อาโรหปริณาหสมฺปโนฺนฯ

‘‘กถญฺจ , ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จ? อิธ, ภิกฺขเว , ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อิทมสฺส ชวสฺมิํ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชติ, โน สํสาเทติฯ อิทมสฺส วณฺณสฺมิํ วทามิฯ ลาภี โข ปน โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส อาโรหปริณาหสฺมิํ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ปุริสปรโสฺส ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปุริสปรสฺสา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. อสฺสาชานียสุตฺตํ

๑๔๓. ‘‘ตโย จ, ภิกฺขเว, ภเทฺร อสฺสาชานีเย เทเสสฺสามิ ตโย จ ภเทฺร ปุริสาชานีเยฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย ภทฺรา อสฺสาชานียา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ภโทฺร อสฺสาชานีโย …เป.… ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ภทฺรา อสฺสาชานียาฯ

‘‘กตเม จ ภิกฺขเว, ตโย ภทฺรา ปุริสาชานียา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ภโทฺร ปุริสาชานีโย…เป.… ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ

‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภโทฺร ปุริสาชานีโย…เป.… ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทมสฺส ชวสฺมึ วทามิฯ อภิธเมฺม โข ปน อภิวินเย ปญฺหํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชติ, โน สํสาเทติฯ อิทมสฺส วณฺณสฺมึ วทามิฯ ลาภี โข ปน โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อิทมสฺส อาโรหปริณาหสฺมึ วทามิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภโทฺร ปุริสาชานีโย ชวสมฺปโนฺน จ โหติ วณฺณสมฺปโนฺน จ อาโรหปริณาหสมฺปโนฺน จฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ภทฺรา ปุริสาชานียา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ปฐมโมรนิวาปสุตฺตํ

๑๔๔. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ โมรนิวาเป ปริพฺพาชการาเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺตนิโฎฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสานํฯ กตเมหิ ตีหิ? อเสเกฺขน สีลกฺขเนฺธน, อเสเกฺขน สมาธิกฺขเนฺธน, อเสเกฺขน ปญฺญากฺขเนฺธนฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺตนิโฎฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสาน’’นฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทุติยโมรนิวาปสุตฺตํ

๑๔๕. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺตนิโฎฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสานํฯ กตเมหิ ตีหิ? อิทฺธิปาฏิหาริเยน , อาเทสนาปาฏิหาริเยน, อนุสาสนีปาฏิหาริเยน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺตนิโฎฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสาน’’นฺติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. ตติยโมรนิวาปสุตฺตํ

๑๔๖. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺตนิโฎฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฎฺฐ เทวมนุสฺสานํฯ กตเมหิ ตีหิ? สมฺมาทิฎฺฐิยา, สมฺมาญาเณน, สมฺมาวิมุตฺติยา – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อจฺจนฺ

ตนิโฏฺฐ โหติ อจฺจนฺตโยคเกฺขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสโฏฺฐ เทวมนุสฺสาน’’นฺติฯ เตรสมํฯ

โยธาชีววโคฺค จุทฺทสโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

โยโธ ปริสมิตฺตญฺจ, อุปฺปาทา เกสกมฺพโล;
สมฺปทา วุทฺธิ ตโย, อสฺสา ตโย โมรนิวาปิโนติฯ

(๑๕) ๕. มงฺคลวโคฺค

๑. อกุสลสุตฺตํ

๑๔๗. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ตีหิ? อกุสเลน กายกเมฺมน, อกุสเลน วจีกเมฺมน, อกุสเลน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ตีหิ? กุสเลน กายกเมฺมน, กุสเลน วจีกเมฺมน, กุสเลน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข , ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. สาวชฺชสุตฺตํ

๑๔๘. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ตีหิ? สาวเชฺชน กายกเมฺมน, สาวเชฺชน วจีกเมฺมน, สาวเชฺชน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ตีหิ? อนวเชฺชน กายกเมฺมน, อนวเชฺชน วจีกเมฺมน, อนวเชฺชน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข…เป.… เอวํ สเคฺค’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. วิสมสุตฺตํ

๑๔๙. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว…เป.… วิสเมน กายกเมฺมน, วิสเมน วจีกเมฺมน, วิสเมน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข…เป.… เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ…เป.… สเมน กายกเมฺมน, สเมน วจีกเมฺมน, สเมน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข…เป.… เอวํ สเคฺค’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อสุจิสุตฺตํ

๑๕๐. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… อสุจินา กายกเมฺมน, อสุจินา วจีกเมฺมน, อสุจินา มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข…เป.… เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… สุจินา กายกเมฺมน, สุจินา วจีกเมฺมน, สุจินา มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมขตสุตฺตํ

๑๕๑. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล อพฺยโตฺต อสปฺปุริโส ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวโชฺช จ โหติ สานุวโชฺช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมหิ ตีหิ? อกุสเลน กายกเมฺมน, อกุสเลน วจีกเมฺมน, อกุสเลน มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธ

เมฺมหิ สมนฺนาคโต พาโล อพฺยตฺโต อสปฺปุริโส ขตํ อุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, สาวชฺโช จ โหติ สานุวชฺโช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต สปฺปุริโส อกฺขตํ อนุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, อนวชฺโช จ โหติ อนนุวชฺโช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ ปุญฺญํ ปสวติฯ กตเมหิ ตีหิ? กุสเลน กายกเมฺมน, กุสเลน วจีกเมฺมน, กุสเลน มโนกเมฺมน…เป.…ฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยขตสุตฺตํ

๑๕๒. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… สาวเชฺชน กายกเมฺมน, สาวเชฺชน วจีกเมฺมน, สาวเชฺชน มโนกเมฺมน…เป.…ฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว…เป.… อนวเชฺชน กายกเมฺมน, อนวเชฺชน วจีกเมฺมน, อนวเชฺชน มโนกเมฺมน…เป.…ฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ตติยขตสุตฺตํ

๑๕๓. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… วิสเมน กายกเมฺมน, วิสเมน วจีกเมฺมน, วิสเมน มโนกเมฺมน…เป.…ฯ

‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว…เป.… สเมน กายกเมฺมน, สเมน วจีกเมฺมน, สเมน มโนกเมฺมน…เป.…ฯ สตฺตมํฯ

๘. จตุตฺถขตสุตฺตํ

๑๕๔. ‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… อสุจินา กายกเมฺมน, อสุจินา วจีกเมฺมน, อสุจินา มโนกเมฺมน…เป.…ฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว…เป.… สุจินา กายกเมฺมน, สุจินา วจีกเมฺมน, สุจินา มโนกเมฺมน – อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต สปฺปุริโส อกฺขตํ อนุปหตํ อตฺตานํ ปริหรติ, อนวชฺโช จ โหติ อนนุวชฺโช จ วิญฺญูนํ, พหุญฺจ ปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. วนฺทนาสุตฺตํ

๑๕๕. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, วนฺทนาฯ กตมา ติโสฺส? กาเยน, วาจาย, มนสา – อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส วนฺทนา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ปุพฺพณฺหสุตฺตํ

๑๕๖. ‘‘เย , ภิกฺขเว, สตฺตา ปุพฺพณฺหสมยํ กาเยน สุจริตํ จรนฺติ , วาจาย สุจริตํ จรนฺติ, มนสา สุจริตํ จรนฺติ, สุปุพฺพโณฺห, ภิกฺขเว, เตสํ สตฺตานํฯ

‘‘เย, ภิกฺขเว, สตฺตา มชฺฌนฺหิกสมยํ กาเยน สุจริตํ จรนฺติ, วาจาย สุจริตํ จรนฺติ, มนสา สุจริตํ จรนฺติ, สุมชฺฌนฺหิโก, ภิกฺขเว, เตสํ สตฺตานํฯ

‘‘เย , ภิกฺขเว, สตฺตา สายนฺหสมยํ กาเยน สุจริตํ จรนฺติ, วาจาย สุจริตํ จรนฺติ, มนสา สุจริตํ จรนฺติ, สุสายโนฺห, ภิกฺขเว, เตสํ สตฺตาน’’นฺติฯ

‘‘สุนกฺขตฺตํ สุมงฺคลํ, สุปฺปภาตํ สุหุฏฺฐิตํ [สุวุฏฺฐิตํ (สี. ปี.)];
สุขโณ สุมุหุโตฺต จ, สุยิฏฺฐํ พฺรหฺมจาริสุฯ

‘‘ปทกฺขิณํ กายกมฺมํ, วาจากมฺมํ ปทกฺขิณํ;
ปทกฺขิณํ มโนกมฺมํ, ปณีธิ เต ปทกฺขิเณ [ปณิธิโย ปทกฺขิณา (สี. ปี.), ปณิธิ เต ปทกฺขิณา (สฺยา. กํ.)];
ปทกฺขิณานิ กตฺวาน, ลภนฺตเตฺถ [ลภตเตฺถ (สี. ปี.)] ปทกฺขิเณฯ

‘‘เต อตฺถลทฺธา สุขิตา, วิรุฬฺหา พุทฺธสาสเน;
อโรคา สุขิตา โหถ, สห สเพฺพหิ ญาติภี’’ติฯ ทสมํ;

มงฺคลวโคฺค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อกุสลญฺจ สาวชฺชํ, วิสมาสุจินา สห;
จตฺุโร ขตา วนฺทนา, ปุพฺพเณฺหน จ เต ทสาติฯ

ตติโย ปณฺณาสโก สมโตฺตฯ

(๑๖) ๖. อเจลกวโคฺค

๑๕๗-๑๖๓. “ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ปฏิปทาฯ กตมา ติโสฺส? อาคาฬฺหา ปฏิปทา, นิชฺฌามา ปฏิปทา, มชฺฌิมา ปฏิปทาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, อาคาฬฺหา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ – ‘นตฺถิ กาเมสุ โทโส’ติฯ โส กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาคาฬฺหา ปฏิปทาฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, นิชฺฌามา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร, หตฺถาปเลขโน [หตฺถาวเลขโน (สฺยา. กํ.) ที. นิ. ๑.๓๙๔; ม. นิ. ๑.๑๕๕ ปสฺสิตพฺพํ], น เอหิภทนฺติโก, น ติฏฺฐภทนฺติโก, นาภิหฏํ น อุทฺทิสฺสกตํ น นิมนฺตนํ สาทิยติฯ โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา [ขโฬปิมุขา (สี. สฺยา. กํ.)] ปฏิคฺคณฺหาติ น เอฬกมนฺตรํ น ทณฺฑมนฺตรํ น มุสลมนฺตรํ น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ น คพฺภินิยา น ปายมานาย น ปุริสนฺตรคตาย น สงฺกิตฺตีสุ น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี น มจฺฉํ น มํสํ น สุรํ น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวติฯ โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก… สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก; เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ… สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ; เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ – อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ

โส สากภโกฺขปิ โหติ, สามากภโกฺขปิ โหติ, นีวารภโกฺขปิ โหติ, ททฺทุลภโกฺขปิ โหติ, หฏภโกฺขปิ โหติ , กณภโกฺขปิ โหติ, อาจามภโกฺขปิ โหติ, ปิญฺญากภโกฺขปิ โหติ, ติณภโกฺขปิ โหติ, โคมยภโกฺขปิ โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชีฯ

โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินมฺปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ , วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาฬกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุลูกปกฺขิกมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุโตฺต, อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิโตฺต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุโตฺต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กเปฺปติ, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติ – อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิชฺฌามา ปฏิปทาฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, มชฺฌิมา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ…เป.… จิเตฺต…เป.… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มชฺฌิมา ปฏิปทาฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปฏิปทา”ติฯ

“ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ปฏิปทาฯ กตมา ติโสฺส? อาคาฬฺหา ปฏิปทา, นิชฺฌามา ปฏิปทา, มชฺฌิมา ปฏิปทาฯ กตมา จ, ภิกฺขเว, อาคาฬฺหา ปฏิปทา…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาคาฬฺหา ปฏิปทาฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, นิชฺฌามา ปฏิปทา…เป.… อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, นิชฺฌามา ปฏิปทาฯ

‘‘กตมา จ, ภิกฺขเว, มชฺฌิมา ปฏิปทา? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ…ฯ

‘‘ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วีริยสมาธิ…เป.… จิตฺตสมาธิ…เป.… วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ…เป.…ฯ

‘‘สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ… วีริยินฺทฺริยํ ภาเวติ… สตินฺทฺริยํ ภาเวติ… สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ…ฯ

‘‘สทฺธาพลํ ภาเวติ… วีริยพลํ ภาเวติ… สติพลํ ภาเวติ… สมาธิพลํ ภาเวติ… ปญฺญาพลํ ภาเวติ…ฯ

‘‘สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…ฯ

‘‘สมฺมาทิฏฺฐิํ ภาเวติ… สมฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ… สมฺมาวาจํ ภาเวติ… สมฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ … สมฺมาอาชีวํ ภาเวติ… สมฺมาวายามํ ภาเวติ… สมฺมาสติํ ภาเวติ… สมฺมาสมาธิํ ภาเวติ…ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, มชฺฌิมา ปฏิปทาฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ติโสฺส ปฏิปทา’’ติฯ

อเจลกวคฺโค ฉฏฺโฐฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สติปฏฺฐานํ สมฺมปฺปธานํ, อิทฺธิปาทินฺทฺริเยน จ;
พลํ โพชฺฌโงฺค มโคฺค จ, ปฏิปทาย โยชเยติฯ

(๑๗) ๗. กมฺมปถเปยฺยาลํ

๑๖๔-๑๘๓. ‘‘ตีหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ตีหิ? อตฺตนา จ ปาณาติปาตี โหติ, ปรญฺจ ปาณาติปาเต สมาทเปติ, ปาณาติปาเต จ สมนุโญฺญ โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

‘‘ตีหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ตีหิ? อตฺตนา จ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ ปาณาติปาตา เวรมณิยา สมาทเปติ, ปาณาติปาตา เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ อทินฺนาทายี โหติ, ปรญฺจ อทินฺนาทาเน สมาทเปติ, อทินฺนาทาเน จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ อทินฺนาทานา เวรมณิยา สมาทเปติ, อทินฺนาทานา เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, ปรญฺจ กาเมสุมิจฺฉาจาเร สมาทเปติ, กาเมสุมิจฺฉาจาเร จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณิยา สมาทเปติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ มุสาวาที โหติ, ปรญฺจ มุสาวาเท สมาทเปติ, มุสาวาเท จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ มุสาวาทา เวรมณิยา สมาทเปติ, มุสาวาทา เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ ปิสุณวาโจ โหติ, ปรญฺจ ปิสุณาย วาจาย สมาทเปติ, ปิสุณาย วาจาย จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ ปิสุณาย วาจาย เวรมณิยา สมาทเปติ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ ผรุสวาโจ โหติ, ปรญฺจ ผรุสาย วาจาย สมาทเปติ, ผรุสาย วาจาย จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ ผรุสาย วาจาย เวรมณิยา สมาทเปติ, ผรุสาย วาจาย เวรมณิยา จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ สมฺผปฺปลาปี โหติ, ปรญฺจ สมฺผปฺปลาเป สมาทเปติ, สมฺผปฺปลาเป จ สมนุโญฺญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, ปรญฺจ สมฺผปฺปลาปา เวรมณิยา สมาทเปติ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณิยา จ สมนุญฺโญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ อภิชฺฌาลุ โหติ, ปรญฺจ อภิชฺฌาย สมาทเปติ, อภิชฺฌาย จ สมนุญฺโญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ อนภิชฺฌาลุ โหติ, ปรญฺจ อนภิชฺฌาย สมาทเปติ, อนภิชฺฌาย จ สมนุญฺโญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, ปรญฺจ พฺยาปาเท สมาทเปติ, พฺยาปาเท จ สมนุญฺโญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, ปรญฺจ อพฺยาปาเท สมาทเปติ, อพฺยาปาเท จ สมนุญฺโญ โหติ…ฯ

‘‘อตฺตนา จ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, ปรญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา สมาทเปติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิยา จ สมนุญฺโญ โหติ …ฯ

‘‘อตฺตนา จ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ, ปรญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิยา สมาทเปติ, สมฺมาทิฏฺฐิยา จ สมนุญฺโญ โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ สเคฺค’’ติฯ

กมฺมปถเปยฺยาลํ นิฏฺฐิตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปาณํ อทินฺนมิจฺฉา จ, มุสาวาที จ ปิสุณา;
ผรุสา สมฺผปฺปลาโป จ, อภิชฺฌา พฺยาปาททิฏฺฐิ จ;
กมฺมปเถสุ เปยฺยาลํ, ติกเกน นิโยชเยติฯ

(๑๘) ๘. ราคเปยฺยาลํ

๑๘๔. “ราคสฺส , ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? สุญฺญโต สมาธิ, อนิมิตฺโต สมาธิ, อปฺปณิหิโต สมาธิ – ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ ( ) [(ราคสฺส ภิกฺขเว อภิญฺญาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? สวิตกฺกสวิจาโร สมาธิ, อวิตกฺกวิจารมตฺโต สมาธิ, อวิตกฺกอวิจาโร สมาธิฯ ราคสฺส ภิกฺขเว อภิญฺญาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ) เอตฺถนฺตเร ปาโฐ กตฺถจิ ทิสฺสติ, อฎฺฐกถายํ ปสฺสิตโพฺพ]

“ราคสฺส , ภิกฺขเว, ปริญฺญาย…เป…. ปริกฺขยาย… ปหานาย… ขยาย… วยาย… วิราคาย… นิโรธาย… จาคาย… ปฏินิสฺสคฺคาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ

“โทสสฺส… โมหสฺส… โกธสฺส… อุปนาหสฺส… มกฺขสฺส… ปลาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส… มายาย… สาเฐยฺยสฺส… ถมฺภสฺส… สารมฺภสฺส… มานสฺส… อติมานสฺส… มทสฺส… ปมาทสฺส อภิญฺญาย… ปริญฺญาย… ปริกฺขยาย… ปหานาย… ขยาย… วยาย… วิราคาย… นิโรธาย… จาคาย… ปฏินิสฺสคฺคาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา”ติฯ

(อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาโฐ สฺยา. กํ. ก. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสติ]

ราคเปยฺยาลํ นิฎฺฐิตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

[อิมา อุทฺทานคาถาโย สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสนฺติ] ราคํ โทสญฺจ โมหญฺจ, โกธูปนาหปญฺจมํ;
มกฺขปฬาสอิสฺสา จ, มจฺฉริมายาสาเฐยฺยาฯ

ถมฺภสารมฺภมานญฺจ, อติมานมทสฺส จ;
ปมาทา สตฺตรส วุตฺตา, ราคเปยฺยาลนิสฺสิตาฯ

เอเต โอปมฺมยุตฺเตน, อาปาเทน อภิญฺญาย;
ปริญฺญาย ปริกฺขยา, ปหานกฺขยพฺพเยน;
วิราคนิโรธจาคํ, ปฏินิสฺสเคฺค อิเม ทสฯ

สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ, อปฺปณิหิโต จ ตโย;
สมาธิมูลกา เปยฺยาเลสฺวปิ ววตฺถิตา จาติฯ

ติกนิปาตปาฬิ นิฎฺฐิตาฯ